

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Lucia Truksová

Analýza kyberšikany u adolescentů

Diplomová práce

Praha 2010

Autor práce: **Mgr. Lucia Truksová**

Vedúci práce: **PhDr. Ing. Petr Soukup**

Oponent práce:

Dátum obhajoby: **2010**

Hodnotenie:

Bibliografický záznam

TRUKSOVÁ, Lucia. *Analýza kyberšikany u adolescentov*. Praha: Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií, 2010. 103 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Ing. Petr Soukup.

Anotácia

Diplomová práca „Analýza kyberšikany u adolescentov“ pojednává o fenoméne kyberšikany ako novej formy šikany a obťažovania. Zámerom tejto štúdie je prebádať teoretické koncepty a hlavné prístupy k skúmaniu kyberviktimizácie a kyberšikanovania, ktoré môže byť popisované ako šikanovanie pomocou mobilných telefónov a internetu. V súlade s cieľom práce bol navrhnutý a vyskúšaný vlastný nástroj na meranie kyberšikanovania u adolescentov. Zámerom výskumu bolo sledovať povahu a rozsah kyberšikanovania medzi adolescentami a jeho spojenosť s tradičným šikanovaním, rodičovskou kontrolou, užívaním internetu, rizikovým správaním na internete, životnou spokojnosťou, ročníkom a pohlavím.

Annotation

Diploma thesis „Analysis of cyberbullying in adolescents“ deals with cyberbullying phenomenon as a new form of bullying and harassment. The aim of this study were to investigate the theoretical concepts and main approaches to researching cybervictimization and cyberbullying, which can be described as an bullying using mobile phones and the internet. According to goal this study was proposed and tested original instrument for measuring cyberbullying among adolescents. The purpose of the research was to examine the nature and extent of cyberbullying experiences among adolescents and the association with traditional bullying, parental control, internet usage, internet risk behavior, life satisfaction, grade, and gender.

Kľúčové slová

šikana, kyberšikana, internet, adolescenti, obťažovanie, agresia, rizikové správanie

Keywords

bullying, cyberbullying, internet, adolescents, harassment, aggression, risk behavior

Prehlásenie

Prehlasujem, že som predkladanú diplomovú prácu napísala samostatne a výhradne s použitím citovaných prameňov. Súčasne dávam súhlas k tomu, aby bola táto práca sprístupnená v príslušnej knižnici UK a prostredníctvom elektronickej databáze vysokoškolských kvalifikačných prác v repozitári Univerzity Karlovy a používaná k štúdiijným účelom v súlade s autorským právom.

V Prahe dňa 21.5.2010

Lucia Truksová

Pod'akovanie

Na tomto mieste by som sa chcela poďakovať PhDr. Ing. Petrovi Soukupovi za podnetné rady a pripomienky, ktorými ma usmerňoval pri písaní mojej diplomovej práce. Moja vďaka taktiež patrí vedeniu oslovených škôl za umožnenie realizácie výskumu a všetkým respondentom.

OBSAH

ÚVOD	11
TEORETICKÁ ČASŤ	13
1 ADOLESCENTI V KYBERPRIESTORE	13
2 KYBERŠIKANÁ	15
2.1 Od tradičnej šikany ku kyberšikane	15
2.1.1 Všeobecná definícia šikany	16
2.1.2 Definícia kyberšikany	17
2.1.3 Problematické miesta v definícii kyberšikany	18
2.1.4 Formy kyberšikany	20
2.2 Miera výskytu kyberšikany vo svete	22
2.3 Miera výskytu kyberšikany v Českej republike	24
2.4 Charakteristiky kyberpriestoru, vzťahujúce sa ku kyberšikane	25
2.4.1 Anonymita	25
2.4.2 Nezávislosť na mieste a čase	27
2.4.3 Publikum	27
2.5 Faktory života adolescentov, súvisiace s kyberšikanou	28
2.5.1 Pohlavie	28
2.5.2 Vek	29
2.5.3 Rodičia	29
2.5.4 Rovesníci	30
2.5.5 Predchádzajúca skúsenosť s kyberšikanou	31
2.5.6 Používanie informačných technológií a rizikové správanie online	31
3 TEORETICKÉ PERSPEKTÍVY	32
3.1 Teórie odôvodnenej akcie a teória plánovaného správania	32
3.2 Teórie sociálnych noriem	34
3.3 Všeobecná teória záťaže	36
3.4 Teória obmedzeného vnímania	38
VÝSKUMNÁ ČASŤ	40
1 CIEĽ VÝSKUMU	40
2 METODOLÓGIA	41
2.1 Dotazník	41
2.2 Procedúra	45
2.3 Respondenti	46
2.4 Metódy analýzy dát	47
3 VÝSLEDKY EMPIRICKÉHO ŠETRENIA	47
3.1 Používanie elektronických technológií a internetu	47
3.2 Rizikové správanie na internete	51
3.3 Rodičovská kontrola	54
3.4 Frekvencia tradičného šikanovania	56
3.5 Frekvencia kyberšikanovania	58
3.5.1 Kyberviktimizácia	58
3.5.2 Kyberagresia	60
3.5.3 Prizeranie kyberšikane	61
3.6 Typológia obetí a agresorov	61
3.7 Hovorenie o kyberšikane	62
3.8 Stratégie zvládania situácie	64
3.9 Vzťah medzi obeťou a agresorom	65
3.10 Povedomie o kyberšikane	66
3.11 Životná spokojnosť vo vzťahu ku kyberšikane	68
3.12 Vzťah medzi tradičnou šikanou a kyberšikanou	69
3.13 Rodičovská kontrola vo vzťahu ku kyberšikane	70
3.14 Užívanie internetu vo vzťahu ku kyberšikane	70
3.15 Predikátory kyberšikany	71
3.16 Reliabilita	74
DISKUSIA A INTERPRETÁCIA VÝSLEDKOV	75

ZÁVER	77
RESUMÉ	79
SUMMARY	79
POUŽITÁ LITERATÚRA.....	80
ZOZNAM PRÍLOH.....	85
PRÍLOHY	86

Projekt diplomovej práce

Lucia Truksová

Téma: Kyberšikana

Formulácia výskumného problému

Diplomová práca sa bude zaoberať stále aktuálnejšou problematikou kyberšikany ako novej a expandujúcej formy šikanovania s dôrazom na jej výskyt u mladej generácie ľudí, ktorá je na pozadí rapídneho nárastu elektronickej komunikácie, touto formou šikanovania pravdepodobne najviac ohrozená. Šikanovanie tak už nie je viazané výhradne na brány školy. Naopak, téma kyberšikany, spadajúca do oblasti kyberkriminality je úzko spojená s praktikami, ktoré sa viažu na elektronickú komunikáciu v kyberpriestore, vytváranom modernými technológiami a je často vymedzovaná ako forma obťažovania, vyhrážania či ponižovania medzi mladými ľuďmi prostredníctvom digitálnych technológií, telekomunikačných prostriedkov či internetu. Na rozdiel od šikany, bežne sa vyskytujúcej na školách ako ju poznáme, mení prostredie virtuálnej reality povahu celého procesu šikanovania. Agresor je často zahalený do anonymity, ktorú mu elektronické médiá ponúkajú a k útokom môže dochádzať prakticky nepretržite. Obete kyberšikany tak môžu byť vystavované ubližovaniu aj v domácom prostredí. Jedným z možných rysov kyberšikany je aj jej verejná demonštrácia, kedy môže útokom na obeť šikanovania prizerať prakticky ktokoľvek. Hlavným cieľom, na ktorý sa práca zameria, je zachytenie najrozšírenejších podôb kybernetického spôsobu šikanovania a zisťovanie prítomnosti kyberšikany u adolescentov a jej významu v porovnaní s inými formami šikany. Odhaľovaný bude rozsah vlastných skúseností mladistvých s kyberkriminalitou v pozícii obetí, páchateľov či divákov, so špeciálnym dôrazom na jednotlivé, známe druhy kybernetickej šikany.

Metóda

Práca bude pozostávať jednak z teoretickej časti, ktorá sa sústreďí na komplexné vymedzenie problematiky kyberšikany a jej vzťahu ku klasickej šikane a výskumu medzi mladými ľuďmi na vybraných školách, ktorý bude vychádzať z nadobudnutých teoretických znalostí. V práci budú zároveň využité aj dáta o celej populácii získané v rámci medzinárodného projektu World Internet Project a materiály českého projektu bezpečnejšieho internetu Saferinternet. Dotazovanie sa zameria najmä na kľúčové oblasti úzko spojené s kybernetickou šikanou. Cieľom výskumu bude získať informácie o názoroch a skúsenostiach mladistvých s týmto špecifickým druhom šikany a definovať oblasti, ktorým je potrebné z hľadiska prevencie venovať zvýšenú pozornosť. Na základe anonymného dotazníkového šetrenia na vybraných školách bude prevedená kvantitatívna analýza získaných údajov. Výstupom bude prieskumová a analytická štúdia, ktorá sa zameria na popis zažitých útokov v kyberpriestore a vyprofilovaných rozdielov medzi jednotlivými skupinami mladých ľudí podľa ich sociodemografických charakteristík. Zpracovanie výskumu a jeho výsledky budú prezentované vo forme výskumnej správy.

Literatúra

- Campbell, Marilyn A. 2005. „Cyber Bullying: An Old Problem in a New Guise?" *Australian Journal of Guidance and Counselling*. 15(1): 68-76.
- Kelsey, Sigrid, St. Amant, Kirk. 2008. *Handbook of Research on Computer Mediated Communication*. New York: Idea Group Inc.
- Korgen, Kathleen Odell. 2008. *Contemporary Readings in Sociology*. Pine Forge Press.
- Limber, S. P. 2008. *Cyber bullying: a prevention curriculum for grades 6 – 12*. Hazelden Publishing.
- Shariff, Shaheen. 2008. *Cyber-bullying: issues and solutions for the school, the classroom and the home*. London: Routledge.
- Shepard, Jon M. 2009. *Sociology*. Cengage Learning.
- Strom, Paris S., Robert D. Strom. 2005. „Cyberbullying by Adolescents: A Preliminary Assessment." *The Educational Forum*. 70: 21-36.

Konzultant

PhDr. Ing. Petr Soukup

Úvod

V posledných rokoch môžeme byť svedkami rapídneho vývoja nových trendov v oblasti informačných a komunikačných technológií, s čím úzko súvisí aj výrazný nárast v zapájaní sa mladých ľudí do všetkých existujúcich foriem elektronickej komunikácie. Každodenné užívanie technológií za účelom komunikácie má za následok výrazný presun množstva sociálnych interakcií zo školského prostredia do virtuálneho priestoru. Zavedenie digitálnych technológií do domácností sa zároveň stalo spúšťačom možnosti bez obmedzenia zneužívať informačné a komunikačné technológie, aj za účelom obťažovania. Agresia, cielená prostredníctvom nástrojov elektronickej komunikácie sa objavuje ako nová a rýchlo sa rozširujúca forma sociálnej krutosti. Ako reakcia na tento spoločenský fenomén, rozšírený najmä u mladšej populácie, bol v predchádzajúcom desaťročí po prvý krát zavedený termín kyberšikana. Kyberšikana, ako pomerne nová forma antisociálneho správania online je zastrešujúcim pojmom pre online šikanu, elektronickú šikanu či internetové obťažovanie a môžeme tvrdiť, že bez ohľadu na jeho pomenovanie, ovplyvňuje tento fenomén životy mnohých mladých ľudí v dnešnej spoločnosti. Zatiaľ čo médiá sa v súčasnosti elektronickou šikanou zaoberajú takmer denne, vzniklo v posledných rokoch iba niekoľko výskumných štúdií, ktoré sa pokúšajú zistiť výskyt a rozsah kyberšikany u mladých ľudí. Tieto štúdie však disponujú s čiastočne odlišnými výstupmi.

Cieľom mojej práce je priblížiť základné teoretické poznatky, týkajúce sa problematiky kyberšikany a zároveň vyvinúť vhodný nástroj na praktické preskúmanie tohto fenoménu u adolescentov na základných a stredných školách.

Prvá časť práce je venovaná teoretickej rovine problému, definovaniu základných pojmov, týkajúcich sa kybernetickej šikany a jej charakteristík. Zároveň venujem pozornosť popisu faktorov, súvisiacich s elektronickým obťažovaním a jednotlivým teoretickým konceptom, ktoré sa viažu na komunikáciu prostredníctvom informačných a komunikačných technológií. Následne sa zameriam na analýzu skúseností s elektronickou komunikáciou u žiakov a študentov základných a stredných škôl. Primárnym záujmom a cieľom uskutočneného výskumu je praktické vyskúšanie vytvoreného nástroja, identifikácia rozsahu vlastných skúseností mladých ľudí s internetovým obťažovaním. Analýza získaných výsledkov by mala taktiež zodpovedať otázku, aké aspekty života adolescentov s fenoménom kyberšikany najviac súvisia. Pozornosť sústredím najmä na

rizikové správania na internete, rodičovskú kontrolu, životnú spokojnosť, ale taktiež na povahu skúseností adolescentov s tradičnými formami šikanovania v školskom prostredí.

Teoretická časť

1 Adolescenti v kyberpriestore

Elektronické médiá dnes nepochybne v mnohom uľahčujú nielen zdieľanie informácií, či rozširujú možnosti zábavy, ale často taktiež slúžia ako nástroj, zjednodušujúci bežnú medziľudskú komunikáciu. Exponenciálny nárast vo využívaní informačných a komunikačných technológií, v priebehu posledných rokov výrazne pozmenil podobu sociálnej interakcie medzi jednotlivcami. Z istého pohľadu môže byť kyberpriestor vnímaný podobne ako materiálna forma priestoru, nakoľko taktiež obsahuje pojem interakcie a formovania komunity, v ktorej jedinec žije [Gountsidou 2009: 2]. Nové elektronické prostredie zakladá novú kultúru, charakteristickú pre generáciu mladých ľudí (*"Net Generation"*), ktorí s internetom vyrastajú a žijú a zreteľne sa odlišujú od predchádzajúcich generácií [Aslanidou, Menexes 2008: 1376]. Pre mladých ľudí internetovej generácie dnes predstavujú informačné a komunikačné technológie dôležitú a neoddeliteľnú súčasť ich každodenného života a kultúry. Internet mladistvým ponúka nielen možnosť expanzívneho prístupu k vzdelaniu, ale stáva sa celkovo nepostrádateľným nástrojom pre ich spoločenský život [Mishna, Saini, Solomon 2009: 1222]. Kyberpriestor sa pre nich stáva novým svetom, v ktorom nielenže trávajú veľkú časť svojho voľného času, ale kde zároveň prebieha aj ich socializácia a bežná medziľudská komunikácia. Vzhľadom ku svojim špecifickým vlastnostiam, poskytuje online prostredie deťom a mladistvým široký priestor pre slobodné vyjadrenie, vytvára priestor pre sociálnu podporu a rozvíja kritické myslenie. V súčasnosti už nie je možné uvažovať o identite bez odkazu na vplyv informačných a komunikačných technológií [Cerulo 1997: 397]. Prostredníctvom virtuálnej reality, hľadajú mladiství cesty k nájdeniu a upevneniu vlastnej identity. Fyzický a virtuálny svet je v tomto kontexte psychologicky tesne prepojený, pričom prostredie virtuálnej reality slúži ako nová aréna pre významné oblasti vývoja adolescentov, ako sú tvarovanie vlastnej identity a zakladanie medziľudských prepojení [Subrahmanyam, Greenfield 2008: 120-124]. Internet predstavuje novú sociálnu inštitúciu, ktorá mladým ľuďom umožňuje integrovať vzájomné sociálne interakcie, pričom sa môžu vyjadrovať a konať na určitom stupni anonymity a obmedzeného dohľadu dospelých [Williams, Guerra 2007: 15]. Avšak, rovnako ako je tomu v reálnom svete, čelia mladí ľudia sociálnym výzvam aj v prostredí

virtuálnej reality. Technológie sú pre mladých ľudí dôležitou sociálnou premennou a dospievajúci používajú nástroje elektronickej komunikácie nielen k posilneniu aktuálnych vzťahov s vrstovníkmi, ale často taktiež k získaniu potenciálnych nových priateľov. V súčasnosti sa objavuje čoraz viac výskumných štúdií, ktoré svoju pozornosť sústreďujú na podobnosti, ktorými sa vyznačuje vývoj vzťahov prostredníctvom elektronických médií, v porovnaní s vývojom tradičných vzťahov, založených na osobnej sociálnej interakcii. Virtuálne vzťahy prechádzajú, spolu s postupným narastaním dôvery, podobným progresom ako je to u bežných vzťahov a čoraz viac sa preukazuje aj ich stabilita [Piazza, Bering 2009: 1259].

S revolučným nárastom v užívaní elektronických technológií mladými ľuďmi, v poslednom desaťročí vyvstala vo výskumnej sfére nová oblasť záujmu v sledovaní vývinových aspektov adolescentov, v spojení s novými technológiami a správaním v rámci elektronickej komunikácie. Digitálna generácia je predmetom štúdia mnohých vedných disciplín už niekoľko rokov, pričom jednotlivé štúdie sledujú správanie mladých ľudí a rovnako tak monitorujú využívanie nástrojov elektronickej komunikácie v ich každodennom živote doma a v škole. Medzi zásadné tematické oblasti, skúmajúce online komunikáciu adolescentov a ich interpersonálne vzťahy, patrí jednak problematika povahy a kvality online a offline vzťahov, ako aj vplyv online komunikácie na životné blaho dospievajúcich. Pozornosť výskumníkov sa taktiež upriamuje na dôsledky, spojené s užívaním informačných a komunikačných technológií, ako sú bezpečnostné stratégie, socializácia, vzdelávanie či nerovnosti [Aslanidou, Menexes 2008: 1376].

Adolescencia je vývojové štádium, charakteristické významnými vývojovými zmenami jednak v sociálnej ako aj vo fyzickej sfére života. Vzhľadom k tomu, že obdobie adolescencie je zároveň životnou fázou, kedy dochádza k nárastu frekvencie a intenzity agresívneho správania, ovplyvňuje toto vývojové obdobie aj povahu a formu vzájomnej sociálnej interakcie, pričom v rámci elektronickej komunikácie mladiství často uplatňujú podobné vzorce správania ako v reálnom svete. Adolescenti tak môžu využívať internet nielen pozitívnym spôsobom, ale môže slúžiť aj ako negatívny element v ich životoch [Kraut et al. 2002: 50]. Čoraz väčšia integrácia online komunikácie do každodenného života adolescentov, ktorá sa spája s využívaním internetu ako socializačného nástroja zapríčiňuje, že sa deviantné jednanie, typické pre mladistvých, plynule presúva zo školských lavíc do prostredia virtuálnej reality. Najvyššia miera nepriateľského a agresívneho správania online sa preto objavuje práve u mladých jedincov v životnej etape adolescencie, ktorí zároveň predstavujú jednu z viktimizáciou

najohrozenejších skupín. V ďalších častiach diplomovej práce sa preto vymedzíme na skúmanie problematiky kybernetickej šikany výhradne v období adolescencie, ktoré je vymedzované približne vekovým obdobím s dolnou hranicou 12 rokov a hornou hranicou 20 rokov. Vývojové obdobie dospievania je charakteristické výraznými zmenami na úrovni nielen biologickej, ale taktiež sociálnej a psychologickej [Hort a kol. 2008: 38]. Psychologické zmeny, ku ktorým v priebehu dospievania dochádza odzrkadľujú kognitívny vývoj adolescenta a ustálenosť jeho organizácie, pričom sociálne zmeny zahŕňajú predpoklady odpútania sa od primárnej rodiny, či nájdenie osobného životného štýlu. Proces dospievania je determinovaný premenou vzťahov k rodičom, rovesníkom a taktiež k sebe samému. Vývoj vlastnej identity vo fáze dospievania vedie k nájdeniu adolescenta ako seba samého, svojbytnej osoby s konzistenciou v cieľoch, morálnych hodnotách a skupinovej príslušnosti [Hort a kol. 2008: 39]. Adolescent je osobnosťou schopnou nezávislého života a realistického sebahodnotenia.

2 Kyberšikana

Definícia kybernetickej šikany úzko nadväzuje na koncept tradičnej šikany, ktorý je v súčasnej literatúre pomerne široko preskúmaný. V tejto kapitole sa preto najskôr venujem objasneniu základného teoretického rámca tradičných foriem šikany. Následne sa zameriam na aspekty elektronickej šikany, jednotlivé definície a ich problematické miesta.

2.1 Od tradičnej šikany ku kyberšikane

Šikana, ako sociálne patologický jav je globálnym fenoménom, ktorému sa v dlhodobom časovom horizonte dostáva systematickej pozornosti od výskumníkov z oblasti psychológie, sociológie, kriminológie ako aj celej rady iných vedných disciplín, ktorí sa pokúšajú identifikovať kľúčové faktory spojené so šikanou, v snahe vyvinúť efektívny program, zameraný na prevenciu tejto formy správania. Vyskytuje sa v rôznych podobách a môže ľudí sprevádzať počas celého života, či už v rámci rodinných väzieb, v prostredí školy, alebo progresívne až do dospelosti, v podobe šikany na

pracovisku. Tradične sa však šikana spája najmä s bránami školy a jej blízkym okolím. Dnes, na pozadí rýchleho rozvoja moderných informačných technológií, dochádza k výraznej expanzii nových a zatiaľ nie príliš prebádaných foriem šikanovania, ktorým musia deti a mladiství denne čeliť. Medzi nich sa radí taktiež špecifický druh šikany odohrávajúci sa v kyberpriestore prostredníctvom elektronickej komunikácie. Napriek tomu, že sa jedná o dve odlišné javy je kyberšikana s klasickými podobami šikany úzko previazaná a zdieľa s nimi určité spoločné znaky. K tomu, aby bolo možné dobre porozumieť problematike šikanovania v kyberpriestore, je potrebné sa najprv zamerať sa na tento celospoločenský problém v kontexte tradičnej šikany a dôkladne si objasniť, čo sa pod samotným pojmom šikana skrýva.

2.1.1 Všeobecná definícia šikany

V angličtine sa jedná o termín *bullying* a napriek tomu, že sa jednotlivé definície tohto pojmu často čiastočne odlišujú, ich spoločným prvkom býva spravidla zdôraznenie negatívneho jednania, či agresivity v správaní útočníkov. Jedna zo všeobecne používaných formulácií šikany sa popisuje, z pozície obete, ako dynamický proces, kedy je jedinec opakovane a dlhodobo vystavovaný úmyselnému negatívnemu činu, alebo jednaniu zo strany jedného človeka, alebo skupiny agresorov [Olweus 1993: 9]. Šikanovaná osoba pritom môže mať v takej situácii problémy s obranou, čo následne môže vyvolať u agresora pokušenie znova zopakovať takto smerované negatívne jednanie [Ramirez et al. 2008: 340]. Smith a Sharp [1994: 2] definíciu dopĺňajú o faktor nerovnováhy síl, v rámci interakcie medzi hlavnými aktérmi a šikanu tak považujú za prejav systematického zneužívania moci. Problematické miesto pri formulácii jasnej definície šikany, sa skrýva v určení takého správania, ktoré už môže byť považované za prejav šikany. Podľa mnohých výskumníkov je to práve tendencia opakovať útoky v kombinácii s nevyváženosťou mocenských pozícií, ktorá odlišuje šikanu od iných potenciálne problematických foriem správania u mladistvých [Ramirez et al. 2008: 341]. Ďalší výskumníci neskôr pridávajú k presnejšej ilustrácii šikany ďalšie dva typické znaky: 1. obeť nevyprovokuje šikanujúce správanie použitím verbálnej alebo fyzickej agresie a 2. skutočnosť, že sa šikana vyskytuje v známej sociálnej skupine [Vandebosh, Van Cleemput 2009: 1350]. Obete šikany sa spravidla vyznačujú určitými charakteristikami, ktoré ich predurčujú k tomu, aby sa stali cieľom útokov agresorov.

Rigby [2002: 33] zdôrazňuje, že slabé miesto obetí v podobe absencie legitímnej moci, malého objemu relevantných skúseností, či všeobecnej neinformovanosti, môže taktiež výrazne prispieť k výslednej asymetrii v mocenskom postavení. Naopak popularita, fyzická sila, sociálne kompetencie či extroverzia na strane agresora patria k charakteristikám, ktoré môžu zväčšovať nepomer síl medzi účastníkmi šikany, v prospech útočníka [Hinduja, Patchin 2008: 12].

Šikana, vo forme agresívneho správania, môže zahŕňať širokú škálu prejavu od cielených verbálnych útokov ako je nadávanie, zastrašovanie či ponižovanie až po neverbálny fyzický kontakt vo forme bitia, vydierania alebo poškodzovania vecí. V odbornej literatúre sa často rozlišuje medzi priamou a nepriamou agresiou. Priama agresia v sebe zahŕňa fyzické a verbálne násilie. Naproti tomu stojí nepriama agresia alebo sociálna agresia, v podobe nenápadnejšieho manipulatívneho jednania ako je ostrakizmus, sociálna izolácia či ignorovanie a vylúčenie zo skupiny [Hinduja, Patchin 2008: 11-12].

2.1.2 Definícia kyberšikany

S vývojom internetu, ako média, ktoré v živote detí a adolescentov zohráva v posledných rokoch čoraz významnejšiu úlohu, poskytuje využitie kyberpriestoru a sociálnych sietí mladistvým agresorom nové modifikované možnosti ako obťažovať svoje obeť a mení celý priebeh procesu šikanovania. Na rozdiel od tradičnej šikany medzi mladistvými, ktorej hlavnou črtou je, že sa odohráva za fyzickej prítomnosti jej účastníkov tvárou v tvár, je špecifickou charakteristikou kyberšikany práve prostredie virtuálnej reality. Fyzická prítomnosť útočníka, v rámci nových typov šikany, dnes už nie je nevyhnutná. Kyberšikana, ako najnovšia forma šikanovania, sa zrodila spolu s tým ako sa počítače a mobilné telefóny stávali čoraz rozšírenejším nástrojom komunikácie a socializácie. Základné rozdiely medzi kyberšikanou a tradičnou šikanou môžu byť pripisované najmä vlastnostiam elektronických zariadení, prostredníctvom ktorých ku kyberšikane dochádza.

Vzhľadom k tomu, že kyberšikana sa stala závažným sociálnym fenoménom iba v niekoľkých posledných rokoch, výskumníci zaoberajúci sa touto problematikou sa zatiaľ nezhodli na exaktnej definícii tohto pojmu, ktorá by bola všeobecne konsenzuálne prijímaná. Jednotlivé definície kyberšikany sa často snažia o jej vymedzenie voči šikane

tradičnej, z ktorej vychádzajú, pričom opisujú najčastejšie formy jej výskytu spolu s nástrojmi ktoré útočníci ku kyberšikane využívajú. Jedna z prvých formulácií kyberšikany (v anglickej terminológii *cyberbullying*), ktorú zaviedol kanadský pedagóg a zakladateľ prvého internetového serveru zaoberajúceho sa tematikou kyberšikany Bill Belsey hovorí o tom, že: *"Kyberšikana zahŕňa zneužívanie informačných a komunikačných technológií k opakovanému nepriateľskému správaniu jednotlivca alebo skupiny, ktorého cieľom je ublížiť inému človeku"*. [Belsey 2005: 3]. Ďalšia zo základných definícií pochádza od americkej právničky Nancy Willard a ilustruje kyberšikanu ako *"posielanie alebo vystavovanie škodlivých materiálov alebo zapájanie sa do iných foriem sociálnej agresie za použitia internetu či iných digitálnych technológií"* [Willard 2007: 1]. Podrobnejšie je možné kyberšikanu popísať ako agresívne a úmyselné jednanie zo strany skupiny či individua, ktoré na obeť opakovane v čase pôsobí, prostredníctvom elektronických foriem kontaktu, pričom dochádza k zneužívaniu nerovnovážneho rozloženia moci a obeť sa sama nedokáže jednoducho ubrániť [Smith et al. 2008: 376]. Kyberšikana tak má s tradičnou šikanou spoločných hneď niekoľko znakov. Obidve typy šikany sú opakovaným prejavom agresie, ktorá využíva silovú nerovnováhu medzi obeťou a agresorom. Nevyváženosť mocenských pozícií je však u tradične vnímanej šikany založená najmä na fyzickej sile, pričom v prípade elektronickej šikany je dominantou agresora prevažne jeho technická zdatnosť. Hlavným rozdeľujúcim bodom medzi klasickou šikanou a kyberšikanou je však prostredie, v ktorom sa kyberšikana odohráva a v náväznosti na to sú to vlastnosti komunikácie prostredníctvom elektronických zariadení, ktoré ju umožňujú, ako sú: anonymita, nezávislosť prístupu k technológiám na mieste a čase, ako aj potenciálne široké publikum prizeraajúcich.

2.1.3 Problematické miesta v definícii kyberšikany

Kyberšikana, elektronická šikana, online šikana, či elektronické obťažovanie, všetky tieto pojmy sa v literatúre spájajú s jedným podobným javom, avšak jeho presná definícia je v rámci jednotlivých výskumných štúdií rôzne ponímaná. Táto nekonzistentnosť v jednotlivých definíciách a pohľadoch na pojem kyberšikana je problematická najmä z toho dôvodu, že môže spôsobovať nezrovnalosti v meraniach, keď viacerí výskumníci môžu sledovať čiastočne odlišné javy, pod rovnakým názvom.

Jednotlivé výskumné štúdie používajú v rámci operacionalizácie termínu kyberšikana rôzne časové rámce ako aj rozdielne metodologické prístupy k analýze jej výskytu. Zatiaľ čo sa niektorí výskumníci sústreďujú na meranie absolútnej skúsenosti s kyberšikanou (Li 2007, Patchin, Hinduja 2006), iní merajú jej výskyt v priebehu posledných pár mesiacov (Smith et al. 2008, Slonje, Smith 2008), alebo počas celého prebiehajúceho roku (Ybarra, Mitchel 2004a). Mnoho výskumníkov vychádza pri definovaní kyberšikany zo základnej črty tradične ponímanej šikany a vidí kyberšikanu ako škodlivé, agresívne správanie prostredníctvom elektronických technológií. Niektorí však k tejto definícii pridávajú ešte aspekt zámernosti (Ybarra, Mitchel 2004a, Patchin, Hinduja 2006, Smith et al. 2008) a iní k týmto charakteristikám dodávajú, že sa jedná o opakovanú akciu (Patchin, Hinduja 2006, Smith et al. 2008), rovnako ako je tomu u klasickej školskej šikany. Vandebosh a Van Cleemput [2009: 1351] však diskutujú o vhodnosti prenosu jednotlivých znakov tradičnej šikany a ich priamu implikáciu na podmienky kyberšikany. Spochybňujú najmä kritérium opakovaného charakteru šikany vzhľadom ku konštantnej povahe a trvácnosti niektorých foriem elektronickej komunikácie. Aspekt opakujúceho sa charakteru kyberšikany tak nadobúda v kyberpriestore nový význam. Ďalšie problematické miesto v definícii elektronickej šikany môže byť v posúdení intencionálnosti jednania, nakoľko písomná forma virtuálnej komunikácie v sebe väčšinou nezahŕňa dostatok podnetov ako sú tón hlasu a nonverbálny prejav, potrebné k tomu, aby bola správne interpretovaná. Iniciátor šikany môže svoje konanie považovať za neškodný humor a často si tak následkov svojho jednania nemusí byť ani priamo vedomý. Pravidlo, že klasická šikana sa vyskytuje spravidla v kruhu známej sociálnej skupiny, taktiež nie je v prípade kyberšikany príliš zrejmé [Vandebosh, Van Cleemput 2009: 1351].

Rozdielnosť vo vnímaní kyberšikany je výrazným obmedzením, ktoré zabraňuje hlbšiemu preskúmaniu problematiky v rámci rozsiahlejších medzinárodných zrovnávaní jednotlivých štúdií. V budúcnosti by sa výskum v oblasti kyberšikany mal zamerať na vytvorenie všeobecne prijateľnej a bežne používanej definície kyberšikanujúceho správania, pretože pokiaľ nedôjde k určitému konsenzu v operacionalizácii a konceptualizácii termínu kyberšikana, zrejme nemôže byť vyvinutý ani nástroj, ktorý by zabezpečoval dostatočnú mieru reliability a validity [Tokunaga 2010: 278]. V tabuľke č. 1. uvádzame prehľad konceptuálnych definícií kyberšikany, ktoré môžeme nájsť v súčasnej literatúre zaoberajúcej sa problematikou internetového násillia, a ktoré boli v poslednom desaťročí použité v niektorých najznámejších výskumných štúdiách.

Tabuľka č. 1: Prehľad konceptuálnych definícií kyberšikany.

Štúdia	Konceptuálna definícia kyberšikany
Ybarra, Mitchel, 2004a	Internetové obťažovanie: zjavný, úmyselný akt agresie voči inej osobe online. (s. 1308)
Patchin, Hinduja, 2006	Úmyselné a opakované ubližovanie prostredníctvom média elektronického textu. (s. 152)
Slonje, Smith, 2008	Agresia, ku ktorej dochádza prostredníctvom moderných technologických zariadení, konkrétne mobilných telefónov alebo internetu. (s. 147)
Li, 2008	Šikanovanie prostredníctvom nástrojov elektronickej komunikácie ako sú e-mail, mobilný telefón, osobný digitálny asistent (PDA), instant messenger, alebo World Wide Web. (s. 224)
Smith et al., 2008	Agresívny, úmyselný akt, konaný skupinou alebo jednotlivcom, s použitím elektronických foriem kontaktu, opakované v priebehu času voči obeti, ktorá sa sama nedokáže ľahko ubrániť. (s. 376)

2.1.4 Formy kyberšikany

Vďaka tomu, že kyberšikana je vo výskumnej sfére pomerne novým fenoménom, nebol doposiaľ dosiahnutý konsenzus ani v upresnení spôsobu jeho kategorizácie. Na jednej strane sa v súčasnej literatúre rozlišuje medzi jednotlivými typmi kyberšikany podľa použitého média, na strane druhej sa jedná o rozličné formy kyberšikany, založené na použití konkrétnej digitálnej aplikácie. Internet, ako jeden z druhov informačných a komunikačných technológií, patrí k častým spôsobom, ktoré mladiství agresori ku kyberšikane využívajú. Medzi aplikácie, ktoré môžu byť v rámci internetu použité ako nástroj elektronickej šikany, patria najmä: e-mail, chatovacie miestnosti, instant messengery, webové stránky, videá, obrázky alebo blogy. Čoraz populárnejším nástrojom sú taktiež sociálne siete, ktoré v sebe spájajú viaceré charakteristiky elektronickej komunikácie zároveň. Druhým typom elektronického zariadenia, pomocou ktorého môže agresor šikanovať svoju obeť sú mobilné technológie.

Vzhľadom k narastajúcemu trendu prekrývania sa jednotlivých informačných technológií, popisujú Riebel, Jäger a Fischer [2009: 300] vhodnejšiu klasifikáciu online šikany, zavedením základných subtypov online sociálnej agresie, ktoré môžu byť považované za kyberšikanu pri splnení kritéria opakujúcich sa útokov. K nim patrí aj

tzv. flaming, ktorý značí zasielanie zlostných, nepriateľských konfrontačných správ, často s použitím vulgárneho jazyka. Obťažovanie zvyčajne prebieha prostredníctvom e-mailov či textových správ a predstavuje opakované posielanie krutých, urážlivých alebo zastrahujúcich správ. Očierňovanie je ďalším z možných spôsobov elektronickej šikany a predstavuje proces rozširovania hanlivých výrokov a fám o obeti pomocou informačných a komunikačných technológií, často s úmyslom zraniť cieľ šikany, alebo poškodiť jeho reputáciu. Krádež identity, infiltrácia elektronického účtu či zverejňovanie osobných informácií, bez zvolenia osoby, ktorej sa týkajú, taktiež patria k hrozbám elektronickej komunikácie. V tomto prípade je aspekt opakovania zahrnutý v ďalšom šírení zneužitých správ. Rovnako ako v reálnom živote, aj v kontexte virtuálneho prostredia môže dôjsť k sociálnej exklúzii, keď obeti kyberšikany zámerne nie je povolené začleniť sa do online skupiny, alebo dochádza k jej vylúčeniu. Zvláštnou formou elektronickej šikany sú tzv. kyberhrozby, ktoré v sebe zahŕňajú opakované odosielanie hrozieb o budúcej ujme prenasledovanej osoby či iného jedinca a sú obvykle spojené s emocionálnou úzkosťou obete. Jav známy ako "happy slapping" (spokojné fackovanie), sa taktiež spája s fenoménom elektronickej šikany, pričom sa jedná o zaobstaranie obrazového záznamu, za pomoci kamery, alebo mobilného telefónu, ktorý zachytáva obeť šikany v situácii, kedy dochádza k jej fyzickému napadnutiu. Obrazový záznam je spravidla následne ďalej šírený elektronickou cestou. V tomto prípade tak dochádza k spojeniu fyzickej a virtuálnej šikany.

Rovnako ako je to u klasickej šikany, aj kyberšikana má svoju priamu a nepriamu podobu. K priamej kyberšikane sa radia také formy obťažovania, kedy je obeť v procese šikany priamo zainteresovaná [Vandebosh, Van Cleemput 2009: 1352]. Oproti tomu nepriama šikana, alebo inak povedané šikana v zastúpení, sa môže diať bez okamžitého vedomia obete, ale často aj bez vedomia spolupáchateľov, ktorí sú agresorom k šikane využívaní. Kyberšikana sa následne môže deliť, podľa charakteru jednotlivých útokov, na verbálnu, neverbálnu a sociálnu.

Verbálna kyberšikana - urážky či hrozby použitím internetu alebo mobilných telefónov:

- zasielanie obťažujúcich, výhražných, urážlivých či zraňujúcich správ pomocou SMS, e-mailu alebo iných komunikačných aplikácií,
- šírenie lživých informácií a klebiet, alebo ohovárania
- zverejňovanie dôverných alebo intímnych informácií, bez povolenia obete.

Neverbálna kyberšikana - posielanie urážlivých alebo obscénnych obrázkov, či zverejňovanie obrazových materiálov, zachycujúcich obeť v ju zosmiešňujúcej situácii.

Sociálna kyberšikana - vylúčenie jedinca z online skupiny, kradnutie hesiel a následné zneužívanie či zablokovanie prístupu do elektronického účtu, preberanie identity obeť.

2.2 Miera výskytu kyberšikany vo svete

Fenomén kyberšikany je zatiaľ pre výskumníkov relatívne novým teritóriom a jeho výskum je stále v svojich počiatkoch. Preto sa dodnes realizovalo len niekoľko štúdií, ktoré mapovali rozšírenie elektronického obťažovania medzi adolescentmi a jeho charakter. Jeden z prvých výskumov v oblasti kyberšikany, bol realizovaný v USA na prelome rokov 1999 a 2000, v rámci The Youth Intrnet Safety Survey, na vzorke 1501 detí a mladistvých vo veku medzi 10 až 17 rokov. Jednalo sa o celonárodný reprezentatívny telefonický prieskum. Ybarra a Mitchell [2004a: 1308] v ňom skúmajú charakteristiky internetového obťažovania medzi mladými pravidelnými užívateľmi internetu, pričom respondenti boli rozdelení do štyroch skupín, podľa ich zapojenia do kybernetickej agresie v roli šikanujúceho, či obeť. Bolo zistené, že 19% mladých pravidelných užívateľov internetu je zapojených do online agresívneho správania, 3% respondentov boli zároveň obeť šikany ako aj agresori, 4% opýtaných mladistvých uviedlo, že sa stali obeťami kyberšikany a 12% zo sledovaných mladých ľudí boli výhradne agresormi internetového obťažovania. Obeť a agresori kyberšikany vykazovali podobné charakteristiky, ako je tomu u obeť a agresorov tradičnej šikany. Qing Li [2006: 163] zverejnil výsledky svojej štúdie, realizovanej na 264 respondentoch, ktorí boli žiakmi siedmeho až deviateho ročníka troch kanadských škôl. Ukázalo sa, že približne štvrtina zúčastnených sa v minulosti stala obeťou kyberšikany, pričom 17% študentov pripustilo skutočnosť, že boli aj páchatelia kyberšikany. Viac ako polovica respondentov zároveň uviedla, že pozná niekoho, kto sa obeťou kyberšikany stal. Ďalší prieskum rovnakého autora sa uskutočnil na vzorke 177 študentov siedmeho ročníka, ktorí boli náhodne vybraní z dvoch kanadských škôl. Závery výskumu naznačujú, že takmer štvrtina študentov sa stala obeťou kyberšikany a 15% opýtaných priznalo svoje zapojenie do elektronického obťažovania v úlohe agresora [Li 2007: 1777]. Qing Li

taktiež publikoval medzinárodnú porovnávaciu štúdiu, ktorá nazera na problematiku kyberšikany z kultúrálnej perspektívy a posudzuje skúsenosti s elektronickým obťažovaním u kanadskej a čínskej mládeže, s dôrazom na prípadné kultúrne rozdielnosti [Li 2008: 223]. V rámci prieskumu bolo náhodne vybraných 157 študentov, vo veku 12 až 15 rokov, z dvoch škôl jedného veľkého kanadského mesta. Naproti tomu čínske údaje boli zozbierané od 202 respondentov vo veku 11 až 14 rokov, ktorí boli náhodne vybraní z dvoch škôl veľkého juhočínskeho mesta. Výsledky ukazujú na podobné vzorce správania medzi kanadskými a čínskymi adolescentami, ktoré sú spojené s tradičnou šikanou, ale pri skúsenosti s kyberšikanou. Závěry štúdie demonštrujú vysoké percento študentov, zapojených do kyberšikany v oboch krajinách. U kanadských študentov priznalo 15% agresívne online správanie, u čínskej mládeže bolo odhalených 7% kyberšikanujúcich. Naproti tomu sa obeťou kyberšikany stala štvrtina z oslovených kanadských adolescentov a až tretina čínskych študentov. Peter K. Smith a jeho spolupracovníci zverejnili štúdiu, ktorá sleduje skúsenosti s kyberšikanou u 533 študentov piatich anglických škôl, vo veku 11 až 16 rokov, pričom približne desať percent opýtaných uviedlo, že sa v posledných mesiacoch stali obeťou kyberšikany [Smith et al. 2008: 378]. Slonje a Smith [2008: 150] skúmali povahu a rozsah kyberšikany na švédskych školách dotazovaním 360 adolescentov, vo veku 12 až 20 rokov, študujúcich na ôsmich školách v švédskom meste Gothenburg. U mladších žiakov, do 15 rokov, bola nameraná miera kyberviktimizácie vyše 17%, pričom výrazne menej starších študentov uvádzalo skutočnosť, že sa stali obeťou kyberšikany (približne 3%). Frekvencia kyberšikanovania iných bola taktiež vyššia u mladších študentov (takmer 12%). U adolescentov nad 15 rokov sa ku kyberšikane v roli agresora priznalo 8% opýtaných. Hinduja a Patchin [2006: 158] realizovali online prieskum, do ktorého sa zapojilo 384 mladých ľudí do 18 rokov, prevažne z anglicky hovoriacich krajín. Takmer 11% respondentov uviedlo skúsenosť s šikanovaním ostatných, prostredníctvom elektronických technológií, zatiaľ čo viac než 29% mladých ľudí udávalo, že sa stali obeťou online šikany. Takmer polovica mladistvých bola svedkom online šikany.

Ako je možné vidieť, závery vyššie popísaných výskumov sa spravidla čiastočne odlišujú a skúsenosť mládeže s kyberšikanou v pozícii obeť sa v súčasnej literatúre vykazuje približne v rozpätí od 4% do 35%. Rozdielnosti v týchto údajoch môžu mať korene v rôznosti konceptuálnych definícií kyberšikany, alebo v metodologickej nejednotnosti pri výbere účastníkov výskumu, alebo taktiež v hodnotení kyberviktimizácie, pričom vyššia miera elektronickej viktimizácie bola zaznamenaná u

respondentov, od ktorých bolo očakávané potvrdenie, či vyvrátenie konkrétneho správania, alebo im bola poskytnutá dôkladná definícia agresie, prostredníctvom elektronických technológií. Nižšia miera skúsenosti s kyberšikanou bola zistená u mládeže, ktorá bola jednoducho požiadaná o vyjadrenie sa k tomu, či sa stali niekedy obeťami kybernetickej agresie [Dempsey et al. 2009: 963]. Ďalším faktorom, ktorý môže stáť za rôznorodosťou výsledkov, je použitý časový rámec, nakoľko niektoré štúdie sledujú frekvenciu elektronickej šikany v rámci posledných mesiacov, iné sa zameriavajú napríklad na obdobie jedného roka.

2.3 Miera výskytu kyberšikany v Českej republike

Výskumný zámer World Internet Project prebieha v Českej republike od roku 2005. V septembri roku 2008 bol realizovaný celorepublikový výskum na reprezentatívnej vzorke populácie podľa pohlavia, veku, vzdelania, kraja a veľkosti bydliska. Štúdia okrem iného mapovala výskyt obťažovania a kyberšikany v kyberpriestore. Súbor 2210 respondentov vo veku 12 rokov a viac (1500 reprezentatívna vzorka, 700 dodatočná vzorka respondentov), z ktorých bolo 1470 respondentov užívateľmi internetu, bol dotazovaný prostredníctvom osobného rozhovoru a dotazníkové šetrenie zahŕňalo hneď niekoľko otázok zameraných na internetové obťažovanie [Ševčíková, Šmahel 2008: 4-10]. Dáta boli prevážené podľa veku a vzdelania podľa štruktúry populácie Českej republiky, za účelom reprezentativity. Výsledky štúdie ukazujú, že vo vekovej kategórii 12-15 rokov bolo obeťou agresívnych útokov vo virtuálnom svete v období predchádzajúcich dvoch rokov 17% respondentov, vo veku 16-19 to bolo už 21% respondentov. Viac ako pätina 12-15 ročných a 28% 16-19 ročných sa o niekom vyjadrovalo na internete hrubo alebo ponižujúcim spôsobom. Takmer tretina respondentov poznala svojho trýzniteľa osobne a v prípade agresorov svoju obeť poznalo osobne 43% respondentov, bez signifikantných rozdielov v pohlaví alebo veku.

2.4 Charakteristiky kyberpriestoru, vzťahujúce sa ku kyberšikane

Obťažovanie prostredníctvom informačných a komunikačných technológií sa, v porovnaní s tradičnou školskou šikanou, vyznačuje niekoľkými špecifickými charakteristikami, ktoré môžu prispieť k výraznejšiemu negatívnemu dopadu viktimizácie, či dokonca zvyšujú pravdepodobnosť agresívneho správania online. Medzi tieto unikátne prvky elektronickej komunikácie patrí anonymita, nezávislosť na mieste a čase a široké publikum.

2.4.1 Anonymita

V súvislosti s vplyvom nových médií na sociálne správanie ľudí sa často zdôrazňujú najmä rozdiely medzi osobnou komunikáciou a komunikáciou prostredníctvom informačných technológií, ktorá je spájaná s potenciálnymi rizikami užívania internetu. Jedným z často uvádzaných rizík je aj tzv. vizuálna anonymita, ktorá súvisí s nedostatočnou vizuálnou reprezentáciou osoby a viaže sa na kontrolu nad zverejnenými osobnými údajmi. V štruktúrach kyberpriestoru tak môže mať ktokoľvek a kedykoľvek prístup takmer ku všetkému, čím sa výrazne eliminujú vzdialenosti v čase a priestore. [Gountsidou 2009: 2]. Väčšie časové možnosti, spolu s ostatnými aspektami sociálnej interakcie prostredníctvom informačných technológií, vyusťujú do vyššej kontroly nad vlastnou sebareprezentáciou, čo často vedie k hyperbolizácii osobných výstupov a následnému rozvíjaniu idealizovaných dojmov [Piazza, Bering 2009: 1259]. Okrem možnosti online spojenia so známymi dáva elektronická komunikácia mladým ľuďom aj mnoho príležitosti kontaktovať osoby, ktoré v reálnom živote osobne nepoznajú. V náväznosti na to je typickým znakom informačných a komunikačných technológií skutočnosť, že jedinci často maskujú svoju pravú identitu, prevzatím alternatívnej totožnosti, alebo vystupujú anonymne.. Anonymita môže zapríčiniť to, že sa jedinec vžíva do určitej virtuálnej role, pričom svoje konanie nepovažuje za reálne. Vďaka anonymite môže jedinec oddeliť svoje jednanie online od reálneho sveta a reálnej identity, pričom sa cíti menej zraniteľný. Proces disociatívnej anonymity spôsobuje, že jedinec sa nemusí cítiť zodpovedný za svoje správanie, tým, že ho uzná v celom kontexte integrovanej online a offline identity Vlastná identita vo virtuálnom svete sa

stáva vyčlenenou identitou a zodpovednosť za deviantné správanie je popieraná na pozadí toho, že morálne kognitívne procesy sú v prostredí kyberpriestoru dočasne pozastavené [Suler 2004: 322]. Vnímanie vizuálnej anonymity v online prostredí prispieva k uvoľneniu jednotlivcov z tradičných obmedzení normatívneho spôsobu správania a spoločenských tlakov, rovnako ako ich zbavuje morálnych a etických obáv [Hinduje, Patchin 2008: 20]. Aspekt anonymity sa tak stáva jedným z možných predpokladov kyberšikany.

Jedinci, ktorí by sa za iných okolností do fyzickej šikany pravdepodobne nikdy nezapojili, často využívajú práve anonymitu online prostredia. Šikanujúci, ktorí sa cítia byť fyzicky slabší než ich obeť, sa môžu schovať pod masku anonymity, pomocou fiktívnych prezývok. Vzhľadom k tomu, že medzi agresorom a prenasledovaným, v momente obťažovania nedochádza k osobnému kontaktu tvárou v tvár, šikanujúci si nemusia byť dostatočne vedomí toho, aký dopad malo ich počínanie na obeť. Preto je zároveň nepravdepodobné, že by šikanujúci prežíval nejaké pocity ľútosti, výčítiek svedomia alebo súcitu k obeť. Neexistencia priamej spätnej väzby taktiež úzko súvisí aj menším množstvom príležitostí pre intervenciu nezúčastneného diváka [Slonje, Smith 2008: 148]. Vnímanie vizuálnej anonymity, ktorú komunikácia na internete poskytuje znižuje zábrany a komplikuje dopadnutie páchateľa kyberkriminality. Tým, že je agresora kyberšikany obvykle problematické vystopovať, ten väčšinou nepociťuje strach z dopadnutia, pretože je pravdepodobné, že sa vyhne zodpovednosti za svoje konanie [Strom, Strom 2005: 22].

Anonymita je taktiež jedným z dôležitých faktorov, ktoré spôsobujú, že na obeť kyberšikany môže mať elektronické obťažovanie ešte väčší dopad než v prípade fyzickej šikany. Obeť totižto spravidla nie vždy pozná totožnosť útočníka a preto si nikdy nemôže byť istá tým, či sa jedná o priateľa, iného vrstovníka, alebo dokonca dospelú osobu. Zároveň anonymita, poskytovaná elektronickými technológiami, limituje možnosti obeť reagovať na útoky spôsobom, ktorý by mohol zastaviť agresívne správanie.

2.4.2 Nezávislosť na mieste a čase

Na rozdiel od fyzického sveta sa v rámci online komunikácie reálne časopriestorové hranice stávajú značne irelevantnými, nakoľko nástroje elektronickej komunikácie prekonávajú hranice času a priestoru reálneho sveta a poskytujú nám možnosť komunikovať neustále. Ďalší významný aspekt kybernetickej šikany sa skrýva v možnostiach dostupnosti šikanovania. Zatiaľ čo pri fyzicky zameranej šikane dochádza k agresívnemu správaniu najmä v priebehu vyučovania, môže byť prenasledovanie a obťažovanie pre obeť kyberšikany prítomné v akejkoľvek časti dňa a zvyčajne nekončí príchodom šikanovaného domov. Práve rozšírenie obťažovania do oblasti domáceho prostredia je jedným z faktorov, kvôli ktorým je kyberšikana často považovaná za ešte nebezpečnejšiu formu agresie, než je tradičná školská šikana, pre ktorú je typické, že domov sa pre obeť zvyčajne stáva jediným únikovým miestom. Útočné správy zasielané prostredníctvom informačných a komunikačných technológií môže obeť prijímať aj naďalej bez ohľadu na to kde a v akom čase sa nachádza [Slonje, Smith 2008: 148].

2.4.3 Publikum

Vo virtuálnom prostredí sa zdieľanie a distribúcia informácií stáva relatívne jednoduchou a rýchlou záležitosťou, preto je typickým znakom kyberšikany tiež to, že sa jej divákovi v mnohých prípadoch môže stať prakticky ktokoľvek. Elektronická šikana často neostáva len v medziach súkromnej záležitosti, či ako udalosť známa len medzi členmi malej skupiny ľudí, ako je to obvyklé u klasickej šikany. Pozorovatelia tradičnej šikany zvyčajne musia byť fyzicky prítomní, aby sa stali svedkami obťažovania. Naopak text alebo fotografie ponižujúce obeť šikany, môžu byť v krátkej dobe zdieľané širokým publikom [Strom, Strom 2005: 22]. Zničujúce dôsledky kyberšikany tak naberajú na intenzite spolu s narastajúcim publikom šikany. Zverejnený škodlivý materiál môže v kyberpriestore dlhodobo pretrvávať, čím získava schopnosť kontinuálne znásobovať ujmu obeť. Kyberšikana, ktorej úmyslom je poškodiť reputáciu obeť, môže mať preto v mnohých prípadoch škodlivejší dopad na šikanovaného než priame obťažovanie tvárou v tvár.

2.5 Faktory života adolescentov, súvisiace s kyberšikanou

O premenných, ktoré ovplyvňujú kyberviktimizáciu, alebo sklony k online šikane vieme zatiaľ len veľmi málo. Ako východiskový bod však môžu poslúžiť individuálne a kontextové charakteristiky jedincov, spojené s tradičnými formami šikany, ako sú pohlavie, vek, rodičia či rovesníci.

2.5.1 Pohlavie

Pokiaľ sa pozrieme na rolu pohlavia v rámci tradičnej šikany v škole a jej okolí, dozaista existuje v mysliach ľudí stereotypná predstava o roli dominantného agresora v podobe chlapca, ktorý ohrozuje iného mladšieho alebo slabšieho jedinca, typicky taktiež chlapca. Táto predstava je podporená závermi mnohých výskumov. Vo svete ženskej šikany bola naopak v posledných rokoch zaznamenaná vyššia frekvencia najmä v používaní nefyzickej, najmä verbálnej šikany, vo forme sociálnej exklúzie alebo slovnej agresie či urážok.

Technologický pokrok však mení aj rolu pohlavia v procese šikanovania a dievčatá sa spolu s nárastom v intenzite užívania počítačov a mobilných telefónov začali do neho taktiež výraznejšie zapájať. Doterajšie zistenia z výskumov, ohľadne pohlavia a jeho role v rámci kyberšikany sa však stále čiastočne odlišujú. Niektoré štúdie neobjavili vo výskyte kyberšikany medzi mládežou žiadne významné rozdielnosti v pohlaví a prezentujú zistenia, že pre mladé dievčatá je rovnako pravdepodobné, že sa stanú obeťami elektronickej šikany alebo budú v roli agresora ako je tomu u chlapcov [Smith et al. 2008: 380, Patchin, Hinduja 2008: 161]. Výsledky kanadských výskumov oproti tomu naznačujú, že chlapci sú do kyberšikany v roli agresora zapojení o niečo častejšie než dievčatá. Qing Li v svojej štúdii naznačuje, že 22% mužov sa priznalo k páchaniu kyberšikany, pričom u žien sa táto hodnota pohybuje o niečo nižšie, okolo 12% [Li 2006: 163]. Existujú však aj mnohé štúdie, ktoré preukazujú, že u dievčat je pravdepodobnejšie, že sa stanú obeťou elektronickej šikany [Dempsey et al. 2009: 966, Walrave, Heirman 2009: 9] a naopak chlapci častejšie zastávajú úlohu prenasledovateľov [Slonje, Smith 2008: 153].

2.5.2 Vek

Skúmanie vzťahu medzi viktimizáciou v rámci kyberšikany a vekom je pomerne bežné v súčasnej literatúre, zaoberajúcej sa touto problematikou, pričom poskytuje dôležitý vhľad do súvislostí, pri ktorých k elektronickému obťažovaniu najčastejšie dochádza. Ukazuje sa, že kyberšikana nie je nijak vekovo ohraničená, nakoľko sa v nejakej forme objavuje vo všetkých vekových skupinách a môže sa dotýkať žiakov na základných školách a rovnako tak aj vysokoškolských študentov. Doterajšie výskumy však naznačujú, že v jednotlivých vekových kohortách vzniká v rôznej miere. Najčastejšie býva kyberšikana spájaná s adolescentným obdobím. Jedná sa o životnú fázu, kedy sú mladí ľudia vystavovaní sérii náhlych zmien v ich sociálnom živote, na čo nadväzuje aj skutočnosť, že v tomto období dochádza u jedincov taktiež k nárastu v intenzite fyzicky smerovanej agresie [Li 2005: 1780].

Veľká väčšina výskumov sa zameriava hlavne na výskyt kyberšikany u detí a mládeže vo vekovom rozpätí 10 až 18 rokov. Takmer všetky štúdie zároveň sledujú vek ako významný prediktor kyberšikany. Výsledky týchto štúdií sú často vo svojich záveroch vzájomne nesúrodé. Napriek tomu je možné tvrdiť, že vzťah medzi kyberšikanou a vekom sa vo väčšine prípadov nepodarilo spoľahlivo preukázať. Niektoré výskumy naopak existenciu takéhoto spojenia potvrdili a uvádzajú, že kyberšikana sa častejšie vyskytuje u detí vo 12 až 15 rokov než u starších adolescentov [Slonje, Smith 2008: 150]. Iné štúdie prichádzajú so závermi, ktoré naopak naznačujú, že u mladistvých nad 15 rokov sa kyberšikana vyskytuje o niečo častejšie ako u mladších detí [Smith et al. 2008: 380].

2.5.3 Rodičia

Generačný rozdiel, ktorý prirodzene existuje medzi rodičmi a deťmi, spôsobuje taktiež rozdielnosť v technologických znalostiach užívania elektronických médií medzi, čo je v súčasnej literatúre nazývané ako digitálna priepasť ("*digital divide*") [Jackson et al. 2008: 437]. Rodičia často nemajú dostatok informácií o tom, ako ich deti v skutočnosti trávia čas na internete. S neustálym rozširovaním nových foriem elektronickej komunikácie, ako sú napríklad sociálne siete, je pre rodiča stále obtiažnejšie

držať krok so znalosťami svojich detí a zostať informovaný o tom, akými aktivitami sa jeho deti v rámci internetu zaoberajú alebo ich dokonca kontrolovať [Subrahmanyam, Greenfield 2008: 120]. Ak sa na túto problematiku pozrieme optikou mladých ľudí, môžeme konštatovať, že obdobie adolescencie v sebe zároveň zahŕňa potrebu emancipácie od rodičov, avšak reálna závislosť na rodičovskej podpore môže viesť k vzbure a pocitom odporu k rodičovskej kontrole. Kyberpriestor ako miesto, ktoré ľuďom ukladá len veľmi málo obmedzení v reči, správaní či vzťahoch [Hellenga 2002: 217] môže práve pre tieto svoje charakteristiky zohrať špeciálnu úlohu pri snahe mladistvých, odpútať sa od rodičovskej kontroly. Mnohí adolescenti, ktorí sa s kyberšikanou stretli, sa túto skutočnosť často zdráhajú oznámiť dospelým v obave, že by ich rodičia vyvodili dôsledky v podobe technických obmedzí v prístupe k internetu alebo mobilnému telefónu. Strach zo sociálnej izolácie a neschopnosti zostať v bezprostrednom kontakte s rovesníkmi, spôsobenej ich odrezaním od technologických nástrojov, vedie mladých ľudí k zatajovaniu ich problémov [Strom, Strom 2005: 22].

Vzťah medzi rodičmi a deťmi si v súvislostiach kyberšikany zaslúži pozornosť aj z pohľadu aspektov ako sú nedostatočné citové väzby, či nespokojnosť detí s ich rodinným životom, ktoré môžu úzko súvisieť s agresiou a delikventným správaním [Ybarra, Mitchell 2004b: 321]. Vzťah rodiča a dieťaťa teda môže zohrávať významnú úlohu aj v potenciálnej tendencii k agresívnemu online správaniu.

2.5.4 Rovesníci

Doterajšie výskumy naznačujú, že rovesnícka skupina má významné miesto v ľudskom vývoji v období adolescencie ako dôležitý socializačný aspekt. Silný vplyv na deti a mládež v školskom veku prichádza práve od rovesníkov, ktorí zároveň často zohrávajú dôležitú úlohu aj pri posilňovaní agresie, pretože šikanujúce správanie môže byť spojené s tlakom skupiny rovesníkov a túžbou jedinca po akceptácii a prijatí do jej radov. Ukazuje sa, že pokiaľ sa adolescenti domnievajú, že šikanovanie je prijateľná forma správania a zároveň majú pocit, že sú ignorovaní a nepodporovaní rovesníckou skupinou, sú náchylnejší k zapájaniu sa do všetkých typov šikanujúceho správania, vrátane kyberšikany [Williams, Guerra 2007: 15]. Skúsenosti s rovesníkmi, špeciálne

odmietnutie rovesníkmi je tak jedným z najdôležitejších faktorov, ktoré vedú k nepriateľskému správaniu [Calvete et al. 2010: 2].

2.5.5 Predchádzajúca skúsenosť s kyberšikanou

Výsledky niektorých štúdií ukazujú, že jedinci, ktorí sú zapojení v elektronickej šikane sú sami taktiež často obeťami online šikany a podobne kyberviktimizácia zvyšuje pravdepodobnosť toho, že jedinec bude inklinovať k agresívnemu správaniu online a stane sa prenasledovateľom v kyberpriestore [Li 2007: 1787].

2.5.6 Používanie informačných technológií a rizikové správanie online

U mladých ľudí, ktorí sa stali obeťami kyberšikany sa v prechádzajúcich výskumoch ukázalo, že sú s väčšou pravdepodobnosťou užívateľmi instant messengerov alebo chatovacích miestností než jedinci, ktorí neboli nikdy elektronicke šikanovaní, a zároveň majú sklony používať elektronické médiá rizikovým spôsobom. Často sa vystavujú riziku v podobe zverejňovania osobných informácií alebo intímnych fotografií či videí a nadväzovania kontaktov s neznámymi ľuďmi [Walrave, Heirman 2009: 9]. Obete kyberšikany sa v porovnaní s jedincami, ktorí v minulosti neboli cieľom online šikany, častejšie zapájajú do využívania niektorých internetových aplikácií. Frekventované používanie internetových služieb ako sú e-mail, instant messenger, chatovacie miestnosti, blogy, tvorba a aktualizácia osobných stránok, surfovanie či hranie online hier zvyšuje pravdepodobnosť toho, že sa jedinec stane terčom internetového obťažovania [Ybarra et al. 2006: 1169]. Kyberviktimizácia sa súčasne spája aj so sklonom zdieľať citlivé osobné informácie alebo kontaktné údaje. Obete kyberšikany sú, rovnako ako agresori elektronickej šikany, väčšinou nadšenými užívateľmi internetu. Mladiství, ktorí boli do kyberšikany zapojení v pozícii obťažujúceho sa často považujú za internetových expertov [Ybarra, Mitchell 2004a: 1313]. Obete aj ich prenasledovatelia obvykle prisudzujú internetu v ich živote veľkú dôležitosť. Niektoré predchádzajúce výskumy ukazujú, že mladí ľudia, ktorí pociťujú nespokojnosť so svojimi životmi a sú častými a znalými užívateľmi internetu, hodnotia internet v súvislostiach výhod

anonymity virtuálneho prostredia ako komunikačnú platformu, v ktorej sa cítia dôvernejšie než v reálnom svete [Livingstone, Helsper 2007: 620].

3 Teoretické perspektívy

Názory na to, čo sa skrýva za delikventným správaním kyberšikanujúcich jedincov a zároveň tých, ktorí sa stali obeťami kyberšikany sa postupne vyvíjajú, pričom vzniklo niekoľko aplikácií teoretických pohľadov, ktoré sa stali východiskom k hlbšiemu poznaniu mechanizmov tohto správania. Keďže doteraz nebola vytvorená žiadna ucelená koncepcia, môžeme sa v odbornej literatúre stretnúť s viacerými teoretickými prístupmi k problému kyberšikany. Žiaden z nich však doteraz nie je všeobecne prijímaný. V tejto časti diplomovej práce sa preto budem zaoberať niekoľkými teoretickými rámcami, z ktorých každý môže do istej miery predpovedať a vysvetliť správanie agresorov, obetí a prizeračiek, dôsledky ich konania, rovnako ako stratégie zvládania v rámci problematiky kyberšikany. Niektoré z popísaných teoretických aplikácií taktiež aspirujú na vývoj efektívnych stratégií k redukovaniu šikanujúceho správania prostredníctvom informačných a komunikačných technológií.

3.1 Teórie odôvodnenej akcie a teória plánovaného správania

Na pôde sociálnej psychológie bola v roku 1967 prvýkrát vyvinutá teória odôvodnenej akcie alebo "*theory of reasoned action*", ktorá spadá do oblasti postojov a vysvetľuje vzťah medzi postojmi a správaním. Podľa tejto teórie je ľudské správanie určované postojmi a subjektívnymi normami. Počas sedemdesiatych rokov ju revidoval a rozšíril americký profesor Icek Ajzen spolu s Martinom Fishbeinom a do osemdesiatych rokov minulého storočia bol tento teoretický nástroj často používaný k štúdiu ľudského správania, k odhaleniu rozporu medzi postojom a správaním a rozvíjaniu vhodných intervencií. Model predikuje sociálne správanie v tom zmysle, že predpokladá ľudské behaviorálne intencie, ktoré sú výsledkom ich presvedčení k zapojeniu sa do jednania [Ajzen, Fishbein 2005: 193]. Teória odôvodneného správania teda naznačuje, že správanie jedinca je determinované jeho zámerom vykonať toto správanie a tento zámer

je zároveň funkciou jeho postojov k danému správaniu a jeho subjektívnou normou. Postoje a subjektívne normy boli definované ako dve základné determinanty intencie správania. Ajzen s Fishbeinom taktiež predpokladali, že jedinci zvyčajne jednajú racionálne a systematicky využívajú informácie, ktoré majú k dispozícii, preto zvažujú dôsledky svojho jednania, skôr než sa rozhodnú konať či nekonať. Jedným z predpokladov tohto modelu bola formulácia jednania ako dobrovoľnej, nezávislej akcie.

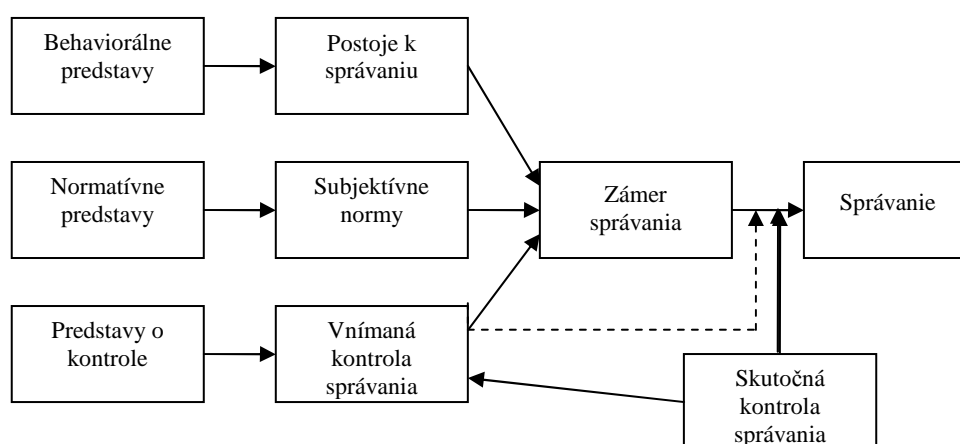
Koncom osemdesiatych rokov bol nastolený model po odhalení niektorých jeho obmedzení v oblasti existencie vnímanej kontroly doplnený, pričom vznikla teória plánovaného správania, v originále "*theory of planned behavior*". Táto teória poskytuje rámec pre štúdium postojov k správaniu a špecifikuje povahu vzťahu medzi predstavami, postojmi a konaním. Jej hlavným účelom je predikovať a pochopiť motivačné vplyvy na správanie jedinca, ktoré nemá pod vôľovou kontrolou a taktiež vysvetliť akékoľvek zámerné ľudské správanie. Ďalším z cieľov modelu je identifikácia toho, akým smerom má byť zameraná stratégia pre zmenu jednania. Teória plánovaného správania sa pokúša v prvom rade odhaliť latentné mechanizmy, ktoré vedú k určitému pozorovateľnému správaniu a rozložiť ich na niekoľko elementárnych zložiek. Podľa Ajzena a Fishbeina vychádza model správania z troch determinantov intencie správania: postoje, subjektívne normy a behaviorálna kontrola. Variabilita latentných premenných ako sú postoje k správaniu, sociálne normy, vnímanie sociálnej a behaviorálnej kontroly spolu s intenciami k správaniu následne vedie k vysvetleniu rozdielov v správaní [Ajzen 1991: 179]. Formovanie súboru predstav poskytuje kognitívny základ, z ktorého sú následne vyvedené faktory spojené so správaním: postoje k správaniu, vnímané sociálne normy spojené so správaním a vnímanie kontroly a nakoniec zábery správania, ktoré sú predstupňom samotného správania. Behaviorálne, normatívne a kontrolné predstavy ľudí sú ako determinanty zámeru správania ovplyvnené množstvom rozličných kultúrnych, osobnostných a situačných faktorov [Ajzen, Fishbein 2005: 194]. Medzi tieto faktory môžeme napríklad zaradiť vzdelanie, vek, pohlavie, vieru, osobnostné a emocionálne zložky, hodnoty, skúsenosti.

Teóriu, postavenú na princípoch teórie plánovaného správania, aplikoval na fenomén kyberšikany Qing Li [2005: 3] pričom vytvoril päť konštrukčných domén: názory a postoje, vnímanie noriem v skupine vrstevníkov, vnímanie vlastnej účinnosti, behaviorálne zábery a správanie. Vhodnosť použitia teórie plánovaného správania k posúdeniu vlastnej a reaktívnej účinnosti šikanujúceho správania v problematike

elektronického obťažovania sa však vzťahuje k predpokladu, že kyberšikana ako forma jednaní je čiastočne mimo jedincovu vôľu [Tokunaga 2010: 285].

Obrázok č. 1 znázorňuje ucelený obraz o vzťahu medzi prediktormi správania a skutočným správaním na konci reťazca za vplyvu behaviorálnych, normatívnych a kontrolných predstáv na intenciu k jednaniu v rámci teórie plánovaného správania.

Obrázok č. 1: Model teórie plánovaného správania [Ajzen, Fishbein 2005: 194].

3.2 Teórie sociálnych noriem

Teória sociálnych noriem alebo "*social norms theory*", ktorá bola prvýkrát navrhnutá v roku 1986 výskumníkmi Wesleyom Perkinsom a Alanom Berkowitzom sa zakladá na premise, že ľudské správanie je často ovplyvňované mylným vnímaním toho ako ostatní členovia sociálnej skupiny myslia a konajú [Berkowitz 2005: 197].

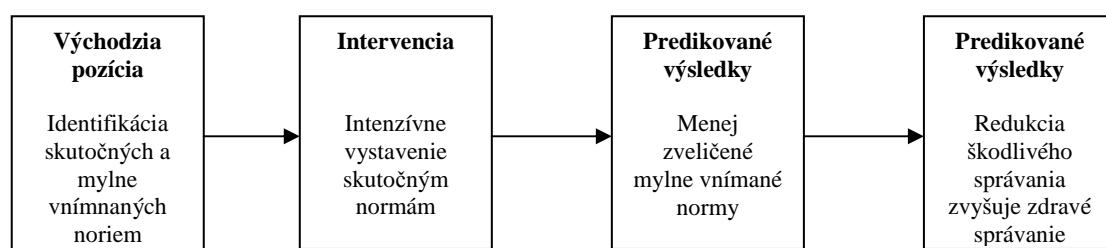
Individuálne predstavy o postojoch iných jedincov sú v teórii sociálnych noriem nazývané vnímané normy. Aktuálne normy sú potom skutočné postoje a jednanie, ktoré jedinci zaujali. Rozdiel medzi vnímanými a aktuálnymi normami sa považuje za mylné vnímanie. Jedinci považujú postoje, rozhodnutia alebo správanie vrstovníkov alebo ostatných členov skupiny za odlišné od ich vlastných aj napriek tomu, že v skutočnosti nie sú. Tento jav je v literatúre nazývaný pluralitná ignorancia a vyskytuje sa v súvislosti s problémom rizikového správania, pričom jedným z jeho dôsledkov je zmena vlastného

správania jedincov, takým spôsobom, aby sa priblížili k chybné vnímanej norme. Na to nadväzuje racionalizácia a ospravedlňovanie správania, čo súvisí s inštanciou falošného konsenzu, teda falošnej predstavy, že jedinec reprezentuje väčšinu a ostatní jedinci zaujímajú podobné postoje, aj keď tomu tak nie je. Pluralitná nevedomosť a falošný konsenzus sa vzájomne posilňujú [Berkowitz 2005: 195]. Obrázok č. 2 znázorňuje cestu intervencie u teórie sociálnych noriem.

Predpoklady teórie sociálnych noriem:

- jednanie je často založené na dezinformácii alebo nepochopení prostredia,
- keď je situácia definovaná, či vnímaná ako reálna je reálna v svojich dôsledkoch,
- jedinci často prijímajú rolu diváka, v ktorej pasívne prijímajú svoje mylné vnímanie správania radšej, ako by aktívne zasiahli,
- pluralitná ignorancia sa sama udržuje, pretože odrádza od vyjadrenia názorov, o ktorých si jedinec myslí, že sú nekomformné,
- vhodné ciele informácie môžu pomôcť do viesť jedinca z pozície prizerajúceho k intervenčnému správaniu,
- kultúra alebo komunita jedinca a význam informácií musí byť braný v úvahu pri projektovaní intervencie,
- aj v prípade, že jedinec nie je osobne angažovaný v problematickom správaní, môže prispieť ku klímate pluralitnej ignorancie, prenášaním mylných informácií,
- pre udržiavanie sociálnej normy nie je nutné, aby jej verila väčšina, ale je dôležité aby väčšina jedincov domnievala, že ostatní v túto normu veria.

Obrázok č. 2: Model teórie sociálnych noriem [Perkins 2003: 11].

Agresívne správanie a špeciálne kyberšikana, môže byť chybne vnímaná ako akceptovaná norma, významným množstvom ľudí v danom prostredí, hoci v skutočnosti to veľká väčšina z nich považuje za nevhodné správanie a zároveň platí, že pokiaľ adolescenti vnímajú určité nastavenie behaviorálnych noriem, učia sa zároveň sankcionovať tých, ktorí nespĺňajú očakávané správanie. U sociálnych noriem v online prostredí adolescenti predpokladajú, že svojím nastavením podporujú kyberšikanujúce správanie. Warren Blumenfeld [2005: 50] v svojej výskumnej praxi, zameranej na problematiku kyberšikany, vychádza práve z teoretickej perspektívy sociálnych noriem a považuje ju za efektívnu stratégiu k redukovaniu kyberšikany, nakoľko sa v mnohých súvislostiach ukazuje ako účinný nástroj v posilňovaní postavenia osôb, ktoré sa stavajú proti delikventnému správaniu, rovnako ako posilňuje postavenie prizeraajúcich, ktorí si sú vedomí negatívneho zamerania správania, avšak sa cítia ako bezmocní zasiahnuť. Práve prizeraajúci môžu v niektorých prípadoch zohrať kritickú úlohu v procese kyberšikany. Teória sociálnych noriem zahŕňa intervencie určené k napraveniu mylného vnímania noriem, tým že sa zameriava na pozitívne postoje a konanie väčšiny a pokúša sa o zintenzívnenie zdravého sociálneho správania.

3.3 Všeobecná teória záťaže

Sociológ Robert Agnew [1992: 47] vyvinul začiatkom deväťdesiatych rokov minulého storočia "*General strain theory*" alebo všeobecnú teóriu záťaže, na základe revidovania starších kriminologických modelov z oblasti sociológie a sociálnej psychológie tzv. "*strain theory*", pochádzajúcich od Mertona (1938), Cohena (1955), Clowarda a Ohlina (1960), ktoré považoval za kľúčové nástroje slúžiace k vysvetľovaniu delikventného správania mladistvých. Klasické teórie sa však zameriavajú najmä na sociálne štruktúry a kultúrne premenné, ktoré môžu ovplyvniť sklon jedincov ku kriminalite. Všeobecná teória záťaže naopak dáva do popredia emocionálnu zložku správania a sústredí sa nielen na bezprostredné sociálne prostredie jedincov, ale taktiež na ich sociálne vzťahy, pričom sa zameriava najmä na negatívne aspekty týchto vzťahov. Teória sa hlavne sústreďuje na prebádanie vplyvu záťažových (stresových) udalostí či situácií na jedinca a ich dopad na jeho ďalšie jednanie. Zároveň sleduje tendenciu ľudí k delikventným formám správania, ako nástroja k redukcii pociťovaného napätia. Agnew

[1992: 50] uvádza tri hlavné typy záťažových situácií/stresov v originále "*strain*". Prvým z nich je zlyhanie v dosiahnutí pozitívne hodnotených stimulov, teda disjunkcia medzi aspiráciami a reálnym dosiahnutím cieľov. Ďalšími záťažovými udalosťami sú strata pozitívne hodnotených stimulov (vylúčenie zo školy, strata blízkej osoby...) a kontakt s negatívnymi stimulmi (viktimizácia, zlé vzťahy s vrstevníkmi či rodičmi...). Záťažové udalosti však pravdepodobne nebudú viesť k delikventnému správaniu, pokiaľ nie sú [Agnew 2001: 343]:

- vnímané ako nespravodlivé,
- vnímané ako závažné,
- spojené s nízkou sociálnou kontrolou,
- a nevytvárajú tlak alebo stimul pre zvládanie situácie kriminálnou cestou.

Robert Agnew, na základe týchto predpokladov, identifikoval niekoľko typov záťaže, ktoré sú úzko spojené s kriminalitou, nakoľko často vyúsťujú do delikventného správania. Medzi nich radí aj šikanovanie medzi vrstovníkmi, nakoľko šikana často porušuje základné normy spravodlivosti. Závažnosť šikany ako stresovej situácie podporuje skutočnosť, že vzťahy medzi vrstovníkmi zohrávajú v životoch vrstevníkov často významnú úlohu a šikana sa zároveň spája s nízkou sociálnou kontrolou, pretože sa zvyčajne odohráva mimo autoritu dospelých.

Výskumníci Carter Hay, Ryan Meldrum a Karen Mann sa pokúsili aplikovať všeobecnú teóriu záťaže na oblasť šikany, so špeciálnym dôrazom na kybernetickú šikanu. Vo svojej štúdii uvažujú o predpoklade modelu, že jedinci reagujú na záťaž rôznymi spôsobmi a prichádzajú s myšlienkou, že všeobecná teória záťaže môže vysvetľovať nielen sklony k delikvencii či trestnej činnosti ako externalizovanej forme správania, ale môže taktiež objasňovať internalizované správanie, v podobe tendencie ku škodlivému, sebepoškodzovaciemu jednaniu, ktorými sa jedinci vyrovnávajú s intenzívnymi pocitmi stresu [Hay, Meldrum, Mann 2010: 4]. Mnohé štúdie v minulosti odhalili skutočnosť, že obeť šikany vykazujú často znaky nízkej sociálnej prispôsobivosti a sociálnej izolovanosti, čo môže v dôsledku viesť k následnej reakcii formou sebepoškodzovacieho jednania, skôr než k bežným delikventným spôsobom správania. Hay, Meldrum a Mann pracujú s hypotézou, že ženy a muži sa môžu

vzájomne líšiť v svojej reakcii na stresovú situáciu, pričom predpokladajú, že muži sú kriminologickým stresom vystavení na vyššej úrovni než ženy a ich emocionálna odpoveď na záťaž vedie k externalizovanému jednaniu častejšie, než u žien [Hay, Meldrum, Mann 2010: 5]. Emocionálna reakcia na stres je u žien viac spojená s internalizovaným jednaním. Jedno z možných vysvetlení delikventnej behaviorálnej reakcie na stres u mužov, môže byť zakorenené v nižšom vnímaní sociálnych obmedzení k vyrovnaní sa so situáciou, cestou kriminality. Hay, Meldrum a Mann tak skúmali účinky kyberšikany na externalizované a internalizované formy deviácie a posudzovali, či sa tieto vzťahy rôznia u mužov a u žien. Závěry tejto štúdie ukazujú, že pozorovaný vzťah medzi šikanou či kyberšikanou a sklonom k deviácii sa javí ako silnejší než vzťah medzi šikanou a delikvenciou, čo môže byť vysvetlené spôsobom, akým šikana sociálne izoluje svoje obete, čo môže podporiť internalizované správanie. Hypotézu o mužskom sklone skôr k externalizovanému jednaniu, než internalizovanému sa výskumníkom nepodarilo potvrdiť, naopak v prípade kyberšikany bola zistená štatisticky významne vyššia pravdepodobnosť mužov reagovať na elektronickú šikanu sebezpoškodzovaním alebo samovražednými tendenciami, než je tomu u žien [Hay, Meldrum, Mann 2010: 13]. Predkladaný model v svojich záveroch upriamuje pozornosť na najrôznejšie účinky kyberšikany na adolescentné správanie, pričom odvodzuje prítomnosť stresových faktorov z významne pozitívneho vzťahu medzi kyberviktimizáciou a deviáciou.

3.4 Teória obmedzeného vnímania

Analýza sociálnych dopadov na medziľudské vzťahy pri užívaní informačných a komunikačných technológií, poukazuje na ich charakteristické vlastnosti v porovnaní s ostatnými médiami, typicky komunikáciou tvárou v tvár [Manstead, Hewstone 1996: 116]. Autorky Sara Kiesler a Lee Sproull zastupujú teoretický prístup, ktorý považuje komunikáciu prostredníctvom počítačových technológií za obmedzenú, na rozdiel od tradičných foriem komunikácie, kedy jedinci venujú pozornosť kognitívnym sociálnym podnetom a požívajú ich na usmernenie svojho správania [Bosworth, Kabay 2002: 529]. Na základe tohto predpokladu formulovali teóriu obmedzeného vnímania ("*Social context cues theory*") vzťahujúcu sa na sociálne interakcie v kyberpriestore, podľa ktorej spôsobuje neosobná povaha a chýbajúce aspekty interpersonálnej komunikácie tvárou v

tvár, ako je nedostatok kontextových, fyzických (vizuálnych, zvukových) a sociálnych vnemov v komunikácii prostredníctvom informačných technológií, obmedzené vnímanie [Shariff, Hoff 2007: 83], čo sa následne prejavuje v rámci sociálnej interakcie procesom depersonalizácie, dezinhibície, zrovnovážňovaním - hierarchia vzťahov sa zploštuje a tendenciou jednaní mimo stanovené normy [Kiesler, Siegel, McGuire 1984: 83]. S obmedzeným vnímaním sociálneho kontextu sa spája aj proces deindividualizácie, ktorý sa popisuje ako strata vlastného sebauvedomovania, ústiaca do iracionálneho, agresívneho, antinormatívneho a antisociálneho jednaní. Nedostatok sociálne-kontextových podnetov pri interakcii, vďaka redukcii sociálnej prítomnosti, taktiež bráni vnímaniu a prispôsobeniu sa sociálnym rolám a štruktúram a vedie k antinormatívnemu jednaniu [Bosworth, Kabay 2002: 529]. Pocit vizuálnej anonymity produkuje relatívne egocentrické a nekontrolované správanie. Jedinci konajú impulzívne a extrémne a účinok sociálnych noriem sa výrazne znižuje, čo môže potenciálne vyústiť do nepriateľských a agresívnych foriem správania, ku ktorým sa radí aj kyberšikana.

Výskumná časť

V predchádzajúcej teoretickej časti práce som sa pokúsila nahliadnuť do problematiky kyberšikany a priblížiť oblasť sociálne-psychologických aspektov, spojených s elektronickou šikanou. Nadobudnuté teoretické poznatky sa stali základom pre vlastné empirické šetrenie a aplikácia teoretických východísk sa zameriava na praktické preskúmanie faktorov viažucich sa na problematiku kyberšikany u žiakov a študentov na vybraných základných a stredných školách.

1 Cieľ výskumu

Prvotným účelom tejto diplomovej práce bolo vytvoriť dotazník, ktorý posudzuje skúsenosti detí a dospievajúcej mládeže s kybernetickou šikanou, na čo nadväzovalo vlastné výskumné šetrenie, ktorého primárnym cieľom bolo vyskúšanie skonštruovaného nástroja pre prieskum skúseností adolescentov s elektronickou komunikáciou. Na základe získaných výstupov je mojim záujmom taktiež komplexne analyzovať súvislosti kyberšikany, skúmať jednotlivé aspekty života adolescentov a odhaliť vzťahy medzi týmito premennými a elektronickou šikanou. Účelom tohto výskumného šetrenia je taktiež posúdiť spojitosť tradičnej šikany s elektronickým obťažovaním a zistiť, v akej miere a v akých podobách sa kyberšikana u adolescentov vyskytuje. Parciálnym zámerom je aj určenie vzťahu medzi sociodemografickými faktormi (pohlavie, ročník) a zapojením do kyberšikany. Získané výsledky budú taktiež použité pre potreby vedenia škôl za účelom zavádzania cielených opatrení k riešeniu a následne predchádzaniu sociálne-patologického správania adolescentov v podobe kyberšikany.

Výskum sa zameriava najmä na zodpovedanie otázok o tom, aká je povaha skúseností adolescentov s elektronickou šikanou v pozícii obete, agresora a prizerajúceho a aký je profil obetí a agresorov elektronickej šikany, cez nasledujúce výskumné otázky:

- Do akej miery a akým spôsobom študenti vybraných škôl využívajú internet?
- Do akej miery a v akej podobe majú študenti vybraných škôl skúsenosti s kyberšikanou?
- Existuje vzťah medzi kyberšikanou a tradičnou šikanou?

- Existuje vzťah medzi kyberviktimizáciou a kyberagresiou?
- Existuje vzťah medzi kyberšikanou a frekvenciou užívania internetu?
- Existuje vzťah medzi kyberšikanou a rodičovskou kontrolou?
- Existuje vzťah medzi kyberšikanou a aspektami životnej spokojnosti?
- Existuje vzťah medzi kyberšikanou a rizikovým online správaním?
- Existujú rozdiely medzi dievčatami a chlapcami v skúsenostiach vzťahujúcich sa ku kyberšikanе?
- Existujú rozdiely medzi študentami jednotlivých ročníkov v skúsenostiach vzťahujúcich sa ku kyberšikanе?
- Aké stratégie zvládania študenti najčastejšie používajú?

2 Metodológia

Súčasťou práce nie je len zmapovanie výskytu kyberšikany u mládeže, ale taktiež objavenie premenných, ktoré predikujú online viktimizáciu alebo obťažovanie. Premenné, ktoré boli do analýzy zaradené, pozostávajú z oblastí, ako je používanie počítača a počítačové zručnosti, online rizikové správanie, postoje ku kyberšikanе či životná spokojnosť. Štúdia sleduje povahu a rozsah skúseností adolescentov, navštevujúcich vybrané školy, s kyberšikanou, pričom spracováva odpovede študentov, ktorí sú v posledných ročníkoch základných škôl a prvých ročníkoch stredných škôl. Táto populácia bola vybratá na základe toho, že vrstovnícka viktimizácia je na vrchole v období adolescencie. Výsledky výskumu nechcú ašpirovať na reprezentatívne závery, avšak majú poslúžiť ako sonda do stále aktuálnejšej a v našich podmienkach nie príliš preskúmanej problematiky kyberšikany.

2.1 Dotazník

K výskumným účelom bol skonštruovaný nástroj s názvom Dotazník o zkušenostech s elektronickou komunikáciou, ktorý bol navrhnutý tak, aby získal informácie o vnímaní kyberšikany a jej incidencii. Samovyplňovací dotazník je štandardným nástrojom používaným vo výskume kyberšikany. Primárne sa dotazník

zameriava na osobné skúsenosti študentov s elektronickým obťažovaním prostredníctvom internetu alebo mobilných telefónov. V rámci dotazníka bola, spolu s presnými inštrukciami k vyplňovaniu, študentom poskytnutá taktiež definícia pojmu obťažovanie. Obťažovanie bolo definované ako akékoľvek úmyselné škodlivé správanie voči inej osobe, ktoré sa jej nepáči, je jej nepríjemné alebo je ponižujúci a táto osoba sa v danej situácii dokáže len ťažko brániť. V informačnej časti bolo taktiež uvedené upozornenie na spojitosť otázok s udalosťami v priebehu tohto školského roku. Výber otázok v dotazníku bol založený najmä na skúsenostiach z predchádzajúcich výskumov, uvedených v teoretickej časti práce. Dotazník pozostával z 54 otázok, pričom 13 z nich bolo dizajnovaných ako batéria otázok. Celkovo je tak dotazník tvorený súborom 136 položiek. U väčšiny z otázok bola uvedená presná inštrukcia k spôsobu ich vyplnenia. Pojem kyberšikana bol v rámci dotazovania nahradený pojmom obťažovanie prostredníctvom elektronických technológií (internet, mobilný telefón...). Pri konštrukcii dotazníka a formulácii jednotlivých položiek som vychádzala z nadobudnutých teoretických poznatkov.

Prvá časť dotazníka sa zameriava na frekvenciu a povahu online aktivít respondentov, zároveň zisťuje stupeň autonómie v používaní internetu za pomoci otázok zameraných na miesto najčastejšieho pripájania sa k internetu, pričom v domácom prostredí sa rozlišovalo medzi užívaním vlastného počítača a zdieľania počítača s inými členmi domácnosti. U batérie otázok sledujúcej využívanie internetu k jednotlivým činnostiam, ako sú napríklad hranie hier, sťahovanie súbor, hľadanie informácií bola použitá šesťbodová stupnica odpovedí od 1= nikdy až po odpoveď 6= každý deň. Rovnako tomu bolo aj u batérie otázok sledujúcej využívanie konkrétnych internetových aplikácií (e-mail, instant messenger, sociálne siete...). Nasledovalo šesť otázok, týkajúcich sa sklonu k rizikovému správaniu na internete, pričom u každej položky zameranej na konkrétnu situáciu si respondent vyberal jednu z ponúkaných odpovedí, podľa toho koľkokrát jednal uvedeným spôsobom: 1= ano, 2= ano niekoľkokrát, 3= ne. Otázky sa týkali potenciálne rizikového jednania v oblastiach ako sú: zoznamovanie sa s neznámymi ľuďmi prostredníctvom internetu, sprístupňovanie osobných údajov a hesiel ľuďom známym len prostredníctvom internetu, či zverejňovanie intímnych fotografií alebo videonahrávok.

Hlavná časť dotazníka sa zaoberá otázkami zameranými na tradičnú šikanu a kyberšikanu. Je rozdelená na tri oddiely, pričom prvý skúma skúsenosti participantov s tradičnou šikanou a kyberšikanou, viažuce sa na ich viktimizáciu. Druhá časť sa

zameriava na skúsenosti dotazovaných, ako svedkov kyberšikany a posledná tretia časť skúma respondentov v pozícii agresora šikany a kyberšikany.

Respondenti boli v prvom oddieli hlavnej časti dotazníka požiadaní o zodpovedanie na batériu otázok o šiestich položkách, ktoré skúmali frekvenciu skúseností s obťažovaním v škole a jej okolí v prebiehajúcom školskom roku. Pre každú položku boli respondenti vyzvaní, aby potvrdili frekvenciu, s akou sa stali obeťou takéhoto správania, na hodnotiacej škále s možnosťami: 1 = nikdy, 2 = 1 alebo 2x, 3 = 3 až 5x, 4 = viac než 5-krát. Položky sa sústredili na formy tradičnej šikany ako je posmievanie, fyzické ohrozovanie a zastrašovanie, fyzické násilie, zámerné ignorovanie a podobne. K otázkam, zameraným na tradičné formy šikany, patrili aj položky skúmajúce trvanie takéhoto obťažovania a predchádzajúcu skúsenosť so šikanou v pozícii obeť v minulosti. Miera kyberviktimizácie bola meraná batériou otázok, zloženou z 19 položiek, ktoré zahŕňali popisované situácie elektronického obťažovania. Vzhľadom k tomu, že explicitné otázky na sebaurčenie študenta ako obeť kyberšikany môžu viesť k podhodnoteniu výskytu tohto javu, nakoľko označenie "obeť šikany" môže byť pre mladých ľudí emocionálne neprijateľná [Walrave, Heirman 2009: 5], pri tvorbe položiek sledujúcich kyberviktimizáciu som sa teda zamerala na potvrdenie či vyvrátenie konkrétneho obťažovania prostredníctvom elektronických technológií, ktoré adolescenti zažili. Respondenti boli vyzvaní k tomu, aby hodnotili frekvenciu vlastnej skúsenosti ako obeť elektronického obťažovania s každou z ponúkaných foriem správania, opäť na hodnotiacej stupnici s možnosťami od 1=nikdy po 4=viac než 5-krát. Frekvencia skúseností s elektronickým obťažovaním v pozícii obeť prostredníctvom konkrétnych aplikácií (e-mail, chat room, instant messenger, sociálne siete, textové správy...) bola meraná pomocou šesťbodovej stupnice: 1 = nikdy, 2 = 1 alebo 2x v roke, 3 = 3 až 5x v roke, 4 = 2-3x mesačne, 5=1x týždeň, 6= niekoľkokrát týždeň. Časové obdobie v akom sa kyberšikana odohrávala a predchádzajúca skúsenosť s kyberviktimizáciou v minulých rokoch boli taktiež zisťované. Do výskumu boli zaradené aj premenné, zisťujúce tendencie využívať jednotlivé stratégie zvládania situácie, v prípade, že by sa dotazovaní stali obeťou obťažovania prostredníctvom elektronických technológií. Študenti boli taktiež požiadaní, aby sa vyjadrili k tomu, či sa niekomu zdôverili (alebo by sa zdôverili, keby sa im to stalo) s tým, že ich niekto obťažoval prostredníctvom elektronických technológií. Zároveň bolo zisťované to, komu by sa boli ochotní zdôveriť. V nasledujúcich otázkach odpovedali respondenti na otázky, zisťujúce koľko osôb, v akom veku a akého pohlavia ich obťažovalo. Povaha vzťahu medzi

respondentom a agresorom elektronického obťažovania bola skúmaná otázkou, zameranou na to, či dotazovaný pozná osobu, ktorá ho obťažovala a odkiaľ ju pozná (trieda, škola, mimoškolské prostredie, internet).

Druhý oddiel časti, zameranej na skúsenosti respondentov s kyberšikanou v pozícii prizerajúceho, skúma jednak aplikácie, prostredníctvom ktorých sa toto obťažovanie odohrávalo, na druhej strane upriamuje pozornosť na tendencie zdôverenia sa s touto skutočnosťou ďalšej osobe.

Posledný oddiel, hlavnej časti dotazníka, sa venuje skúsenostiam respondentov s tradičnou šikanou a kyberšikanou v pozícii agresora. Šesť-položková batéria otázok sleduje frekvenciu, s akou dotazovaní konali jednotlivými spôsobmi (zosmiešňovanie, fyzické ohrozovanie, fyzické násilie, zámerná ignorácia...) na hodnotiacej škále s možnosťami: 1 = nikdy, 2 = 1 alebo 2x, 3 = 3 až 5x, 4 =viac než 5-krát. Vlastné kyberšikanujúce správanie, konkrétnymi spôsobmi, bolo zisťované devätnástimi položkami v batérii otázok s možnosťou odpovede 1 = ano, 2 = ne. Zároveň bol sledovaný charakter vzťahu medzi respondentom a obeťou jeho elektronického obťažovania, v otázke zameranej na pôvod ich známosti (škola, trieda, mimoškolské prostredie, internet).

V ďalšej časti dotazníka bola zaradená batéria šiestich otázok, zameraná na postoje respondentov k jednotlivým druhom rizikového správania na internete (zoznamovanie sa s neznámymi ľuďmi prostredníctvom internetu, sprístupňovanie osobných údajov a hesiel ľuďom známym len prostredníctvom internetu, či zverejňovanie intímnych fotografií alebo videonahrávok...). Jednotlivé položky sú tvorené uzavretými otázkami so štvorbodovou škálou odpovedí, kde si respondent vyberá jednu z ponúkaných možností odpovede, ktorá najlepšie vystihuje jeho názor: 1 = rozhodne souhlasím, 2 = souhlasím, 3 = nesouhlasím, 4 =rozhodne nesouhlasím. Zvolila som štvorbodovú škálu bez možnosti strednej neutrálnej hodnoty, kde sa respondent musí prikloniť k jednému z ponúkaných pólov. Následne bola v dotazníku zaradená otázka, zisťujúca do akej miery sú respondenti spokojní s jednotlivými aspektami ich života. Otázky boli tvorené výberom piatich najvýznamnejších špecifických životných oblastí v období adolescencie, medzi ktoré patria spokojnosť so sebou, s priateľstvom, s rodinným životom, so školským životom, s vlastným životným prostredím [Gilman, Huebner, Laughlin 1999: 140]. Zároveň bola položená otázka, smerovaná k vyjadreniu celkovej životnej spokojnosti. Respondenti si u každej zo šiestich položiek vyberali jednu z možností odpovede na šesťbodovej škále: 1 = zcela spokojen/a, 2 = velmi spokojen/a, 3

= spíše spokojen/a, 4 = spíše nespokojen/a, 5 = velmi nespokojen/a, 6 = zcela nespokojen/a. Další položky dotazníka sledovali počítačové zručnosti respondentov s možnosťou odpovede na päťbodovej škále od 1= výborné po 5= nedostatečné a subjektívnu dôležitosť internetu ako spôsobu trávenia voľného času s možnosťou odpovede od 1= vôbec ho nepotrebujú po 5= je pro mňa nezbytný. Rodičovská kontrola bola meraná pomocou troch otázok, pričom v prvej z nich boli študenti dotazovaní o posúdenie toho, či ich rodičia používajú nejaké technické obmedzenia, ktoré by im zabráňovali vo voľnom prístupe k niektorým internetovým aplikáciám. Následne boli respondentom položené otázky zisťujúce či sa rodičia zaujímajú o to, ako trávia čas na internete (1 = určite ano, 2 = spíše ano, 3 = spíše ne, 4 = určite ne) a frekvenciu ich rozhovorov s rodičmi o bezpečnosti na internete (1 = nikdy, 2 = zriedka, 3 = často, 4 = veľmi často). Termín *kyberšikana* nebol v rámci hlavnej časti dotazníka vôbec použitý. Až medzi posledné položky dotazníka, boli zaradené otázky zameriavajúce sa na znalosť pojmu kyberšikana a formu prvého kontaktu s týmto pojmom (škola, rodičia, média, priatelia...). Sledovaný bol taktiež názor respondentov na to, či sa niekedy môžu stať obeťou kyberšikany a subjektívne porovnanie dopadu obťažovania prostredníctvom elektronických technológií a obťažovania v reálnom živote v škole alebo jej okolí.

Na koniec dotazníka boli zaradené otázky, vzťahujúce sa k sociodemografickým údajom respondentov, ako je pohlavie, vek, ročník štúdia, školský prospech, rodinná situácia, počet súrodencov a finančné zabezpečenie rodiny. Dotazník skúseností s elektronickou komunikáciou je súčasťou prílohy č. 1.

2.2 Procedúra

Po overení zrozumiteľnosti otázok v pilotnej verzii dotazníka a niekoľkých následných úpravách, bola vytvorená finálna verzia dotazníka a k spolupráci na výskume bolo oslovených päť verejných škôl v rámci mestskej časti Praha 10. Vedenie školy bolo vždy podrobne oboznámené s cieľmi a významom výskumu. Následne po schválení dotazníku a získaní súhlasu k dotazovaniu, bol anonymný dotazník v papierovej podobe distribuovaný žiakom a študentom, priamo v učebniach školy, počas vyučovania, za prítomnosti výskumníka. Študenti boli požiadaní o vyplnenie dotazníku, ktorý sa týka najmä ich skúseností s elektronickou komunikáciou, pričom im bol vysvetlený presný

postup pri jeho vyplňovaní. Účasť na prieskume však bola založená na dobrovoľnosti. Nakoľko sa jednalo o prieskum individuálnych postojov a skúseností na citlivo vnímané téma, respondenti mohli pociťovať obavu, že by ich pravdivé odpovede mohli nejakým spôsobom poškodiť. Preto bol vždy zdôraznený anonymný charakter štúdie a respondenti boli uistení o tom, že s ich odpoveďami bude zaobchádzané dôverne. Všetci oslovení študenti súhlasili s participáciou na výskume. Vyplnenie dotazníka trvalo respondentom v priemere približne 25 minút a v priebehu celého dotazovania mali možnosť kľásť výskumníkovi otázky. Študenti, ktorí v deň dotazovania neboli v škole prítomní, sa výskumu nezúčastnili.

2.3 Respondenti

Prieskum bol realizovaný v priebehu marca a apríla 2010 na vzorke 415 študentov, vo vekovom rozpätí 13 až 18 rokov. Respondenti boli rekrutovaní z piatich oslovených škôl lokalizovaných v oblasti mestskej časti Praha 10. Do výskumu sa zapojili dve základné školy, jedno osemročné gymnázium a dve stredné školy s celkovým počtom 18 tried. Na základných školách sa dotazovania zúčastnili všetci prítomní žiaci ôsmich a deviatych ročníkov. V rámci osemročného gymnázia na výskume participovali študenti jednej vybranej triedy v každom z ročníkov tercia, kvarta a kvinta. Na obidvoch stredných školách sa dotazovanie uskutočnilo vždy na študentoch dvoch vybraných tried prvých a druhých ročníkov. Štyria účastníci výskumu boli z analýzy vylúčení, vzhľadom k vysokému percentu chýbajúcich odpovedí alebo chýbajúcich odpovedí u otázok zameraných na kyberšikanujúce správanie.

Konečný počet participantov zahrnutých do analýzy bol 411, z čoho 38% tvorili chlapci ($n=156$) a 62% tvorili dievčatá ($n=255$). Z celkového súboru bolo 22,9% žiakov v ôsmom ročníku ($n=94$, 50 chlapcov, 44 dievčat), 22,6% v deviatom ročníku ($n=93$, 38 chlapcov, 55 dievčat), 29,9% v prvom ročníku strednej školy alebo ekvivalentnom ročníku osemročného gymnázia ($n=123$, 40 chlapcov, 83 dievčat), a 24,6% respondentov študovalo strednú školu v druhom ročníku ($n=101$, 28 chlapcov, 73 dievčat). Priemerný vek celého súboru bol 15,44 rokov ($SD=1,18$).

2.4 Metódy analýzy dát

Dáta získané z dotazníkového šetrenia boli spracované štatistickým programom SPSS. Pre získanie informácií o štruktúre súboru boli všetky premenné v dotazníku podrobené exploračnej analýze a analyzované metódami deskriptívnej štatistiky. K zachyteniu súvislostí medzi jednotlivými premennými bola použitá analýza kontingenčných tabuliek s využitím chí-kvadrát testu početností som zisťovala existenciu prípadných závislostí, ktorých sila bola meraná pomocou kontingenčných koeficientov. Logistická regresia bola aplikovaná na skúmanie vzťahov medzi adolescentami, ktorí boli zapojení v kyberagresii a kyberviktimizácii, a tradičnou šikanou, rizikovým online správaním a taktiež ročníkom a pohlavím. Pre analýzu sily vzťahu aspektu životnej spokojnosti k celkovej životnej spokojnosti som použila neparametrickú štatistiku, Spearmanov korelačný koeficient a rovnako pre vzťah medzi mierou kyberviktimizácie, respektíve mierou kyberagresie, k ďalším aspektom života adolescentov. Súvislosti medzi jednotlivými aspektami životnej spokojnosti a pohlavím som zisťovala použitím analýzy rozptylu ANOVA, ktorá skúma či medzi jednotlivými skupinami existuje štatisticky významný rozdiel. Analýza rozptylu bola taktiež použitá pri posudzovaní rozdielnosti v skúsenostiach s jednotlivými formami elektronického obťažovania.

3 Výsledky empirického šetrenia

3.1 Používanie elektronických technológií a internetu

Všetci respondenti sa klasifikovali ako užívatelia počítačov, pričom 86% ($n=354$) z opýtaných študentov trávi pri počítači nejaký čas každý deň a 13% študentov užíva počítač niekoľkokrát týždenne. Adolescenti, ako užívatelia internetu, môžu byť prakticky rozdelení do dvoch skupín podľa frekvencie jeho používania. Veľká časť adolescentov ($n=343$, 83%), z celkového súboru 411 študentov, v dotazníku uviedla, že internet používa každý deň. Ďalšiu, menej početnú skupinu, tvorí 16% študentov, ktorí sa pripájajú k internetu niekoľkokrát týždenne. Väčšina dotazovaných ($n=308$, 75%) sa zároveň najčastejšie pripája k internetu v domácom prostredí a na vlastnom počítači,

pričom až 87% z týchto študentov využíva internet denne. Doma, avšak na spoločne užívanom počítači sa k internetu pripája 23% ($n=95$) oslovených študentov, z ktorých ho denne používa 75% respondentov. To znamená, že možnosť využívania internetu na vlastnom počítači v domácom prostredí, môže byť podnetom pre jeho častejšie každodenné používanie. Ukazuje sa, že chlapci majú o niečo častejšie (80%) možnosť pripájať sa k internetu samostatne na vlastnom počítači než dievčatá (72%). Väčšia časť chlapcov (88%), než dievčat (85%) taktiež používa internet denne. Najpočetnejšia skupina respondentov v rámci každej vekovej kategórie (50-60%) uviedla, že s internetom začala po prvýkrát pracovať pred štyrmi až šiestimi rokmi, pričom sa nevyskytli žiadne významné rozdielnosti v dobe užívania internetu medzi dievčatami a chlapcami.

Pre štvrtinu dotazovaných adolescentov je internet, ako spôsob trávenia voľného času, nevyhnutný. Tretina respondentov hodnotí dôležitosť internetu o niečo nižšie a na škále dôležitosti od 1 do 5, kde 5 predstavuje maximálnu dôležitosť, označili štvorku. Ďalších 28% opýtaných označilo na škále dôležitosti internetu strednú hodnotu. Priemerná hodnota dôležitosti internetu, ako spôsobu trávenia voľného času, bola $M=3,74$ ($SD=1,029$), pričom u chlapcov bola o niečo vyššia ($M=3,88$, $SD=1,042$) než u dievčat ($M=3,65$, $SD=1,013$). Čo sa týka internetových dovedností, viac ako tretina respondentov oznámkovala svoje vedomosti na päťbodovej školskej stupnici, ako výborné. Ďalších 42% adolescentov označilo svoje znalosti "známkou" 2. Len jedno percento opýtaných považuje svoje internetové dovednosti za nedostatočné. Priemerná hodnota internetových dovedností je $M=1,93$ ($SD=0,873$), pričom u dievčat je o niečo vyššia ($M=2,01$, $SD=0,816$) než u chlapcov ($M=1,81$, $SD=0,949$). Medzi pohlavím a dôležitosťou internetu v živote adolescentov sa ukazuje závislosť ($n = 396$, $\chi^2 = 10,058$, $p = 0,039$, $df=4$, Kontingenčný koef.=0,157, Cramerov koef.=0,159, $p = 0,039$) a taktiež medzi pohlavím a zaznamenanými počítačovými znalosťami ($n = 409$, $\chi^2 = 21,27$, $df=4$, kontingenčný koef.=0,222, Cramerov koef.=0,228, $p = 0,00$). Chlapci spravidla prikladajú internetu väčšiu významnosť než dievčatá a zároveň sa častejšie považujú za internetových expertov, vzhľadom k tomu, že vyššie hodnotia svoje dosiahnuté znalosti s internetom.

Pre potreby analýzy som respondentov rozdelila na dve vekové kategórie: mladší žiaci (ôsmi a deviaty ročník základných škôl alebo odpovedajúci ročník osemročného gymnázia) a starší študenti (prvý a druhý ročník stredných škôl alebo odpovedajúci

ročník osemročného gymnázia). U dievčat aj u chlapcov s vekom dôležitosť internetu, ako spôsobu trávenia voľného času, narastá a zároveň sa u chlapcov s vekom zvyšujú aj ich internetové skúsenosti. Staršie dievčatá, v stredoškolskom veku, naopak vykazujú o niečo nižšie priemerné znalosti s internetom ($M=2,11$, $SD=0,857$) než mladšie žiačky ($M=1,85$, $SD=0,723$). Vek u adolescentov, respektíve zaradenie do jednej z dvoch vytvorených kategórií starší/mladší študenti, zohráva úlohu aj vo frekvencii používania internetu ($n = 410$, $\chi^2 = 12,680$, $df=2$, kontingenčný koef.=0,173, Cramerov koef.=0,176, $p = 0,002$). Adolescenti vo veku prvého a druhého ročníka stredoškolského štúdia používajú počítač aj internet častejšie každodenne a trávajú na internete priemerne viac času než žiaci ôsmeho a deviatego ročníka. Zároveň sa u stredoškolákov častejšie vyskytuje možnosť pripojenia k internetu doma na vlastnom počítači.

Pokiaľ ide o aktivity spojené s internetom, zdá sa že študenti ho používajú najmä pre účely zábavy a komunikácie, menej už ako nástroj pre vypracovanie úloh do školy. Príkladom môže byť skutočnosť, že len 2% študentov oznamuje každodenné využívanie internetu pre školské účely a väčšina (46%) slúži internet ako zdroj informácií pre vypracovanie úloh do školy len 1- 4x mesačne, zatiaľ čo, 70% študentov ho používa denne ako nástroj pre komunikáciu s kamarátmi (ďalších 15% adolescentov 4 - 6x týždenne). Systematické denné surfovanie po internete uvádza viac ako polovica adolescentov. Hranie online hier sa každý deň venuje 18% študentov. Viac ako dvakrát týždenne hrá hry na internete 22% opýtaných. Vyše pätina respondentov sťahuje filmy, hudbu, hry alebo iné súbory denne a 43% minimálne dvakrát týždenne. Surfovanie po internete, hranie online hier a sťahovanie súborov sú činnosti vykonávané najmä chlapcami, ktorí sa týmito aktivitám venujú, v každej vekovej kategórii, spravidla častejšie než dievčatá. Dievčatá všeobecne, no hlavne z ôsmich a deviatich ročníkov, naopak oproti chlapcom častejšie dominujú v činnostiach spojených s komunikáciou s kamarátmi ($n = 407$, $\chi^2 = 12,611$, $df=5$, kontingenčný koef.=0,251, Cramerov koef.=0,260, $p = 0,027$). Významný vzťah medzi pohlavím a frekvenciou online aktivity v rámci celého súboru sa však preukázal len u hrania online počítačových hier ($n = 187$, $\chi^2 = 99,032$, $df=5$, kontingenčný koef.=0,442, Cramerov koef.=0,493, $p = 0,00$).

Medzi vekovou kategóriou starší/mladší a vyhľadávaním potrebných informácií online existuje významná závislosť ($n = 410$, $\chi^2 = 32,959$, $df=5$, kontingenčný koef.=0,273, Cramerov koef.=0,284, $p = 0,00$). Častejšie sa tejto internetovej aktivite

venujú starší študenti. K vypracovávaní úloh do školy využívajú internet taktiež najmä starší študenti ($n = 409, \chi^2 = 25,053, df=5$, kontingenčný koef.=0,240, Cramerov koef.=0,247, $p = 0,00$). Medzi vekovou kategóriou a hrami online hier existuje významný vzťah ($n = 407, \chi^2 = 38,352, df=5$, kontingenčný koef.=0,293, Cramerov koef.=0,307, $p = 0,00$). Hranie hier na internete je doménou hlavne mladších chlapcov a naopak najmenej frekventovane sa vyskytuje ako spôsob trávenia voľného času u starších dievčat.

Pokiaľ sa zameriame na frekvenciu užívania jednotlivých internetových aplikácií, zistíme, že e-mail denne využíva takmer 30% dotazovaných študentov. Instant messengre, teda programy ako sú Icq, alebo Skype, používa každý deň 56% oslovených študentov. Sociálne siete sú medzi adolescentami ešte obľúbenejšou formou internetovej zábavy, vzhľadom k tomu, že sa každodenne do tejto aktivity zapájajú približne dve tretiny študentov. Spravovaniu osobného profilu na webových stránkach sa denne venuje desatina všetkých opýtaných študentov. Zhruba pätina mladších dievčat a štvrtina mladších chlapcov využíva služby e-mailovej komunikácie každodenne. Dôležitosť e-mailu sa u adolescentov významne zvyšuje s vyšším ročníkom ($n = 411, \chi^2 = 17,201, df=4$, kontingenčný koef.=0,200, Cramerov koef.=0,205, $p = 0,004$), pričom dochádza k výraznému nárastu vo frekvencii užívania e-mailovej komunikácie najmä u starších dievčat, z ktorých ju na dennej bázi využíva až 39%. Zároveň 30% chlapcov v stredoškolskom veku používa e-mail taktiež denne. Naopak chatovacie miestnosti sa u adolescentov netešia až tak veľkej obľube, nakoľko ich denne využíva len približne 12% dievčat a 8% chlapcov v oboch vekových kategóriách. Instant messengre slúžia na každodennú komunikáciu o niečo častejšie dievčatám než chlapcom. Až 60% starších a 58% mladších študentiek používa programy ako sú Icq alebo Skype v rámci každodennej internetovej komunikácie. U chlapcov v oboch vekových skupinách uviedlo dennú frekvenciu ich využívania takmer 53% opýtaných. Desatina chlapcov však služby instant messengerov nikdy nevyužila. V porovnaní s chlapcami sa s instant messengerom nikdy nestretli len 4% študentiek. V stredoškolskom veku medzi sebou komunikuje prostredníctvom sociálnych sietí každodenne 71% študentov, pričom sa neukazujú žiadne významné rozdielnosti v pohlaví. U mladších žiakov je situáciu trochu odlišná. Mladšie dievčatá sa v dennej intenzite komunikácie skrze sociálne siete vyrovnávajú stredoškôľčkam, avšak mladší žiaci využívajú sociálne siete sporadickejšie a denne na nich trávi čas 58% opýtaných žiakov. Z chlapcov v nižších ročníkoch uviedlo až 15%, že

nikdy nevyužili sociálne siete, u dievčat sa takto vyjadrili len 2% z nich. Možnosť osobného profilu na webových stránkach častejšie využívajú dievčatá, najmä v mladšom veku sa potvrdzuje signifikantná súvislosť s pohlavím ($n = 187$, $\chi^2 = 20,183$, $df=5$, kontingenčný koef.=0,312, Cramerov koef.=0,329, $p = 0,001$), pričom takmer pätina mladších dievčat spravuje svoj osobný profil denne. U starších dievčat a chlapcov v oboch vekových kategóriách sa denne tejto aktivite venuje približne 8% dotazovaných. Túto možnosť zároveň nikdy nevyužilo až 56% mladších a 68% starších chlapcov v porovnaní so štvrtinou mladších a tretinou starších dievčat.

3.2 Rizikové správanie na internete

Najčastejšou formou rizikovej aktivity u mladých ľudí je nadväzovanie kontaktov s neznámymi. Takmer 46% dotazovaných študentov uviedlo, že sa v minulosti prostredníctvom internetu niekoľkokrát zoznamovali s neznámymi ľuďmi. Ďalších 18% z oslovených adolescentov má jednu skúsenosť s takýmto spôsobom zoznamovania. Chlapci vo vyšších ročníkoch sa zoznamujú prostredníctvom internetu o niečo častejšie (57% niekoľkokrát) než staršie dievčatá (44% niekoľkokrát). U nižších ročníkov je to obrátene, pričom 39% chlapcov uvádza niekoľko skúseností so zoznamovaním s neznámymi a 11% má za sebou jednu takúto skúsenosť, naopak až 46% mladších dievčat nadväzovalo viacnásobne kontakty s neznámymi ľuďmi a ďalších 19% žiačok takto v minulosti jednalo raz. Významný vzťah medzi pohlavím a zoznamovaním sa prostredníctvom internetu sa však nepotvrdil ani u starších ani u mladších adolescentov. Na zoznamovanie prostredníctvom internetu sa úzko viaže následný osobný kontakt. V rámci celého súboru respondentov požiadalo o osobné stretnutie človeka známeho výhradne skrze internetovú komunikáciu niekoľkokrát 12% adolescentov a jedenkrát 15%. Medzi vekovou kategóriou študentov a žiadaním o osobné stretnutie online známosti sa ukazuje signifikantný vzťah ($n = 410$, $\chi^2 = 10,490$, $df=2$, kontingenčný koef.=0,158, Cramerov koef.=0,160, $p = 0,005$). K osobnej schôdzke častejšie vyzývajú starší študenti a z nich sa v tejto aktivite angažujú chlapci o niečo častejšie (15% niekoľkokrát) než dievčatá (12% niekoľkokrát). Ďalším potenciálne rizikovým jednaním môže byť prijatie pozvania k osobnému stretnutiu s človekom známym jedine prostredníctvom internetu. Takmer 12% z oslovených adolescentov takéto pozvanie

prijala už niekoľkokrát a ďalších 15% sa s neznámou osobou na jej popud stretlo raz. Medzi vekovou kategóriou študentov a prijatím pozvania na osobné stretnutie od online známosti sa ukazuje signifikantný vzťah ($n = 411$, $\chi^2 = 7,133$, $df=2$, kontingenčný koef.=0,131, Cramerov koef.=0,132, $p = 0,028$). Starší študenti majú aj v tejto oblasti bohatšie skúsenosti než žiaci v nižších ročníkoch štúdia, pričom starší chlapci svojimi skúsenosťami (39% z nich má aspoň jednu skúsenosť) prevyšujú staršie dievčatá (32% z nich má aspoň jednu skúsenosť). Zverejňovanie prístupových hesiel ľuďom známym jedine prostredníctvom internetu sa u adolescentov objavuje v minimálnej miere, pričom je to výlučne doména chlapcov a analýza preukázala významný vzťah medzi pohlavím a týmto rizikovým správaním ($n = 410$, $\chi^2 = 11,716$, $df=2$, kontingenčný koef.=0,167, Cramerov koef.=0,169, $p = 0,003$). Starší chlapci hlásia väčšiu skúsenosť s takýmto svojim jednaním, keď 3% sa takto zachovali hneď niekoľkokrát. U žiakov ôsmych a deviatych ročníkov sa takéto jednanie ukazuje len u jedného percenta opýtaných. Sprístupňovanie osobných údajov ako sú meno, adresa bydliska či školy alebo telefónne číslo sa u adolescentov vyskytuje pomerne často, keďže tretina zo všetkých respondentov udáva, že sa takto zachovali aspoň jedenkrát. Starší študenti majú za sebou aj v tejto oblasti viac skúseností, než mladší žiaci. Pohlavie v sprístupňovaní osobných údajov nezohráva významnú úlohu, avšak veková kategória sa ukazuje ako dôležitá premenná ($n = 410$, $\chi^2 = 10,490$, $df=2$, kontingenčný koef.=0,158, Cramerov koef.=0,160, $p = 0,005$). Stredoškólači sú v zverejňovaní súkromných informácií o niečo aktívnejší (25% niekoľkokrát) než mladší žiaci (12% niekoľkokrát). Zverejňovanie intímnych fotografií alebo videí, ako jedna z potenciálne najnebezpečnejších online aktivít, bola niekoľkokrát využitá u šiestich percent respondentov. Ďalších šesť percent adolescentov sprístupnilo svoje intímne zábery v minulosti jedenkrát. Vek ani pohlavie nezohráva v zdieľaní intímnych fotografií či videí signifikantnú úlohu.

Analýza postojov adolescentov k rizikovému správaniu na internete ukázala, že u väčšiny položiek prevažuje odmietavý prístup adolescentov k jednotlivým formám rizikového správania. Výrazne negatívny postoj majú adolescenti najmä ku sprístupňovaniu svojich osobných údajov neznámym ľuďom na internete (88% adolescentov zaujíma negatívny postoj), zverejneniu svojich prístupových hesiel internetovým známostiam (97% adolescentov zaujíma negatívny postoj) a rozosielaní intímnych fotografií alebo videí (90% adolescentov zaujíma negatívny postoj). Jedinou výnimkou je vzťah adolescentov k zoznamovaniu sa prostredníctvom internetu, ktoré

schvaľuje viac ako polovica respondentov. K následnému osobnému kontaktu majú adolescenti taktiež o niečo otvorenejší prístup, vzhľadom k tomu, že takmer tretina dotazovaných vyjadrila súhlas s tvrdením, že je v poriadku, keď požiadajú človeka, známeho výhradne prostredníctvom internetu o osobné stretnutie. Rovnaké percento adolescentov týmto spôsobom prístupuje aj k prijatiu pozvania na osobnú schôdzku, od neznámeho človeka, vrámci internetovej komunikácie. Vrámcami skupiny starších študentov boli u dievčat objavené striktnejšie nesúhlasné názory s tým, že sú jednotlivé predkladané spôsoby jednania v poriadku, než u chlapcov. Významné rozdielnosti medzi stredoškólákmi a stredoškóláčkami sa ukázali u takmer všetkých predkladaných výrokov. Jedinou výnimkou sú postoje k sprístupňovaniu svojich osobných údajov, vrámci ktorých medzi staršími chlapcami a dievčatami nedochádza k príliš rozdielnym názorom. Naopak u mladších žiakov existuje vo vnímaní rizikovosti jednania menšia variabilita. Mladšie dievčatá sú však odmietavejšie pri posudzovaní toho, či je vhodné sprístupňovať heslá neznámym ľuďom ($n = 187, \chi^2 = 13,510, df=4$, kontingenčný koef.=0,260, Cramerov koef.=0,269, $p = 0,009$).

Vrámcami porovnania odpovedí adolescentov na otázky merajúce postoje mladých ľudí k rizikovým formám správania a ich skutočného rizikového jednania bola objavená zrejma súvislosť. Signifikantný vzťah sa potvrdil u všetkých skúmaných položiek rizikového správania a jednotlivé hodnoty sú uvedené v tabuľke č. 2.

Tabuľka č. 2: Vzťah skutočného rizikového správania na internete a postojov k rizikovému správaniu.

Položka	Kontingenčný koeficient	Cramerov koeficient	χ^2 (8)	p	N
Zoznamovanie sa prostredníctvom internetu s neznámymi ľuďmi.	0,465	0,372	113,577	0,00	411
Požiadanie človeka, známeho prostredníctvom internetu o stretnutie.	0,451	0,385	104,603	0,00	409
Sprístupnenie osobných údajov neznámym ľuďom na internete.	0,480	0,386	122,461	0,00	410
Zverejnenie prístupových hesiel neznámym ľuďom na internete.	0,214	0,155	19,628	0,012	410
Prijatie pozvania na osobné stretnutie od človeka, známeho prostredníctvom internetu.	0,447	0,354	102,902	0,00	411
Zverejňovanie intímnych záberov.	0,318	0,237	46,185	0,00	410

Adolescenti, ktorí nikdy nenadväzovali kontakt s neznámymi ľuďmi prostredníctvom internetu, takéto jednanie často neschvaľujú. Naopak väčšina (75%) tých, ktorí majú za sebou viacnásobnú skúsenosť s touto formou zoznamovania sa prikláňajú k názoru, že je takéto jednanie v poriadku. Obdobné názorové tendencie sa u respondentov objavujú aj v súvislosti s požiadaním neznámeho človeka o osobné stretnutie a prijatím takéhoto pozvania. Medzi postojmi k zverejňovaniu osobných údajov a intímnych záberov a skutočným jednaním respondentov sa taktiež objavuje vzájomný vzťah, ktorí napovedá, že dotazovaní, ktorí svoje osobné informácie či intímne zábery nikdy nezverejnili sa častejšie prikláňajú k odmietavému prístupu k tejto forme správania a naopak. U položky skúmajúce sprístupňovanie hesiel sa medzi postojom k tejto forme jednania a aktuálnymi skúsenosťami ukazuje o niečo slabšia väzba, než je tomu u ostatných položiek. U väčšiny položiek sa väzba medzi postojmi a skutočnými skúsenosťami ukazuje o niečo silnejšia u dievčat než u chlapcov.

3.3 Rodičovská kontrola

Vrámcí problematiky rodičovského dohľadu a kontroly nad užívaním internetu sa ukazuje, že len necelá desatina respondentov si je vedomá určitých technických obmedzení, ktoré ich rodičia používajú k tomu, aby im zabránili vo voľnom prístupe k niektorým internetovým aplikáciám. Ďalších 80% dotazovaných adolescentov sa vyjadrilo tak, že ich rodičia takéto opatrenia nezaviedli. Zvyšná desatina študentov sa k tejto otázke nevedela vyjadriť ani kladne a ni záporne.

Len pätina študentov naznačila, že ich rodičia chcú určite vedieť, čo ich deti robia na internete. Zhruba 29% adolescentov sa priklonilo k názoru, že ich rodičia sa skôr zaujímajú ako nezaujímajú o to, ako trávia čas v prostredí internetu. Viac ako tretina opýtaných sa naopak priklonila k opačnému pólu a naznačuje, že ich rodičia sa o ich internetové aktivity skôr nezaujímajú a 15% adolescentov prejavilo výrazný nesúhlas s tým, že by sa ich rodičia starali o to, akým spôsobom využívajú internet.

Na oblasť rodičovskej kontroly sa úzko viažu aj rozhovory o internetovej bezpečnosti. Len 3% dotazovaných študentov sa vyjadrili tak, že ich rodičia s nimi o bezpečnosti na internete hovoria veľmi často. Ďalších 15% respondentov má zrejme o niečo menej skúsenosti v rodičovských rozhovoroch ohľadne rizikového správania

online, napriek tomu s nimi ich rodičia hovoria o internetovej bezpečnosti pomerne často. Zriedka kedy vedú rodičia s deťmi rozhovory o online bezpečnosti u 47% respondentov. Napokon zvyšných 35% študentov takéto rozhovory s rodičmi nikdy nezažili. Medzi všetkými položkami skúmajúcimi aspekty rodičovskej kontroly a vekovou kategóriou študentov (starší/mladší) existuje zrejma závislosť. Tabuľka č.3 podáva podrobný prehľad týchto súvislostí.

Tabuľka č. 3: Faktory rodičovskej kontroly vo vzťahu k vekovej kategórii.

Položka	Kontingenčný koeficient	Cramerov koeficient	$\chi^2(2)$	p	N
Používanie technických obmedzení	0,159	0,161	21,569	0,00	411
Záujem rodičov o to, ako ich dieťa trávi čas na internete	0,451	0,385	10,629	0,014	411
Frekvencia rozhovorov o bezpečnosti na internete	0,163	0,165	11,250	0,010	411

Najsilnejší vzťah sa prejavuje u položky zameranej na rodičovský záujem o to, akým spôsobom respondent trávi čas na internete. Online aktivity adolescentov sledujú rodičia zrejme častejšie u mladších adolescentov. Príklon k rodičovskému nezájmu o online aktivity dotazovaných adolescentov uviedlo 57% starších študentov a 45% mladších žiakov. Technické limitácie adolescentov v užívaní internetu sa taktiež častejšie objavujú u mladších študentov, z ktorých 14% sa s takýmto obmedzením zavádzaným rodičmi stretlo. Oproti tomu, len 5% rodičov stredoškôľakov svojim deťom nejakým spôsobom zabráňuje vo voľnom prístupe k niektorým internetovým aplikáciám. Rozhovory o internetovej bezpečnosti so svojimi rodičmi vedú častejšie žiaci v ôsmych a deviatych ročníkoch. Stredoškôľáci uvádzajú 63% prípadov, že s rodičmi o online bezpečnosti nikdy nehovorili, rovnakú skutočnosť však hlási len 37% mladších adolescentov.

Rozdiely medzi chlapcami a dievčatami sa ukazujú významné u položky zameranej na rodičovskú intervenciu ohľadne spôsobu užívania internetu ($n = 187, \chi^2 = 9,681, df=3$, kontingenčný koef.=0,152, Cramerov koef.=0,153, $p = 0,021$) a položky vedenia rozhovorov o bezpečnosti ($n = 411, \chi^2 = 25,242, df=3$, kontingenčný koef.=0,241, Cramerov koef.=0,248, $p = 0,00$). Dievčatá podliehajú väčšej kontrole zo strany rodičov v tom, nad akými internetovými aktivitami trávia čas. Záujem o

informovanosť zo strany rodičov sa výrazne prejavuje najmä u mladších dievčat, z ktorých sa dve tretiny vyjadrili kladne k tomu, že sa ich rodičia starajú o to, akým spôsobom využívajú internet. Rovnako sa vyjadrilo 45% starších dievčat, 42% mladších chlapcov a 40% chlapcov v stredoškolskom veku. Rozhovory o bezpečnosti na internete vedú s svojimi rodičmi taktiež častejšie dievčatá než chlapci. Žiačky ôsmych a deviatych ročníkov majú v 36% prípadov častú (28%) alebo veľmi častú (8%) skúsenosť s rodičovskými rozhovormi o online bezpečnosti. Stredoškoláčky referujú v 17% prípadov taktiež častú skúsenosť s rozhovormi o internetovej bezpečnosti a v 2% starších študentiek vedú so svojimi rodičmi podobné rozhovory veľmi často. So staršími chlapcami sa rodičia rozprávajú o online bezpečnosti často len u 4% respondentov a viac ako polovica s nich takúto skúsenosť vôbec nemá. Necelá desatina mladších žiakov zažíva takéto rozhovory často alebo veľmi často.

Študenti, ktorí žijú v rodine s oboma vlastnými rodičmi alebo jedným nevlastným ($n=316$) sa vo významne rozdielnej miere ($n = 408, \chi^2 = 8,223, df=3$, kontingenčný koef.=0,141, Cramerov koef.=0,142, $p = 0,042$) stretávajú s kontrolou vo využívaní internetu nastolenou rodičmi, než tí, ktorí žijú v inak usporiadanej domácnosti ($n=92$, študenti žijúci len s matkou, len s otcom alebo inak). V domácnosti zloženej z dvoch dospelých, adolescenti častejšie podliehajú kontrole ohľadne spôsobu trávenia času na internete. Viac ako polovica z týchto študentov sa vyjadrila na otázku zisťujúcu záujem rodičov byť informovaný o ich internetových aktivitách. Rovnako však odpovedalo len 37% respondentov z iným rodinným zázemím. U študentov žijúcich v rodine s jedným rodičom alebo v inej forme domácnosti uviedlo 47% z nich, že s nimi ich rodičia nikdy neviedli rozhovory o bezpečnosti na internete. Rovnakú odpoveď však zvolilo len 32% respondentov žijúcich v rodine s oboma vlastnými rodičmi či jedným rodičom nevlastným.

3.4 Frekvencia tradičného šikanovania

Žiaci ôsmych a deviatych ročníkov pociťujú v škole všeobecne signifikantne väčšie nebezpečenstvo než starší študenti ($n = 410, \chi^2 = 18,910, df=3$, kontingenčný koef.=0,210, Cramerov koef.=0,215, $p = 0,00$). Až 8% mladších chlapcov sa v škole necíti nikdy bezpečne a ďalších takmer 15% sa v škole cíti bezpečne len zriedka kedy. U

mladších dievčat je situácia o niečo priaznivejšia, keďže len 3% z nich sa vyjadrujú, že sa v škole nikdy necítia bezpečne a 16% zriedka kedy. U študentov vyšších ročníkov sa vyskytuje pocit nebezpečenstva v školskom prostredí o niečo menej frekventovane. Štyri percentá starších chlapcov sa v škole necítia bezpečne nikdy a 6% zriedka kedy, v porovnaní s percentuálnym počtom u starších dievčat: necelé 3% nikdy a takmer 4% zriedka kedy.

Skúsenosť s vrstevníckou agresivitou v pozícii obete, v škole alebo jej okolí v predchádzajúcich rokoch, priznala polovica z oslovených študentov, pričom 22% respondentov hlási viacnásobnú skúsenosť so zosmiešňovaním alebo fyzickým ubližovaním. Medzi vekovou kategóriou alebo pohlavím a predchádzajúcou skúsenosťou s obťažovaním v škole sa neukazuje významná súvislosť. Mnohonásobnú skúsenosť s obťažovaním v školskom prostredí v minulosti však o niečo častejšie identifikujú mladší žiaci a najmä chlapci, z ktorých až 30% zažilo už viackrát na nich smerované agresívne správanie ich rovesníkov. Mladšie dievčatá hlásia niekoľko negatívnych zážitkov v škole v 24% prípadov. Vo vyšších ročníkoch študenti uvádzajú niekoľko skúseností s predchádzajúcim obťažovaním v škole u chlapcov v 13% prípadov a u dievčat v 21% prípadov.

Najfrekventovanejším spôsobom šikany je u starších i mladších študentov zámerné šírenie lží, s ktorým má viac než päťnásobnú skúsenosť 13% starších a 16% mladších adolescentov. Medzi vekovou kategóriou starší/mladší študenti a jednotlivými formami tradičnej viktimizácie bolo objavených niekoľko významných súvislostí. Mladší adolescenti signifikantne častejšie čelia každej z nasledujúcich foriem agresívneho správania: posmievanie alebo prezývanie zosmiešňujúcimi menami ($n = 408, \chi^2 = 16,761, df=3, \text{kontingenčný koef.}=0,199, \text{Cramerov koef.}=0,203, p = 0,001$), fyzické zastrašovanie ($n = 411, \chi^2 = 17,116, df=3, \text{kontingenčný koef.}=0,200, \text{Cramerov koef.}=0,204, p = 0,001$), fyzické násilie ($n = 409, \chi^2 = 34,731, df=3, \text{kontingenčný koef.}=0,280, \text{Cramerov koef.}=0,291, p = 0,00$) a úmyselné branie vecí ($n = 411, \chi^2 = 14,700, df=3, \text{kontingenčný koef.}=0,186, \text{Cramerov koef.}=0,189, p = 0,005$). Najmenej často sa u stredoškolákov vyskytuje fyzické zastrašovanie a násilie.

Celkovo sa medzi pohlavím a frekvenciou jednotlivých foriem tradičnej viktimizácie nenašla významná súvislosť. Avšak v kategórii starších študentov, udávajú chlapci vo všetkých aspektoch šikanujúceho správania jeho viacnásobnú frekvenciu častejšie než dievčatá. Táto rozdielnosť je však signifikantná výhradne u položiek

posmievanie ($n = 222, \chi^2 = 16,157, df=3$, kontingenčný koef.=0,260, Cramerov koef.=0,270, $p = 0,001$) a úmyselné branie vecí ($n = 224, \chi^2 = 13,572, df=3$, kontingenčný koef.=0,239, Cramerov koef.=0,246, $p = 0,009$). Na otázku koľkokrát sa im v školskom prostredí stalo, že im niekto bral úmyselne ich vecí odpovedali stredoškolačky v 3,8% prípadov, že sa s touto formou šikany stretli v priebehu aktuálneho školského roku viac než päťkrát. Oproti tomu chlapci túto skutočnosť uvádzajú až v 12,1% prípadov. V mladšej kategórii respondentov sa dievčatá v porovnaní s chlapcami významne intenzívnejšie stretávajú najmä s verbálnou a nepriamou formou šikany akou je šírenie lží ($n = 186, \chi^2 = 7,888, df=3$, kontingenčný koef.=0,202, Cramerov koef.=0,206, $p = 0,048$). Viac než päťkrát sa s posmievaním od svojich rovesníkov a taktiež šírením lží stretlo 16% mladších žiakov.

Najrozšírenejším spôsobom šikany, ktorý dotazovaní adolescenti voči svojim rovesníkom používajú sa ukazuje verbálne zosmiešňovanie. Až 14% adolescentov takto jednalo v prebiehajúcom školskom roku viac než päťkrát. Zámerné ignorovanie svojich rovesníkov je taktiež rozšírenou formou šikany medzi adolescentami. Viac než päťnásobnú ignoráciu hlási 7% respondentov. Naopak najmenej často sa študenti priznávajú k fyzickému zastrašovaniu, pričom 87% sa v tomto školskom roku týmto spôsobom nesprávali ani raz. Fyzická forma šikany, akou je zastrašovanie, sa významne častejšie vyskytuje u mladších žiakov ($n = 411, \chi^2 = 10,860, df=3$, kontingenčný koef.=0,160, Cramerov koef.=0,163, $p = 0,028$). Nepriama forma šikany v podobe zámernej ignorácie je naopak významne častejšie potvrdzovaná u stredoškolákov ($n = 411, \chi^2 = 19,645, df=3$, kontingenčný koef.=0,214, Cramerov koef.=0,219, $p = 0,001$).

3.5 Frekvencia kyberšikanovania

3.5.1 Kyberviktimizácia

V prvom rade bolo zapojenie do kyberšikany v roli obete merané implicitne, tým že boli respondenti požiadaní o vyjadrenie sa k jednotlivým príkladom deviantného správania za použitia informačných a komunikčných technológií súvisiaceho s kyberšikanou. Následne bola skúmaná frekvencia incidentov prostredníctvom

konkrétnych elektronických aplikácií. Keď boli respondenti požiadaní o vyjadrenie sa k otázke, koľkokrát sa im v aktuálnom školskom roku stalo, že boli obťažovaní niektorou z predložených foriem deviantného správania, 64% študentov uviedlo zažitú skúsenosť v prebiehajúcim školskom roku z jednou alebo viacerými popisovanými situáciami. Najrozšírenejším spôsobom online obťažovania sa ukazuje byť šírenie lží na internete, s čím sa stretla celá tretina dotazovaných adolescentov. Častou formou online agresie je taktiež zasielanie urážlivých správ prostredníctvom SMS, e-mailu alebo inou elektronickou cestou, s čím má minimálne jednu osobnú skúsenosť vyše 22% adolescentov. Aspoň raz v uplynulom školskom roku zažila zverejňovanie časti rozhovorov vedených prostredníctvom SMS alebo komunikačných programov, bez ich dovolenia, takmer pätina respondentov. Naopak najmenej rozšíreným spôsobom online viktimizácie sa ukazuje byť vytvorenie webovej stránky s ponižujúcim alebo lživým obsahom, s čím má vlastnú skúsenosť len pomerne nepatrný počet oslovených adolescentov (2,2%) a ponižovanie prostredníctvom falošnej fotografie (4,6% adolescentov má aspoň jednu skúsenosť). Analýza rozptylu preukázala najdôležitejšiu rozdielnosť v skúsenostiach s jednotlivými formami elektronického obťažovania medzi chlapcami a dievčatami u položky zasielania zraňujúcich alebo ponižujúcich správ, čomu boli častejšie vystavované dievčatá ($M=1,32$, $SD=0,403$) než chlapci ($M=1,11$, $SD=0,663$). Celkovo sú však chlapci a dievčatá vystavení potencionálne nebezpečnému správaniu v kyberpriestore v podobnej miere. Veková kategória sa preukázala ako významná v položke sledujúcej zablokovanie prístupu do účtu, ktoré výrazne častejšie zažívajú mladší žiaci ($M=1,23$, $SD=0,534$) než starší študenti ($M=1,14$, $SD=0,395$). V prílohe č. 2 pre názornosť uvádzam prehľad jednotlivých foriem kyberšikanujúceho správania a frekvenciu ich výskytu u respondentov.

Najrozšírenejšou aplikáciou, prostredníctvom ktorej dochádzalo v tomto školskom roku k elektronickému obťažovaniu u dotazovaných študentov sú sociálne siete. Až 27% respondentov má z obťažovaním v prostredí sociálnych sietí minimálne jednu skúsenosť. Podobne rozsiahle je medzi adolescentami obťažovanie vrámci komunikácie prostredníctvom instant messengerov, ku ktorému niekedy v aktuálnom školskom roku došlo u štvrtiny dotazovaných adolescentov. Najmenej často naopak dochádza ku kyberviktimizácii prostredníctvom osobného profilu na webových stránkach, s čím priznalo skúsenosť len 6% študentov. V tabuľke č. 4 sú zaznamenané frekvencie výskytu kyberviktimizácie v aktuálnom školskom roku prostredníctvom špecifických elektronických aplikácií.

Tabuľka č. 4: Frekvencia elektronického obťažovania v priebehu aktuálneho školského roka prostredníctvom jednotlivých elektronických aplikácií (v%).

Položka	<i>Nikdy</i>	<i>1 alebo 2x v roce</i>	<i>3 - 5x v roce</i>	<i>2 - 3x mesačne</i>	<i>1x týdně</i>	<i>Několikrát týdně</i>	<i>N</i>
E-mail	90,8	6,1	1,2	1,0	0,7	0,2	411
Chat room	91,0	6,3	1,2	0,7	0,2	0,5	410
Instant messenger (Icq, Skype...)	74,6	14,9	4,9	3,4	1,5	0,7	409
Sociální sítě (Facebook, Twitter...)	73,0	17,5	4,4	3,2	0,7	1,2	411
Osobní profil na webových stránkách (Myspace...)	93,7	3,6	0,7	1,2	0,2	0,5	411
SMS nebo MMS zasílané na Tvůj mobilní telefon	86,6	9,5	2,2	1,5	0,0	0,2	410

Respondenti boli v rámci dotazovania taktiež požiadaní, aby zodpovedali otázku zachytávajúcu časové obdobie, v akom sa stali obeťou obťažovania prostredníctvom elektronických technológií. Na túto výslovne nešpecifickú otázku odpovedalo 70% dotazovaných študentov, že sa obeťou elektronického obťažovania nikdy nestali. Ďalších 26% respondentov zažilo takúto situáciu ojedinele, len raz alebo párkrát v prebiehajúcim školskom roku. Necelé 3% adolescentov zažili kyberagresivitu niekoľkokrát mesačne v období jedného až dvoch mesiacov. Zvyšní respondenti sa s elektronickým obťažovaním stretávali intenzívne a dlhodobo. Systematickú kyberviktimizáciu tak pripúšťa len malá časť zo všetkých dotazovaných študentov. Jednu skúsenosť s elektronickým obťažovaním v minulých rokoch priznalo 27% adolescentov a ďalších takmer 9% udáva viacnásobnú kyberviktimizáciu.

3.5.2 Kyberagresia

Najčastejšou formou kyberagresie u oslovených adolescentov je nazývanie iných jedincov na internete zosmiešňujúcimi prezývkami. K tejto forme online obťažovania sa priznalo 24% študentov. Ďalším často sa vyskytujúcim spôsobom kyberšikany je zverejňovanie rozhovorov vedených prostredníctvom SMS alebo komunikačných

programov a hlási ho takmer pätina adolescentov. Takmer 15% respondentov zasielalo správy pod cudzím menom pomocou SMS alebo iných elektronických aplikácií. Približne 13% respondentov uviedlo, že niekedy zasielali urážlivé správy inej osobe pomocou elektronických technológií. Necelých 8% študentov sa v dotazníku priznalo k osobnej skúsenosti s natáčaním učiteľa v zosmiešňujúcej situácii. Naopak vytvorenie webovej stránky s ponižujúcim obsahom a ohováranie skrze falošnú fotografiu v minulosti uskutočnili len necelé 3% študentov. Analýza rozptylu preukázala, že medzi vekovou kategóriou starší a mladší študenti dochádza k významnej rozdielnosti u položky sledujúcej zdieľanie osobných informácií niekoho iného, k čomu v priemere častejšie inklinujú stredoškóľáci ($M=1,90$, $SD=0,298$) než mladší žiaci ($M=1,97$, $SD=0,177$). Dievčatá su v priemere aktívnejšie v zasielaní zraňujúcich a ponižujúcich správ než chlapci. Chlapci naopak častejšie než dievčatá zasielajú výhražné správy, nazývajú niekoho na internete zosmiešňujúcimi menami, vystavujú zábery ľudí v zosmiešňujúcej situácii a blokujú niekomu prístup k elektroickému účtu. Celkovo priznávajú chlapci o niečo častejšie (57%) než dievčatá (53%) minimálne jednu skúsenosť s agresívnym správaním v kyberpriesore, avšak tento rozdiel nie signifikantný. V prílohe č.3 sú uvedené skúsenosti respondentov s jednotlivými formami kyberagresie.

3.5.3 Prizeranie kyberšikane

Až 56% študentov sa v minulosti stalo svedkom obťažovania prostredníctvom sociálnych sietí a 35% adolescentov zažilo online obťažovanie iného jedinca skrze mobilný telefón formou SMS alebo MMS. V chatovacej miestnosti patrilo medzi prizerajúcich 19% dotazovaných študentov a tretina respondentov sa vyjadrila, že bola svedkom obťažovania vrámci instant messengerov. Zneužívanie osobného profilu na webových stránkach ku kybernetickému obťažovaniu zaznamenalo 12% opýtaných.

3.6 Typológia obetí a agresorov

Pre potreby ďalšej analýzy som rozdelila študentov na štyri skupiny: 1. tých, ktorí boli elektronicky obťažovaní minimálne jedenkrát v tomto školskom roku - výhradne

obete, 2. tých, ktorí elektronicky obťažovali druhých - výhradne agresori, 3. tých, ktorí majú skúsenosť s oboma, teda sú aj obeť aj agresor a napokon 4. tých, ktorí neboli zainteresovaní ani v jednej forme elektronického obťažovania. Zvolené kritérium minimálne jednej skúsenosti, vychádza z povahy elektronického obťažovania, ktoré sa na rozdiel od tradičnej školskej šikany v odbornej literatúre častokrát považuje za kyberšikanu už na hladine jedného incidentu. Z celého súboru študentov bolo výhradne obeťou kyberšikany 20% ($n=84$) respondentov, 11% ($n=46$) študentov bolo klasifikovaných ako výhradne agresor kyberšikany, najväčšia proporcia adolescentov 44% ($n=180$) spadala do kategórie obeť kyberšikany a zároveň jej agresor a zvyšných 25% ($n=101$) študentov nemalo s kyberšikanou žiadnu skúsenosť. Analýza kontingenčných tabuliek nepreukázala žiadne významné rozdielnosti medzi týmito skupinami u chlapcov a dievčat. Medzi vekovou kategóriou starší/mladší študenti však boli dôležité rozdielnosti v zapojení do kyberšikany odhalené. Mladší žiaci sú do kyberšikany výhradne v pozícii obeť zapojení významne častejšie (28%) než starší študenti (14%) ($n=411$, $\chi^2 = 11,460$, $df=1$, kontingenčný koef.=0,165, Cramerov koef.=0,167, $p = 0,001$). zatiaľ, čo v kombinácii agresor a zároveň obeť elektronického obťažovania bolo zapojených až 49% starších študentov, z mladších študentov zažila kyberšikanu v oboch podobách menšia časť (38% dotazovaných) ($n=411$, $\chi^2 = 4,734$, $df=1$, kontingenčný koef.=0,107, Cramerov koef.=0,107, $p = 0,030$).

3.7 Hovorenie o kyberšikane

V rámci celého súboru respondentov uviedlo 23% študentov ($n=96$), že sa s problémom obťažovania prostredníctvom elektronických technológií niekomu zdôverili, ďalších 15% študentov sa s touto situáciou nezdôverila nikomu. Vyše 60% dotazovaných adolescentov zaškrtnulo možnosť, že neboli obťažovaní. Ďalej sa mali možnosť respondenti vyjadriť k tomu, komu sa s obťažujúcim zážitkom v kyberpriestore zdôverili alebo komu by sa zdôverili, v prípade, že by sa im to niekedy stalo. Nadpolovičná časť študentov (56%) by negatívnu skúsenosť v kyberpriestore oznámila svojim rodičom, inému dospelému by sa zdôverila približne štvrtina a učiteľovi 9% dotazovaných adolescentov. Najčastejšie majú adolescenti sklon hľadať podporu u

svojich priateľov, pričom priateľom v škole aj priateľom mimo školu by bolo ochotných sa zdôveriť 72% študentov.

Keď zohľadníme odpoveď, ktorú respondenti uviedli v rozčleňujúcej otázke, polovica z respondentov, ktorí sa hlásia k tomu, že sa niekomu zdôverili, to oznámili práve svojim rodičom. Iného dospelého informovala len vyše štvrtina z nich. U učiteľa hľadal pomoc len každý desiaty zo študentov, ktorí sa niekomu zdôverili. Súrodeneц bol dôverníkom obete šikany v každom druhom prípade. Adolescenti, ktorí sa stali obeťou kyberšikany a niekomu to povedali, sa však najčastejšie obracali na svojich priateľov, pričom priateľom v škole sa zdôverilo celých 84% z nich a priateľom mimo školu 83%. Medzi skupinou tých, ktorí sa niekomu zdôverili, tých, ktorí tak neurobili a tých, ktorí označili možnosť, že neboli obťažovaní existuje signifikantný rozdiel u položiek zdôverenie sa rodičom, priateľom v škole a priateľom mimo školu. Takmer dve tretiny tých, ktorí uviedli možnosť, že neboli obťažovaní by sa v budúcnosti s takýmto problémom zdôverili rodičom, je to o niečo viac ako u skupiny tých, ktorí majú s elektronickým obťažovaním skúsenosť a rodičom sa zdôverili a taktiež to prevyšuje percento tých, ktorí síce elektronické obťažovanie zažili a nikomu to nepovedali, ale v budúcnosti by sa zdôverili rodičom (39%) ($n = 399, \chi^2 = 15,705, df=2$, kontingenčný koef.=0,195, Cramerov koef.=0,198, $p = 0,00$). Priateľom v škole by sa zdôverilo 70% tých, ktorí uviedli, že nie sú obťažovaní a 73% tých, ktorí sa v minulosti nikomu nezdôverili teda o niečo menšia časť študentov než v prípade tých, ktorí sa s kybernetickým obťažovaním priateľom v škole reálne zdôverili ($n = 399, \chi^2 = 7,343, df=2$, kontingenčný koef.=0,134, Cramerov koef.=0,136, $p = 0,025$). U obrátenia sa na priateľov mimo školu je situácia takmer rovnaká ($n = 399, \chi^2 = 6,846, df=2$, kontingenčný koef.=0,130, Cramerov koef.=0,131, $p = 0,033$).

V tendencii hovorenia o kyberviktimizácii bol objavený signifikantný rozdiel medzi chlapcami a dievčatami a u položiek zdôverenie sa priateľom v škole aj priateľom mimo školu. Dievčatá sú ochotnejšie hovoriť o svojich zážitkoch v kyberpriestore s priateľmi častejšie než chlapci. Priateľom z mimoškolského prostredia by sa zdôverilo 81% dievčat a 59% chlapcov ($n = 405, \chi^2 = 23,511, df=1$, kontingenčný koef.=0,234, Cramerov koef.=0,241, $p = 0,00$) a priateľom v škole 80% dievčat a 64% chlapcov ($n = 404, \chi^2 = 11,749, df=1$, kontingenčný koef.=0,168, Cramerov koef.=0,171, $p = 0,001$).

Medzi jednotlivými vekovými kategóriami: mladší študenti (ôsmy, deviaty ročník) a starší študenti (prvý, druhý ročník) sú zjavné významné rozdielnosti v zdôverení sa učiteľovi. Mladší respondenti, k tejto forme pomoci tiahnu častejšie a až 15% by sa učiteľovi zdôverilo oproti 5% stredoškolákov ($n = 403$, $\chi^2 = 10,684$, $df=1$, kontingenčný koef.=0,161, Cramerov koef.=0,163, $p = 0,001$).

Z celého súboru respondentov sa 27% študentov niekomu zdôverilo s tým, že boli svedkom elektronickej šikany, 42% študentov to nikomu nepovedalo a takmer 30% oslovených adolescentov uvádza, že svedkom obťažovania prostredníctvom elektronických technológií nikdy neboli. V prípade, že boli študenti svedkom elektronického obťažovania niekoho iného, alebo v situácii, keď by sa im to niekedy stalo, častejšie by konali tak, že to oznámia niektorému zo svojich priateľov v škole aj mimo školu (72%) a častejšie majú taktiež sklon osloviť učiteľa (20%) než v prípade, kedy sa jedná o ich osobnú skúsenosť. V prípade prizeraniu kyberviktimizácie majú naopak študenti menej často tendenciu zdôveriť sa rodičom (44%), súrodencovi (34%) alebo inému dospelému (16%) než u vlastnej kyberviktimizácie. Dievčatá sú v takmer všetkých formách zdôverenia sa (rodičia, súrodenci priatelia...) významne ochotnejšie hovoriť o svedectve kyberviktimizácie.

3.8 Stratégie zvládania situácie

Študentom boli v rámci výskumu predložené rôzne stratégie zvládania v prípade elektronického obťažovania. V priemere je najčastejšou používanou stratégiou aktívne hľadanie spôsobu ako to zastaviť, ktoré by takmer vždy využilo 21% adolescentov. Ignorovanie obťažovania je taktiež obľúbenou stratégiou vyrovnávania sa s nastolenou situáciou, pričom takmer vždy by k tomuto spôsobu uchýlilo 18% študentov. Aktívnu obranu v podobe oslovenia agresora by takmer vždy zvolilo 16% respondentov. Reaktívne obťažovanie agresora je v priemere najmenej obľúbenou cestou zvládania situácie a takmer vždy by zvolil túto možnosť len každý desiaty respondent. Takmer pri všetkých položkách boli objavené signifikantné rozdielnosti medzi frekvenciou volených stratégií u chlapcov a dievčat. Dievčatá majú tendenciu častejšie reagovať tak, že hľadajú spôsoby, ako to zastaviť, ignorujú obťažovanie, zisťujú, či sa niečo podobného nedeje aj niekomu inému a snažia sa byť elektronicky nedostupné. Chlapci naopak

častejšie volia možnosť obťažovania na oplátku toho, kto obťažuje ich. U položky zameranej na rozhovor obete s agresorom nebol žiadny významný rozdiel zaznamenaný. Sila vzťahov medzi pohlavím a jednotlivými stratégiami zvládania je uvedená v tabuľke č. 5.

Tabuľka č. 5: Vzťah medzi stratégiou zvládania situácie a pohlavím.

Položka	Kontingenčný koeficient	Cramerov koeficient	$\chi^2(3)$	p	N
Ignorovanie obťažovania	0,272	0,273	32,587	0,000	407
Hľadanie spôsobou ako to zastaviť	0,210	0,215	18,905	0,000	408
Zisťovanie, či sa niečo podobného nestalo aj niekomu inému	0,240	0,247	24,661	0,000	405
Rozhovor s agresorom	0,186	0,189	14,656	0,002	409
Obťažovanie na oplátku agresora	0,195	0,199	16,139	0,001	408
Snaha byť elektronicky nedostupný	0,192	0,195	15,484	0,001	406

3.9 Vzťah medzi obeťou a agresorom

Obete elektronického obťažovania boli z veľkej časti obťažované jednou osobou, nakoľko až 18% zo všetkých respondentov sa vyjadrilo, že ich obťažovala práve jedna osoba. Takmer 15% študentov obťažovali dve alebo tri osoby. Len 2% študentov boli v kyberpriestore pod útokom štyroch až šiestich osôb a obdobne 2% adolescentov boli obťažovaní viac než šiestimi osobami. Viac ako 60% respondentov uviedlo, že elektronické obťažovanie nezažili.

Pokiaľ sa zameriame na študentov, ktorí si obťažovanie priznali, zistíme že veľká časť (44%) obetí elektronického obťažovania totožnosť svojich trýzniteľov vôbec nepoznala a ďalších 18% študentov, ktorý sa považujú za obeť elektronického obťažovania, agresora poznalo z triedy. Necelých 16% adolescentov poznalo osobu, ktorá ich obťažovala z mimoškolského prostredia. Takmer 12% osôb bolo obťažovaných niekým, koho pozná výhradne prostredníctvom internetu a 10% študentov bolo obťažovaných niekým zo školského prostredia, avšak nie z vlastnej triedy. Veková kategória zohráva vo vzťahu agresora a obete významnú úlohu ($n = 200$, $\chi^2 = 10,224$,

df=4, kontingenčný koef.=0,221, Cramerov koef.=0,226, $p = 0,037$). Viac ako polovica stredoškolákov (52%) udáva, že identitu agresora nepoznala, pričom u mladších žiakov nepoznalo osobu, ktorá ich obťažuje len 33% respondentov. Viac ako tretina obetí elektronického obťažovania sa stretla s obťažovaním od kyberagresora aj v reálnom živote.

Výrazná časť (63%) obetí obťažovania prostredníctvom elektronických technológií uvádza, že ich agresormi boli chlapci. Dievčatá boli v roli agresora v kyberpriesore v 22% prípadov. Zvyšných 15% obetí sa stretlo s obťažovaním od dievčat aj od chlapcov. Pokiaľ obeť elektronického obťažovania svojho trýzniteľa alebo trýzniteľov poznala, bola požiadaná o uvedenie toho, či sa jednalo o chlapca, dievča alebo aj chlapcov aj dievčatá. Vzťah medzi pohlavím obeť a pohlavím agresora sa ukazuje ako signifikantný ($n = 128$, $\chi^2 = 6,412$, df=2, kontingenčný koef.=0,218, Cramerov koef.=0,224, $p = 0,041$). Chlapci sú z veľkej časti obťažovaní taktiež chlapcami (73%), v 9% prípadov sú chlapci obťažovaní dievčatami a zvyšných 18% obťažovali chlapci aj dievčatá. U dievčat je situácia rozdielnejšia, pretože až 57% dievčat udáva, že agresormi boli chlapci, v 29% prípadoch to boli dievčatá a 14% dievčat bolo obťažovaných aj chlapcami aj dievčatami. Vek agresorov sa pohyboval v rozmedzí 12 až 50 rokov, pričom väčšina agresorov (68%) bola približne vo veku obeť obťažovania, o rok staršia alebo o rok mladšia.

V otázke zameranej na povahu známosti medzi respondentom a osobou, ktorú obťažoval, pripustilo obťažovanie inej osoby pomocou elektronických technológií približne 28% respondentov. Najväčšia časť z nich (40%) poznala osobu, ktorú obťažovala z triedy, následne 35% z mimoškolského prostredia, zo školy avšak nie z vlastnej triedy pochádzala obeť u 11% študentov, ktorí priznali elektronické obťažovanie. Len 7% z týchto študentov poznalo svoju obeť výhradne prostredníctvom internetu a rovnaký počet študentov svoju obeť vôbec nepoznal.

3.10 Povedomie o kyberšikane

Až 80% adolescentov už niekedy o pojme kyberšikana počulo. Medzi dievčatami a chlapcami k žiadnym signifikantným rozdielom nedochádza, avšak respondenti sa v informovanosti o kyberšikane významne líšia podľa vekovej kategórie starší-mladší

študenti. Mladší žiaci častejšie uvádzajú, že o termíne kyberšikana už niekedy počuli (90%) oproti starším adolescentom (71%). Najväčšia proporcia zo všetkých respondentov udáva (38%), že sa s pojmom kyberšikana po prvýkrát stretla v škole. Ďalších 24% študentov má informácie o kyberšikane z médií a od rodičov vedia o kyberšikane 4% študentov. Takmer 9% študentov si nie je istých odkiaľ tento pojem poznajú a 3% respondentov sa o kyberšikane dozvedeli od svojich priateľov. Medzi mladšími a staršími študentami dochádza k významným rozdielnostiam v tom, akým spôsobom sa o kyberšikane po prvý krát dozvedeli ($n = 409$, $\chi^2 = 57,033$, $df=6$, kontingenčný koef.=0,350, Cramerov koef.=0,373, $p = 0,00$). Mladší študenti vo väčšej miere poznajú pojem zo školy (56%) oproti stredoškólakom (23%). Naopak starší študenti sa častejšie stretávajú s pojmom prostredníctvom médií (30%) oproti mladším žiakom (16%).

Viac ako pätina respondentov si myslí, že sa môže niekedy v budúcnosti stať obeťou kyberšikany, 38% si to nemyslí a ostatní respondenti si tým nie sú istí. Študenti, ktorí o kyberšikane nikdy nepočuli sa menej často (11%) prikláňajú k názoru, že môžu stať obeťou kyberšikany, než tí, ktorí pojem poznajú (24%) ($n = 411$, $\chi^2 = 6,479$, $df=2$, kontingenčný koef.=0,125, Cramerov koef.=0,126, $p = 0,039$). Respondenti, ktorí pojem poznajú od rodičov sú frekventovanejšie presvedčení o tom, že sa môžu stať obeťou kyberšikany (43%) než adolescenti, ktorí vedia o kyberšikane zo školy (28%), alebo z médií (12%) ($n = 409$, $\chi^2 = 28,838$, $df=12$, kontingenčný koef.=0,257, Cramerov koef.=0,188, $p = 0,004$). Chlapci si sú častejšie istí, tým, že sa obeťou kyberšikany stať nemôžu (48%) než dievčatá (31%) a tento rozdiel je štatistiky významný ($n = 411$, $\chi^2 = 11,775$, $df=2$, kontingenčný koef.=0,167, Cramerov koef.=0,169, $p = 0,003$).

Veľká časť respondentov (44%) je toho názoru, že obťažovanie prostredníctvom elektronických technológií má na obeť obťažovania rovnaký dopad ako obťažovanie v reálnom živote. Ďalších 38% študentov si myslí, že kyberšikana má na obeť obťažovania menší dopad, zatiaľ čo 7% respondentov pripisuje kyberšikane väčší dopad na obeť obťažovania než šikana vo fyzickom svete.

3.11 Životná spokojnosť vo vzťahu ku kyberšikane

Do dotazníku boli taktiež zaradené otázky zisťujúce spokojnosť adolescentov s jednotlivými aspektami ich života. Boli sledované oblasti: priatelia, školský život, rodinný život, prostredie, ktorom adolescent žije a napokon spokojnosť so sebou samým a celkove so svojim životom. Respondenti si u každej zo šiestich položiek vybrali jednu z možností odpovede na šesťbodovej škále: 1 = zcela spokojen/a, 2 = velmi spokojen/a, 3 = spíše spokojen/a, 4 = spíše nespokojen/a, 5 = velmi nespokojen/a, 6 = zcela nespokojen/a. Priemerné skóre ukazujú, že najmenej sú respondenti spokojní so svojim školským životom ($M= 2,86$, $SD= 1,164$), pričom takmer štvrtina sa priklonila k nespokojnosti. Spokojnosť so sebou samým bola taktiež priemerne nižšie hodnotená ($M= 2,50$, $SD= 1,128$) a 16% študentov udáva nejaký stupeň nespokojnosti. Priemerne najväčšiu spokojnosť preukazovali respondenti s počtom svojich dobrých kamarátov ($M= 1,79$, $SD= 0,930$), až 94% respondentov sa v tomto aspekte života prikláňa k spokojnosti.

Analýza rozptylu preukázala štatisticky významný rozdiel na 5% hladine významnosti v spokojnosti medzi dievčatami a chlapcami u faktoru spokojnosti so sebou samým. Dievčatá priemerne vykazujú nižšiu spokojnosť so sebou samým ($M= 2,68$, $SD= 1,145$) než chlapci ($M= 2,21$, $SD= 1,036$). Dievčatá taktiež vykazujú nižšiu celkovú životnú spokojnosť ($M= 2,32$, $SD= 1,014$) než chlapci ($M= 2,02$, $SD= 1,032$) a taktiež nižšiu spokojnosť s prostredím, v ktorom žijú ($M= 2,25$, $SD= 1,091$) než chlapci ($M= 2,00$, $SD= 0,953$).

Pokúsila som sa určiť najvýznamnejšie činitele podmieňujúce celkovú životnú spokojnosť pomocou Spearmanovho korelačného koeficientu. Z výsledkov vyplýva, že existuje štatisticky významný pozitívny vzťah medzi všetkými aspektami životnej spokojnosti a celkovou spokojnosťou, z čoho je možné usudzovať, že čím väčšia je miera spokojnosti s jednotlivými faktormi, tým väčšia je aj miera celkovej životnej spokojnosti. Najvyššie korelačné koeficienty som našla u položiek: spokojnosť s prostredím, v ktorom respondent žije ($r=0,571$, $p<0,01$), spokojnosť so sebou samým ($r=0,644$, $p<0,01$), a spokojnosť so školským životom ($r=0,640$, $p<0,01$).

V ďalšej analýze budem sledovať súvislosť miery kyberviktimizácie a miery kyberagresie s jednotlivými aspektami životnej spokojnosti. Miera kyberviktimizácie bolo definované ako premenná naberajúca hodnôt od 0 do 39, pričom vyššia hodnota

znamená vyššiu frekvenciu kyberviktimizácie. Táto premenná vznikla sumarizáciou trinástich faktorov skúseností s jednotlivými formami deviantného správania v kyberpriestore. U každej z položiek skúmajúcich kyberviktimizáciu, bola respondentovi pri žiadnej skúsenosti priradená hodnota nula, jednému alebo dvom zážitkom bola priradená jednotka, tri až päť skúseností boli ohodnotené dvojkou a napokon viac než päťnásobná skúsenosť bola označená trojkou. Miera kyberagresie bola podobne vytvorená zo štrnástich položiek sledujúcich skúsenosti respondenta s jednotlivými formami deviantného správania prostredníctvom elektronických technológií a môže naberať hodnôt 0 až 14. Pomocou Spearmanovho korelačného koeficientu som následne zisťovala vzťah medzi jednotlivými aspektami životnej spokojnosti adolescentov a mierov kyberviktimizácie respektíve mierou kyberagresie. U miery kyberviktimizácie aj miery kyberagresie sa najsilnejšia významná súvislosť preukázala s položkou celkovej životnej spokojnosti. Pozitívna korelácia ($r=0,200$, $p<0,01$) medzi položkou miery kyberviktimizácie a celkovou životnou spokojnosťou naznačuje, že čím intenzívnejšie je adolescent vystavovaný kyberviktimizácii, tým je jeho celková životná spokojnosť nižšia. Miera kyberagresie je najsilnejšie previazaná taktiež s celkovou životnou spokojnosťou ($r=0,152$, $p<0,01$). Čím je teda respondent viac zapojený do kyberšikany v pozícii agresora, tým vykazuje nižšiu celkovú životnú spokojnosť. Táto závislosť je však celkovo pomerne slabá.

3.12 Vzťah medzi tradičnou šikanou a kyberšikanou

K sledovaniu sily vzťahu medzi tradičnými formami šikanovania a elektronickým obťažovaním boli skonštruované dve pomocné premenné: tradičná viktimizácia a tradičná agresia. Položka miera tradičnej viktimizácie bola vytvorená z šiestich otázok zameraných na zážitky s rôznymi formami fyzickej, verbálnej i nepriamej agresie. Respondenti uvádzali frekvenciu, s akou sa stali obeťou takéhoto správania, na hodnotiacej škále s možnosťami: nikdy, 1 alebo 2x, 3 až 5x alebo viac než 5-krát. Žiadnej skúsenosti bola priradená hodnota nula, jednému alebo dvom zážitkom bola priradená jednotka, tri až päť skúseností boli ohodnotené dvojkou a napokon viac než päťnásobná skúsenosť bola označená trojkou. Následne bolo všetkých šesť premenných sumarizovaných pričom výsledná hodnota premennej tradičná viktimizácia sa

pohybovala medzi dolnou hranicou 0 a hornou hranicou 18. Obdobne bola vytvorená premenná miera tradičnej agresie, ktorá taktiež dosahuje hodnôt od 0 do 18.

Sila vzájomného vzťahu medzi mierou kyberviktimizácie respektíve mierou kyberagresie a mierou tradičnej viktimizácie respektíve mierou tradičnej agresie bola stanovená pomocou Spearmanovho korelačného koeficientu. Najsilnejšia väzba sa ukázala medzi mierou tradičnej viktimizácie a mierou kyberviktimizácie ($r=0,466$, $p<0,01$). Čím je adolescent vystavený školskej šikane vo väčšej miere, tým intenzívnejšie sa stáva aj obeťou elektronického obťažovania. Medzi mierou tradičnej agresie a mierou kyberagresie existuje taktiež stredne silný pozitívny vzťah ($r=0,412$, $p<0,01$). Študent, ktorý vykazuje frekventovanejšie známky delikventného správania a agresie v školskom prostredí je vo väčšej miere zapojený aj do elektronického obťažovania iných jedincov. O niečo slabšie, ale stále signifikantné pozitívne väzby sa ukázali medzi mierou tradičnej viktimizácie mierou kyberagresie ($r=0,257$, $p<0,01$) a mierou tradičnej agresie a mierou kyberviktimizácie ($r=0,376$, $p<0,01$). Intenzívnejšie vystavenie tradičnej šikane tak čiastočne súvisí s vyššou mierou zapojenia do kyberšikany v roli trýzniteľa. Rovnako aj vyššia miera tradičnej agresie má návaznosť s vyššou mierou vystavenia elektronickému obťažovaniu.

3.13 Rodičovská kontrola vo vzťahu ku kyberšikane

Medzi položkami sledujúcimi jednotlivé aspekty rodičovskej kontroly ako sú technické obmedzenia, záujem rodičov o spôsoby užívania internetu a rozhovoroch o bezpečnosti na internete a mierou kyberviktimizácie respektíve mierou kyberagresie nebol objavený v rámci analýzy žiadny signifikantný vzťah. Rodičovská kontrola teda zrejme na zapojenie do niektorej z foriem kyberšikany nemá dôležitý vplyv.

3.14 Užívanie internetu vo vzťahu ku kyberšikane

Pri analýze vzťahov medzi rôznymi formami užívania internetu a mierou kyberviktimizácie sa ukázala ako významná frekvencia komunikácie s kamarátmi prostredníctvom elektronických technológií. Medzi týmito položkami bola zistená slabá

pozitívna závislosť ($r=0,152$, $p<0,01$), čo naznačuje, že vyššia frekvencia online komunikácie súvisí so zvyšovaním miery incidentov v kyberpriestore v pozícii obete. Podobný vzťah bol objavený aj medzi mierou kyberviktimizácie a frekvenciou navštevovania chatovacích miestností ($r=0,178$, $p<0,01$), používania programov typu instant messenger ($r=0,180$, $p<0,01$), navštevovaním sociálnych sietí ($r=0,142$, $p<0,01$), osobným profilom na webových stránkach ($r=0,238$, $p<0,01$) a dôležitosťou internetu ako spôsobu trávenia voľného času ($r=0,149$, $p<0,01$).

Medzi mierou kyberagresie a určenými internetovými dovednosťami sa objavil slabý negatívny vzťah ($r=-0,117$, $p<0,01$), ktorý naznačuje, že iniciátor šikany, koná frekventovanejšie rôznymi spôsobmi, čím väčší internetový expert je. Väčšia prikladaná dôležitosť internetu súvisí s vyššou mierou kyberagresie ($r=0,225$, $p<0,01$). S vyššou mierou kyberagresie zároveň súvisí aj intenzívnejšie využívanie internetu, respektíve dlhšia priemerne strávená doba na internete v priebehu dňa ($r=0,217$, $p<0,01$), frekventovanejšie surfovanie po internete ($r=0,196$, $p<0,01$), sťahovanie súborov ($r=0,178$, $p<0,01$), využívanie instant messengerov ($r=0,179$, $p<0,01$), sociálnych sietí ($r=0,181$, $p<0,01$), osobného profilu na webových stránkach ($r=0,150$, $p<0,01$).

3.15 Predikátory kyberšikany

K stanoveniu najspoľahlivejších prediktorov viktimizácie a deviantného správania v kyberpriestore som použila štatistickú procedúru binárnej logistickej regresie, ktorú je možné aplikovať na závislú dichotomickú premennú. V tomto prípade máme dve závislé dichotomické premenné, ktoré budeme sledovať: kyberviktimizácia a kyberagresia. Tieto položky boli vytvorené z pôvodných, nie normálne rozdelených, premenných skúmajúcich frekvenciu skúseností s jednotlivými formami kyberšikany v pozícii obete a skúsenosť s elektronickým obťažovaním v pozícii páchatel'a. Adolescenti sú považovaní za obeť kyberšikany, pokiaľ sa stretli aspoň raz z niektorou z predložených foriem elektronického obťažovania. V rámci premennej kyberviktimizácia spadajú respondenti do jednej z dvoch kategórií (skupín): "obeť kyberšikany" a "nie je obeť kyberšikany". Obdobne je to aj v prípade položky kyberagresia, pričom aspoň jedna skúsenosť s deviantných správaním prostredníctvom elektronických technológií zaraďuje respondenta do skupiny "kyberagresor" a naopak žiadna skúsenosť do skupiny "nie je

kyberagresor". Vzhľadom k tomu, že žiadne špecifické hypotézy o poradí dôležitosti predikátorov neboli predom formulované, zvolila som priamu logistickú regresiu, pričom všetky predikátory boli do rovnice vložené súčasne. Následne je mojim cieľom predpovedať pravdepodobnosť, že pozorovaný prípad patrí do jednej z dvoch skupín: obeť kyberšikany/nie je obeť kyberšikany, respektíve kyberagresor/nie je kyberagresor. Pomocou logistickej regresie som sa pokúsila odhaliť faktory, ktoré ovplyvňujú zapojenie sa adolescentov do kyberšikany, jednak v pozícii obeť a na strane druhej v úlohe agresora a nájsť zmysluplný model, ktorý bude popisovať vzťah medzi vysvetľovanou premennou a prediktormi. Do analýzy bolo zaradených niekoľko vysvetľujúcich premenných, medzi nimi rizikové správanie, miera tradičnej viktimizácie, miera tradičnej agresie, veková kategória ročník a pohlavie. Rizikové správanie online bolo definované ako premenná naberajúca hodnôt od 0 do 12, pričom vyššia hodnota znamená vyššiu frekvenciu rizikového správania. Táto premenná vznikla sumarizáciou šiestich faktorov rizikového správania, ako je zoznamovanie sa prostredníctvom internetu s neznámymi ľuďmi, následné požiadanie o stretnutie, prijatie takéhoto pozvania, sprístupňovanie osobných informácií a prístupových hesiel neznámym ľuďom prostredníctvom internetu a zverejňovanie intímnych záberov. U každej z týchto položiek bola jedna predchádzajúca skúsenosť bodovaná jednotkou, niekoľko skúseností dvojkou a žiadna skúsenosť nulou.

Celková proporcia správnej klasifikácie respondentov do jednotlivých kategórií je 72,7% a miery vhodnosti modelu naznačujú, že sa jedná o dobrý a signifikantný model ($-2LL = 433,242$, $\chi^2=102,753$, $df=6$, $p=0,000$, Nagelkerke $R^2=0,304$, Hosmer a Lemeshow $\chi^2=5,549$, $df=8$, $p=0,698$). Informácie o hodnotách vysvetľujúcich premenných tak umožňujú lepšiu predikciu vysvetľovanej premennej. Pomer šancí poukazuje na to, že existuje silný vzťah medzi zapojením do kyberagresie a skúsenosťou s kyberšikanou v pozícii obeť. Do kategórie "nie je kyberobeť" bolo správne zaradených 53,7% prípadov a do kategórie "kyberobeť" bolo správne zaradených 83,3% prípadov. Najdôležitejším prediktorom kyberviktimizácie sa tak ukazuje byť miera predchádzajúceho zapojenia do kyberšikany v pozícii agresora. S každou získanou skúsenosťou študenta ako iniciátora elektronického obťažovania sa 3,208 krát zvyšuje šanca, že je zároveň obeťou kyberšikany. Ďalšie významné ovplyvňujúce premenné sú: miera predchádzajúcej skúsenosti s tradičnou šikanou v pozícii obeť, miera tradičnej agresie a rizikové správanie. U obetí tradičnej šikany sa so zvyšujúcou frekvenciou

útokov zvyšuje aj 1,223 krát šanca, že sa stali obeťou kyberšikany. s intenzitou tradičnej agresie sa táto šanca zvyšuje 1,154 krát. Vyššia frekvencia rizikového správania zároveň zvyšuje šancu zaradenia do skupiny kyberobetí 1,123 krát. Ročník štúdia ani pohlavie študenta sa neukazuje ako signifikantné. Tabuľka č. 6 podáva podrobný prehľad o význame jednotlivých prediktorov kyberviktimizácie.

Tabuľka č. 6: Logistická regresia predikujúca kyberviktimizáciu

Prediktor	Odhad parametru	Wald	Šanca	p
Kyberagresia	1,166	21,335	3,208	0,000
Tradičná viktimizácia	0,201	15,242	1,223	0,000
Tradičná agresia	0,143	4,465	1,154	0,035
Rizikové správanie online	0,116	4,843	1,123	0,028
Pohlavie	-0,219	0,767	0,803	0,381
Ročník	-0,162	1,962	0,850	0,161

Pri modelovaní predikátorov kyberagresie bola celková proporcia správneho zaradenia prípadov 71,5%, pričom v kategórii "nie je kyberagresor" bolo správne zaradených 67% prípadov a v kategórii "kyberagresor" to bolo 75,2% prípadov. Rôzne miery modelu indikujú jeho vhodnosť ($-2LL = 444,144$, $\chi^2 = 121,526$, $df=6$, $p=0,000$, Nagelkerke $R^2 = 0,342$, Hosmer a Lemeshow $\chi^2 = 14,139$, $df=8$, $p=0,078$). Informácie o hodnotách vysvetľujúcich premenných tak aj v tomto prípade umožňujú lepšiu predikciu vysvetľovanej premennej. V tabuľke č.7 sú uvedené výsledky logistickej regresie pre vysvetľovanú premennú kyberagresia.

Tabuľka č. 7: Logistická regresia predikujúca kyberagresiu

Prediktor	Odhad parametru	Wald	Šanca	p
Kyberviktimizácia	1,217	23,285	3,376	0,000
Tradičná viktimizácia	0,003	0,004	1,003	0,949
Tradičná agresia	0,286	19,488	1,332	0,000
Rizikové správanie online	0,240	19,922	1,271	0,000
Pohlavie	0,279	1,293	1,322	0,255
Ročník	0,296	6,651	1,344	0,010

Najsilnejším významným prediktorom kyberagresie sa ukazuje byť predchádzajúca skúsenosť s kyberšikanou v pozícii obeť, pričom táto skúsenosť zvyšuje šancu zaradenia do skupiny kyberagresorov 3,376 krát. Rizikové správanie je taktiež významnou vysvetľujúcou premennou, nakoľko s vyššou mierou rizikového online správania sa 1,271 krát zvyšuje šanca zaradenia do kategórie kyberagresor. Väčšia frekvencia šikanujúceho správania v školskom prostredí prispieva k zvýšeniu šance 1,332 krát byť zároveň kyberagresorom. Miera skúseností s tradičnou viktimizáciou nie je ako prediktor kyberagresie signifikantný. Pohlavie taktiež nie je dôležitým prediktorom kyberagresie. Ročník štúdia zohráva pri zapojení do kybernetického šikanovania významnú úlohu, nakoľko so zvyšujúcim ročníkom narastá 1,074 krát šanca zapojenia do elektronického obťažovania v roli trýzniteľa.

3.16 Reliabilita

Pre potreby výskumu bol zostavený vlastný dotazník, preto je nevyhnutné zisťovať reliabilitu jeho meraní. Cronbachovo alfa (0.821) meraná zo všetkých otázok v batérii kyberviktimizácie (N=19), je dostatočne vysoká, poukazuje na vnútornú konzistenciu batérie otázok a teda vysokú spoľahlivosť merania ukazateľov kyberviktimizácie. Cronbachovo alfa pre položky sýtiace batériu otázok zameranú na kybernetickú agresiu (N=14) je taktiež postačujúca: 0,772. Batérie otázok zisťujúcich tradičnú viktimizáciu a tradičnú agresiu majú Cronbachovo alfa 0,757 a 0,689. Otázky sledujúce frekvenciu a spôsob užívania elektronických technológií, internetu a jednotlivých aplikácií (N=17) sú taktiež dostatočne vysoké s hodnotou Cronbachovo alfa 0,707. Rizikové správanie online a aspekty rodičovskej kontroly (N=15) boli taktiež súčasťou dotazníka a ich Cronbachovo alfa má hodnotu 0,715. Životnú spokojnosť respondentov sledovalo šesť položiek s Cronbachovo alfa rovnou 0,775.

Diskusia a interpretácia výsledkov

Prieskum výskytu kyberšikanujúceho správania medzi adolescentami naznačuje, že kyberšikanovanie dnes už zrejme nie je len okrajovým problémom, ale určitým spôsobom sa dotýka veľkého množstva mladých ľudí. Takmer dve tretiny študentov potvrdili osobnú skúsenosť s nejakou formou negatívneho alebo agresívneho správania, voči ich osobe, prostredníctvom informačných a komunikačných technológií. K určitej nekonzistencii vo výsledkoch dochádza medzi priamym a nepriamym meraním povahy skúseností s elektronickým obťažovaním. Samotní študenti nie vždy a nie všetky potencionálne nebezpečné formy správania považujú za elektronické obťažovanie. Keď mali študenti bližšie charakterizovať povahu ich skúseností ako obetí elektronického obťažovania definovaním časového rámca, v akom sa obťažovanie odohrávalo takmer 60% z respondentov, ktorí predtým priznali aspoň jednu vlastnú skúsenosť s nejakou formou elektronického obťažovania, si vybrali možnosť, že neboli obťažovaní. S nárastom vo frekvencii negatívnych zážitkov vo virtuálnom svete sa však percento študentov, ktorí si obťažovanie nepripúšťajú znižuje. Môže to znamenať, že jednotlivým osamoteným incidentom adolescenti neprikladajú veľkú váhu. Táto skutočnosť by mohla byť vodítkom pre potvrdenie dôležitosti zavedenia kritéria opakovania, po vzore tradičnej šikany, aj v rámci konceptu kyberšikanovania. Medzi rôznymi formami skúseností s elektronickým obťažovaním a ich následným vnímaním ako reálneho obťažovania však dochádza k rozdielnostiam, čo by mohlo naznačovať, že nie všetky predkladané spôsoby elektronického obťažovania považujú študenti za rovnako škodlivé. Najväčšia časť respondentov (70%) pripustila, že sa jednalo o obťažovanie v prípade, ak sa im minimálne raz stalo, že o nich niekto vytvoril webovú stránku s ponížujúcim obsahom. Naopak v situácii, že respondenti zažili aspoň jedenkrát šírenie lží na internete, ktoré patrí k najrozšírenejším formám negatívneho online správania, potvrdili následne elektronické obťažovanie len v 47% prípadov. Povaha vzťahu medzi obeťou a agresorom však môže vo vnímaní negatívneho jednania taktiež zohrávať významnú úlohu. Vzhľadom k tomu, že mnoho incidentov sa odohráva práve medzi spolužiakmi v rámci jednej triedy, môže im byť pripisovaná menšia subjektívna dôležitosť, ak ich vnímajú len ako priateľský spor vo virtuálnom svete. Adolescenti môžu zároveň považovať jednotlivé prvky obťažovania v kyberpriestore medzi priateľmi za prirodzenú sociálnu normu a v náväznosti na to sa obeť kybernetickej šikany môže

zároveň stať jej iniciátorom. Kyberagresivita a kyberviktimizácia tak na seba úzko nadväzujú a študenti, ktorí majú skúsenosti s elektronickým obťažovaním páchaným na ich osobe sú často taktiež iniciátormi elektronického obťažovania iných. Inak je tomu, v prípade, že adolescent nevie presne určiť identitu osoby, ktorá situáciu spôsobuje. Ak obeť považujú negatívne správanie vo virtuálnom svete voči svojej osobe za formu obťažovania, väčšinou totožnosť svojich trýzniteľov nepoznajú. Naopak iniciátori obťažovania svoje obeť vo takmer vždy dobre poznajú, nakoľko a prevažne sa jedná o ich spolužiakov z triedneho kolektívu. Pocit vizuálnej anonymity môže účinok vnímaných sociálnych noriem výrazne znížiť, čo môže potenciálne vyústiť do nepriateľských a agresívnych foriem správania v kyberpriestore. Fenomén kyberšikanovania je teda potrebné skúmať v širokých kontextových súvislostiach. Významný vzťah bol objavený medzi elektronickým obťažovaním a obťažovaním v školskom prostredí, respektíve tradičnou formou šikany. Role, ktoré adolescenti zastávajú v reálnom svete sa zrejme plynule prenášajú aj do virtuálneho priestoru, pričom väčšia skúsenosť s tradičnou šikanou v pozícii obeť nezvyšuje šancu zapojenia sa do kyberšikany v pozícii páchatel'a. Rizikové správanie online sa zdá byť jedným z významných prediktorov kyberviktimizácie a rovnako aj kyberagresie. Prevencia negatívneho a sociálne-patologického správania adolescentov v kyberpriestore by sa tak mohla vydať cestou väčšej osvetu o potenciálnych nebezpečenstvách vo virtuálnom priestore. Avšak záujem zo strany rodičov o spôsoby využívania internetu detí a rodičovská kontrola všeobecne sa nepreukázala ako dôležitý faktor ovplyvňujúci zapojenie študentov do kyberšikanovania, či už v roli obeť alebo agresora. Jedným z možných vysvetlení môže byť prirodzený vzdor voči rodičom, ku ktorému v období adolescencie dochádza a potreba odpútať sa od primárnej rodiny.

Záver

Skúmaním fenoménu kyberšikany sa výskumníci z radov psychológov a sociológov zaoberajú pomerne krátku dobu, čoho dôsledkom je aj skutočnosť, že zatiaľ neexistuje príliš veľké množstvo literatúry venujúcej sa tejto problematike a medzi jednotlivými uskutočnenými štúdiami dochádza často k nesúladu vo voľbe definícií a operacionalizácií konceptu kyberšikany. Výsledky uskutočnených výskumov sa taktiež často líšia, čo môže byť zapríčinené práve rozdielnosťou použitých metód skúmania. Cieľ mojej práce sa primárne orientoval na porozumenie tomuto fenoménu prostredníctvom podrobného zmapovania foriem a výskytu kyberšikanovania u adolescentov a jeho súvislostí s jednotlivými atribútmi života adolescentov. Na základe stanoveného teoretického rámca získaných poznatkov som vyvinula vlastný nástroj na meranie rozsahu skúseností adolescentov s elektronickým obťažovaním a následne som sa venovala jeho praktickému vyskúšaniu v prostredí niekoľkých základných a stredných škôl. Dotazníkové šetrenie, zisťujúce skúsenosti adolescentov s komunikáciou prostredníctvom informačných a komunikačných technológií, tradičným šikanovaním, životnou spokojnosťou, rodičovskou kontrolou a rizikovým správaním online odhalilo najdôležitejšie faktory, ktoré sú vo vzťahu s kyberviktimizáciou alebo kyberagresiou medzi adolescentami.

Výsledky uskutočneného výskumu naznačili, že s potencionálne nebezpečnými formami správania, ktoré by mohli spadať pod pojem kyberšikana, sa v nejakej podobe, či už ako agresori, obeť, alebo oboje, stretli tri štvrtiny dotazovaných študentov. Mladší študenti vo veku ôsmych a deviatych ročníkov sa častejšie stávajú výhradne obeťou agresívneho správania vo virtuálnom svete. Pohlavie v rámci kyberviktimizácie nezohrávalo príliš dôležitú úlohu a obeťou kyberšikany sa stávajú v podobnej miere chlapci aj dievčatá. Rovnako tomu bolo aj v prípade podnecovania agresívneho jednania v kyberpriestore. Obete elektronického obťažovania, či už sú to chlapci alebo dievčatá, však častejšie pripúšťajú, že ich trýzniteľom bol práve chlapec. Agresori elektronického obťažovania udávajú, že mnohokrát sa stáva terčom útokov osoba z ich triedy, avšak samotní obťažovaní častokrát totožnosť svojho prenasledovateľa nepoznajú. Dievčatá majú častejšie tendenciu vyrovnávať sa s negatívnou situáciou elektronického obťažovania tým, že hľadajú aktívne spôsoby, ako to zastaviť a zisťujú, či sa niečo podobného nedeje aj niekomu inému. Zároveň sa snažia byť elektronicky nedostupné. Chlapci naopak častejšie volia možnosť obťažovania na oplátku toho, kto obťažuje ich.

Väčšina mladých ľudí, no najmä dievčatá, majú sklon niekomu sa s prežívanou situáciou zdôveriť, pričom najčastejšie by študenti hľadali pomoc u svojich priateľov. Vzťah medzi celkovou životnou spokojnosťou a aspektami životnej spokojnosti sa najviac preukázal u spokojnosti so sebou samým a spokojnosti so školským životom. Celková životná spokojnosť a spokojnosť so školským životom však priamo súvisia s mierou kyberviktimizácie. Na toto zistenie nadväzuje aj skutočnosť, že zážitky študentov viažuce sa na tradičné šikanovanie v školskom prostredí sa ukazujú ako významný prediktor zapojenia do elektronického obťažovania, vzhľadom k tomu, že študenti, ktorí uvádzali skúsenosť s kyberšikanou sa s šikanou taktiež častejšie stretávajú aj v reálnom svete. Adolescenti, ktorí priznali skúsenosť s obťažovaním inej osoby, boli zároveň frekventovanejšie iniciátorom obťažovania aj v školskom prostredí. Z tohoto dôvodu je zrejme dôležité analyzovať fenomén kyberšikanovania aj v súvislostiach interakcií reálneho sveta a najmä v rámci školského prostredia. Za predpokladu, že študenti, ktorí sú obeťou agresívneho správania v školskom prostredí, zažívajú obťažovanie taktiež v kyberpriestore, sa ukazuje vhodným intervenčným prostredím práve škola. Preventívne zásahy by sa mohli zameriavať na zmeny v normatívnych presvedčeniach adolescentov o prijateľnosti elektronického šikanovania. Získané výsledky za jednotlivé školy budú preto následne použité pre potreby vedenia škôl za účelom zavádzania cielených opatrení k riešeniu a následne predchádzaniu sociálne-patologického správania adolescentov v podobe kyberšikany.

Z hľadiska hlbšieho porozumenia problematike kyberšikanovania by bolo vhodné v budúcnosti výskum zopakovať, prípadne realizovať dlhodobú štúdiu a pokúsiť sa vyšetrovať dopad zavedených intervenčných opatrení. Pre potvrdenie vhodnosti a spoľahlivosti vytvoreného nástroja by však bolo potrebné vytvorený dotazník podrobiť testovaniu v podmienkach reprezentatívnejšieho vzorku populácie. Predpokladám, že po ďalšej aplikácii nástroja by bolo možné skonštruovať štandardizovaný dotazník merajúci skúsenosti adolescentov s obťažovaním v kyberpriestore.

Resumé

Prezentovaná diplomová práca sa komplexne zaoberá štúdiom kyberšikany u adolescentov a jednotlivými faktormi, ktoré najviac súvisia s mierou kyberviktimizácie a kyberagresie. Nástroj, ktorý bol na základe teoretických znalostí vytvorený, pre potreby zisťovania povahy fenoménu kyberšikany, skúmal výskyt elektronického obťažovania medzi mladistvými. Ďalším cieľom tejto práce bolo určiť kľúčové predikátory šikany v kyberpriestore. Z analýzy výsledkov plynie, že adolescenti zapojení do kyberšikany boli taktiež významne častejšie zapojení do tradičných foriem šikanovania a častejšie vykazovali online rizikové správanie.

Summary

Presented diploma thesis is global engaged in study cyberbullying and individual factors, which most influence measure of cybervictimization and cyberaggression. Instrument, which was creates, on the basis of theoretical knowledge, for nature of cybebullying phenomenon researching needs, examined the prevalence of electronic bullying among adolescents. Another purpose of the present study was to indicate key predictors of bullying in cyberspace. Results from analysis, that adolescents involved in cyberbullying were significantly more frequently to be involved in traditional forms of bullying and indicate more frequently online risk behavior.

Použitá literatura

- Agnew, Robert. 1992. Foundation for a general strain theory of crime and delinquency. *Criminology*. 30 (1). 47-87. [cit. 11.2.2010]. Dostupné z <<http://courses.missouristate.edu/KarlKunkel/SOC540/agnew.pdf>>.
- Agnew, Robert. 2001. Building on the foundation of general strain theory: Specifying the types of strain most likely to lead to crime and delinquency. *Journal of Research in Crime and Delinquency*. 38 (4). 319-361. [Sage]
- Ajzen, Icek. 1991. The theory of planned behaviour. *Organizational Behaviour and Human Decision Process*. 50. 179-211. [ScienceDirect].
- Ajzen, Icek, Martin Fishbein. 2005. The Influence of Attitudes on Behavior. Pp. 173-221 in Dolores Albarracin, Blair T. Johnson, Mark P. Zanna (eds.). *The Handbook of Attitudes*. Mahwah/New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Aslanidou, Sofia, George Menexes. 2008. Youth and the Internet: Uses and practices in the home. *Computers & Education*. 51 (3): 1375-1391. [ScienceDirect].
- Berkowitz, Alan D. 2005. An overview of the social norms approach. Pp. 193-214 in Linda C. Lederman, Lea P. Stewart (eds.). *Changing the Culture of College Drinking: A Socially Situated Health Communication Campaign*. New York: Hampton Press.
- Blumenfeld, Warren J. 2005. Cyberbullying: A new variation on an old theme. Príspevok prednesený na konferencii *An Interact 2005 Workshop*. Rome, 12.9.2005. [cit. 8.2.2010] Dostupné z <www.agentabuse.org/Abuse_Workshop_WS5.pdf>.
- Bosworth, Seymour, Michel E. Kabay. 2002. *Computer security handbook*. New York: John Wiley and Sons.
- Belsey, Bill. 2005. *Cyberbullying: An Emerging Threat to the "Always On" Generation*. [cit. 8.2.2010] Dostupné z <www.cyberbullying.ca/pdf/Cyberbullying_Article_by_Bill_Belsey.pdf>
- Calvete, Esther, Izaskun Orue, Ana Estévez, Lourdes Villardón, Patricia Padilla. 2010. Cyberbullying in adolescents: Modalities and aggressors' profile. *Computers in Human Behavior*. Dostupné online. [ScienceDirect].
- Cerulo, Karen A. 1997. Identity Construction: New Issues, New Directions. *Annual Review of Sociology*. 23: 385-409. [JSTOR].

- Dempsey, Allison G., Michael L. Sulkowski, Rebeca Nichols, Eric A. Storch. 2009. Difference between peer victimization in cyber and physical settings and associated psychosocial adjustment in early adolescence. *Psychology in the Schools*. 46 (10): 962-972. [Wiley InterScience].
- Gilman, Rich, Scott E. Huebner, James E. Laughlin. 2000. A first study of the multidimensional students' life satisfaction scale with adolescents. *Social Indicators Research*. 52 (2): 135-160. [Springerlink].
- Gountsidou, Vasiliki. 2009. Teenagers and their profile in cyberspace. Príspevok prednesený na konferencii *The good, the bad and the challenging*. Copenhagen, 13.5.2009. [cit. 17.10.2009] Dostupné z <<http://miha2.ef.uni-lj.si/cost298/gbc2009-proceedings/papers/P195.pdf>>.
- Hay, Carter, Ryan Meldrum, Karen Mann. 2010. Traditional Bullying, Cyber Bullying, and Deviance: A General Strain Theory Approach. *Journal of Contemporary Criminal Justice*. 20(10): 1-18. [Sage].
- Hellenga, Kate. 2002. Social space, the final frontier: Adolescents on the Internet. Pp. 208-249 in Jeylan T. Mortimer, Reed Larson (eds.). *The future of adolescent experience: Societal trends and the transition to adulthood*. New York: Cambridge University Press.
- Hinduja, Sameer, Justin W. Patchin. 2006. Bullies Move Beyond the Schoolyard: A Preliminary Look at Cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*. 4 (2): 148-169. [Sage].
- Hinduja, Sameer, Justin W. Patchin. 2008. *Bullying Beyond the Schoolyard: Preventing and Responding to Cyberbullying*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.
- Hort, Vladimír, Michal Hrdlička, Jana Kocourková, Eva Malá. 2008. *Dětská a adolescentní psychiatrie*. Praha: Portál.
- Jackson, Linda A., Yong Zhao, Anthony Kolenic, Hiram E. Fitzgerald, Rena Harold, Alexander Von Eye. 2008. Race, Gender, and Information Technology Use: The New Digital Divide. *Cyberpsychology & Behavior*. 11 (4): 437- 442. [cit. 11.2.2010] Dostupné z <<http://academics.hamilton.edu/ebs/pdf/NDD.pdf>>.
- Kiesler, Sara, Jane Siegel, Timothy W. McGuire. 1984. Social Psychological Aspects of Computer - Mediated Communication. *American Psychologist*. 39 (10): 1123-1134. [Sage].

- Kraut, Robert, Sara Kiesler, Bonka Boneva, Jonathan Cummings, Vicki Helgeson, Anne Crawford. 2002. Internet Paradox Revised. *Journal of social issues*. 58 (1): 49-74. [Wiley InterScience].
- Li, Qing. 2005. *Cyberbullying in schools: Nature and extent of Canadian adolescents experience*. Príspevok prednesený na stretnutí American Educational Research Association. Montreal: Canada. [cit. 17.10.2009]
Dostupné z
<http://eric.ed.gov/ERICDocs/data/ericdocs2sql/content_storage_01/0000019b/80/1b/c2/f4.pdf>.
- Li, Qing. 2006. Cyberbullying in schools: A research of gender differences. *School Psychology International*. 27 (2): 157-170. [Sage].
- Li, Qing. 2007. New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. *Computers in Human Behavior*. 23 (4): 1777-1791. [ScienceDirect].
- Li, Qing. 2008. A cross-cultural comparison of adolescents experience related to cyberbullying. *Educational Research*. 50 (3): 223-234. [Taylor & Francis].
- Livingstone, Sonia, Ellen Helsper. 2007. Taking risks when communicating on the internet: the role of offline social-psychological factors in young people's vulnerability to online risks. *Information, communication and society*. 10 (5): 619-644. [Taylor & Francis].
- Manstead, Antony S. R., Miles Hewstone. 1996. *The Blackwell encyclopedia of social psychology*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Mishna, Faye, Michael Saini, Steven Solomon. 2009. Ongoing and online: Children and youths perceptions of cyber bullying. *Children and Youth Services Review*. 31 (12): 1222-1228. [ScienceDirect].
- Olweus, Dan. 1993. *Bullying at school: What we know and what we can do*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Perkins, H. Wesley. 2003. The Emergence and Evolution of the Social Norms Approach to Substance Abuse Prevention. Pp. 3-17. in H. Wesley Perkins (ed.). *The Social Norms Approach to Preventing School And College Age Substance Abuse: A Handbook For Educators, Counselors, And Clinicians*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Piazza, Jared, Jesse M. Bering. 2009. Evolutionary cyber-psychology: Applying an evolutionary framework to Internet behavior. *Computers in Human Behavior*. 25 (6): 1258-1269. [ScienceDirect].

- Ramirez, Artemio, Matthew S. Eastin, Jennifer Chakroff, Vincent Cicchirillo. 2008. Towards a Communication-Based Approach to Cyber-Bullying. Pp. 339-352 in Sigrid Kelsey, Kirk St. Amant (eds.). *Handbook of Research on Computer Mediated Communication*. New York: Idea Group Inc.
- Riebel, Julia, Reinhold S. Jäger, Uwe C. Fischer. 2009. Cyberbullying in Germany - an exploration of prevalence, overlapping with real life bullying and coping strategies. *Psychology Science Quarterly*. 51 (3): 298-314.
[cit. 17.10.2009] Dostupné z <http://www.psychologie-aktuell.com/fileadmin/download/PsychologyScience/3-2009/05_riebel.pdf>.
- Rigby, Ken. 2002. *New perspectives on bullying*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Shariff, Shaheen, Dianne L. Hoff. 2007. Cyberbullying: Clarifying Legal Boundaries for School Supervision in Cyberspace. *International Journal of Cyber Criminology*. 1 (1): 76-118. [cit. 4.2.2010] Dostupné z <<http://ccrimejournal.brinkster.net/Shahen&Hoffijcc.htm>>.
- Slonje, Robert, Peter K. Smith. 2008. Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*. 49 (2): 147-154. [Wiley InterScience].
- Smith, Peter K., Sonia Sharp. 1994. *Tackling bullying in your school: a practical handbook for teachers*. London: Routledge.
- Smith, Peter. K., Jess Mahdavi, Manuel Carvalho, Sonja Fisher, Shanette Russell, Neil Tippet. 2008. Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 49 (4): 376-385. [Wiley InterScience].
- Strom, Paris S., Robert D. Strom. 2005. Cyberbullying by Adolescents: A Preliminary Assessment. *The Educational Forum*. 70: 21-36. [Wiley InterScience].
- Subrahmanyam, Kaveri, Patricia Greenfield. 2008. Online Communication and Adolescent Relationships. *The Future of Children*. 18 (1): 119-146. [JSTOR].
- Suler, John. 2004. The Online Disinhibition Effect. *Cyberpsychology & Behavior*. 7(3): 321-326. [cit. 11.2.2010] Dostupné z <<http://www.samblackman.org/Articles/Suler.pdf>>.
- Ševčíková, Anna, David Šmahel. 2008. Cyberbullying among Czech Internet users: preliminary results. Príspevok prednesený na konferencii *Cyberspace 2008*.

- Brno, 28.11.2008. [cit. 17.10.2009] Dostupné z
<http://ivdmr.fss.muni.cz/english/storage/Sevcikova_Smahel_Cyberbullying_among_Czech_Internet_users.pdf>.
- Tokunaga, Robert S. 2010. Following you home from school: Critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behavior*. 26 (3): 277-287. [ScienceDirect].
- Vandebosh, Heidi, Katrien Van Cleemput. 2009. Cyberbullying among youngsters: profiles of bullies and victims. *New Media Society*. 11 (8): 1349-1371. [Sage].
- Walrave, Michel, Wannes Heirman. 2009. Cyberbullying: Predicting Victimisation and Perpetration. *Children & Society*. Dostupné online. [Wiley InterScience].
- Willard, Nancy. 2007. *Cyberbullying and cyberthreats: responding to the challenge of online social aggression, threats, and distress*. Champaign, IL: Research Press.
- Williams, Kirk R., Nancy G. Guerra. 2007. Prevalence and Predictors of Internet Bullying. *Journal of Adolescent Health*. 41 (6): 14-21. [ScienceDirect].
- Ybarra, Michele L., Kimberly J. Mitchell. 2004a. Online aggressor/targets, aggressors, and targets: a comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 45 (7): 1308-1316. [Wiley InterScience].
- Ybarra, Michele L., Kimberly J. Mitchell. 2004b. Youth engaging in online harassment: associations with caregiver - child relationships, Internet use, and personal characteristics. *Journal of Child Adolescence*. 27 (3): 319-336. [Science Direct].
- Ybarra, Michele L., Kimberly J. Mitchell, Janis Wolak, David Finkelhor. 2006. Examining Characteristics and Associated Distress Related to Internet Harassment: Findings From the Second Youth Internet Safety Survey. *Pediatrics*. 118 (4): 1169-1177. [cit. 17.10.2009] Dostupné z
<<http://www.unh.edu/ccrc/pdf/CV141.pdf>>.

Zoznam príloh

Príloha č. 1: Dotazník o zkušenostech s elektronickou komunikáci

**Príloha č. 2: Frekvencia jednotlivých foriem elektronického obťažovania v priebehu
aktuálneho školského roka (v%) (tabuľka)**

**Príloha č. 3: Skúsenosť s jednotlivými formami elektronického obťažovania (v%)
(tabuľka)**

Prílohy

Príloha č. 1: Dotazník o zkušenostech s elektronickou komunikací

Institut sociologických studií, Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy

Dotazník o zkušenostech s elektronickou komunikací

Máš před sebou dotazník, který slouží k průzkumu zkušeností s komunikací prostřednictvím elektronických technologií u žáků a studentů na základních a středních školách. Dotazník obsahuje několik otázek, u každé si prosím pozorně přečti její zadání a podle pokynů označ možnost, která nejlépe vystihuje Tvoji zkušenost nebo Tvůj názor. Je důležité, abys odpovídal/a pravdivě a co nejupřímněji. Dotazník je anonymní, proto se prosím nepodepisuj. Data jsou zcela důvěrná a budou zpracována hromadně. Tvé odpovědi tak s Tvou osobou nebudou spojovány. Pro úspěšné vyhodnocení dotazníku je důležité, aby ses vyjádřil/a ke všem otázkám. Výsledky budou použity při vypracování diplomové práce.

Většina otázek se bude týkat Tvého života ve škole i mimo školu v tomto školním roce. Když budeš odpovídat na otázky, zamysli se, jak to bylo v celém období od začátku školního roku a ne jenom jak je to právě teď. Budeme se ptát i na otázky zaměřené na obtěžování. Předtím než začneme s otázkami, upřesníme si, že pod pojmem obtěžování máme na mysli jakékoliv úmyslné škodlivé chování vůči jiné osobě, které se jí nelíbí, je jí nepříjemné nebo je ponižující a tato osoba se v dané situaci dokáže jenom stěží bránit.

Děkuji za Tvou spolupráci na výzkumu.

Lucia Truksová

1. Máš vlastní mobilní telefon?

- ☐₁ Ano
☐₂ Ne

2. Jak často používáš počítač?

- ☐₁ Nepoužívám
☐₂ Méně než 1x měsíčně
☐₃ 1 - 4x měsíčně
☐₄ Několikrát týdně
☐₅ Každý den

3. Jak často používáš internet?

- ☐₁ Nepoužívám
☐₂ Méně než 1x měsíčně
☐₃ 1 - 4x měsíčně
☐₄ Několikrát týdně
☐₅ Každý den

4. Kdy jsi poprvé začal/a používat internet?

- ☐₁ Nepoužívám
☐₂ Před méně než jedním rokem
☐₃ Před jedním rokem až třemi lety
☐₄ Před čtyřmi až šesti lety
☐₅ Před více než šesti lety

5. Kde se nejčastěji připojuješ k internetu?

(Zaškrtni prosím jeden čtvereček)

- ☐₁ Doma na vlastním počítači
☐₂ Doma na společném počítači
☐₃ U přátel
☐₄ U příbuzných
☐₅ Ve škole
☐₆ V internetové kavárně
☐₇ V knihovně
☐₈ Jinde (vypíš)
☐₉ Nikde

6. V průběhu dne, kdy se připojuješ k internetu, kolik času tam přibližně strávíš?

- ☐₁ Méně než 30 minut
☐₂ 30 minut - 1 hodinu
☐₃ 1 - 2 hodiny
☐₄ 3 - 4 hodiny
☐₅ 5 - 6 hodin
☐₆ Více než 6 hodin

7. Jak často používáš internet k následujícím činnostem?

(Zaškrtni prosím jeden čtvereček v každém řádku)							
		<i>Nikdy</i>	<i>Méně než 1x měsíčně</i>	<i>1 - 4x měsíčně</i>	<i>2 - 3x týdně</i>	<i>4 - 6x týdně</i>	<i>Každý den</i>
a)	Vypracování úkolů do školy	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₆
b)	Hledání potřebných informací (jízdní řády...)	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₆
c)	Surfování (zábava)	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₆
d)	Hraní her	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₆
e)	Komunikace s kamarády (e-mail, Skype, Icq...)	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₆
f)	Stahování souborů (filmy, hudba, hry...)	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₆

8. Jak často používáš následující internetové aplikace (služby)?

(Zaškrtni prosím jeden čtvereček v každém řádku)							
		<i>Nikdy</i>	<i>Méně než 1x měsíčně</i>	<i>1 - 4x měsíčně</i>	<i>2 - 3x týdně</i>	<i>4 - 6x týdně</i>	<i>Každý den</i>
a)	E-mail	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₆
b)	Chat room	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₆
c)	Instant messenger (Icq, Skype...)	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₆
d)	Sociální síť (Facebook, Twitter...)	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₆
e)	Osobní profil na webových stránkách (Lide.cz, Myspace...)	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₆

9. Seznamoval/a ses někdy prostřednictvím internetu s neznámými lidmi?

- ☐₁ Ano, jednou
☐₂ Ano, několikrát
☐₃ Ne

10. Požádal/a jsi někdy o osobní setkání člověka, kterého jsi poznal/a přes internet?

- ☐₁ Ano, jednou
☐₂ Ano, několikrát
☐₃ Ne

11. Zpřístupnil/a jsi někdy některé své osobní údaje (jméno, adresu bydliště, adresu školy, telefon...) lidem, které jsi potkal/a pouze na internetu?

- ☐₁ Ano, jednou
☐₂ Ano, několikrát
☐₃ Ne

12. Zpřístupnil/a jsi někdy svá přístupová hesla lidem, které jsi potkal/a pouze na internetu?

- ☐₁ Ano, jednou
☐₂ Ano, několikrát
☐₃ Ne

13. Přijal/a jsi někdy pozvání na osobní setkání, od člověka kterého jsi poznal/a přes internet?

- ☐₁ Ano, jednou
☐₂ Ano, několikrát
☐₃ Ne

14. Zveřejnil/a jsi někdy své intimní fotografie nebo videa na internetu nebo jsi je rozesílal/a pomocí mobilního telefonu?

- ☐₁ Ano, jednou
☐₂ Ano, několikrát
☐₃ Ne

15. Kolikrát se Ti stalo, že Tě někdo obtěžoval ve škole nebo v jejím okolí v tomto školním roce následujícími způsoby?

(Zaškrtni prosím jeden čtvereček v každém řádku)

		<i>Nikdy</i>	<i>1 nebo 2x</i>	<i>3 až 5x</i>	<i>Více než 5x</i>
a)	Posmíval se Ti někdo nebo tě přezdíval zesměšňujícími jmény.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
b)	Fyzicky Tě někdo ohrožoval nebo zastrašoval.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
c)	Kopal, postrkoval nebo uhodil Tě někdo.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
d)	Šířil o Tobě někdo lži.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
e)	Záměrně Tě někdo ignoroval.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
f)	Bral Ti někdo úmyslně tvé věci.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
g)	Jiný způsob (vypiš)	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄

16. Jestliže Tě někdo obtěžoval ve škole nebo v jejím okolí v tomto školním roce, jak dlouho to přibližně trvalo?

- ☐₁ Nebyl/a jsem obtěžován/a
☐₂ Dělo se to ojedinele jenom jednou nebo párkrát v průběhu školního roku
☐₃ Dělo se to několikrát měsíčně v období jednoho až dvou měsíců
☐₄ Dělo se to několikrát měsíčně v období tří až pěti měsíců
☐₅ Dělo se to několikrát měsíčně v průběhu celého školního roku
☐₆ Dělo se to několikrát týdně v průběhu celého školního roku

17. Stalo se Ti někdy v minulých letech, že Tě někdo zesměšňoval, ponižoval nebo Ti fyzicky ubližoval ve škole nebo v jejím okolí?

- ☐₁ Ano, jednou
☐₂ Ano, několikrát
☐₃ Ne

18. Jak často se ve škole cítíš bezpečně?

- ☐₁ Nikdy
☐₂ Zřídka
☐₃ Často
☐₄ Téměř vždy

19. Kolikrát se Ti stalo, že Tě někdo v tomto školním roce obtěžoval následujícími způsoby?

<i>(Zaškrtni prosím jeden čtvereček v každém řádku)</i>		<i>Nikdy</i>	<i>1 nebo 2x</i>	<i>3 až 5x</i>	<i>Více než 5x</i>
a)	Šířil o Tobě někdo lži na internetu.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
b)	Zasílal Ti někdo výhrůžné zprávy (přes SMS, e-mail, chat...).	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
c)	Zasílal Ti někdo urážlivé zprávy (přes SMS, e-mail, chat...).	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
d)	Zasílal Ti někdo zraňující nebo ponižující zprávy (přes SMS, e-mail, chat...).	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
e)	Nazýval Tě někdo na internetu zesměšňujícími přezdívkami.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
f)	Sdílel někdo na internetu Tvé osobní informace bez Tvého svolení.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
g)	Pomlouval nebo ponižil Tě někdo prostřednictvím falešné fotografie.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
h)	Vytvořil o Tobě někdo webovou stránku, která Tě pomlouvala nebo měla ponižující obsah.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
i)	Vyfotografoval nebo natočil Tě někdo v zostuzující situaci bez Tvého svolení.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
j)	Vystavoval někdo Tvé fotografie nebo videa, která Tě zachycují v zostuzující situaci, veřejně na internetu nebo je posílal jiným lidem, bez Tvého svolení.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
k)	Zveřejnil někdo bez Tvého svolení část rozhovorů, které jsi s někým vedl/a přes SMS nebo komunikační programy (Icq, Skype...) .	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
l)	Zablokoval Ti někdo přístup do některého z Tvých elektronických účtů (e-mail, chat...) tím, že Ti ukradl Tvé heslo.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
m)	Posílal někdo pod Tvým jménem zprávy někomu jinému (přes SMS, e-mail, chat..).	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
n)	Jiné (vypiš)	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄

20. Jak často Tě někdo obtěžoval v tomto školním roce prostřednictvím některé z následujících aplikací (služeb)?

(Zaškrtni prosím jeden čtvereček v každém řádku)

		<i>Nikdy</i>	<i>1 nebo 2x v roce</i>	<i>3 - 5x v roce</i>	<i>2 - 3x měsíčně</i>	<i>1x týdně</i>	<i>Několikrát týdně</i>
a)	E-mail	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₆
b)	Chat room	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₆
c)	Instant messenger (Icq, Skype...)	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₆
d)	Sociální síť (Facebook, Twitter...)	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₆
e)	Osobní profil na webových stránkách (Myspace...)	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₆
f)	SMS nebo MMS zasílané na Tvůj mobilní telefon	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₆

21. Když Tě někdo v tomto školním roce obtěžoval prostřednictvím elektronických technologií (internet, mobilní telefon...), jak dlouhé časové období toto obtěžování přibližně trvalo?

- ☐₁ Nebyl/a jsem obtěžován/a
- ☐₂ Dělo se to ojedinele jenom jednou nebo párkrát v průběhu školního roku
- ☐₃ Dělo se to několikrát měsíčně v období jednoho až dvou měsíců
- ☐₄ Dělo se to několikrát měsíčně v období tří až pěti měsíců
- ☐₅ Dělo se to několikrát měsíčně v průběhu celého školního roku
- ☐₆ Dělo se to několikrát týdně v průběhu celého školního roku

22. Stalo se Ti někdy v minulých letech, že Tě někdo zesměšňoval, ponižoval nebo Tě urážel prostřednictvím elektronických technologií (internet, mobilní telefon...)?

- ☐₁ Ano, jednou
- ☐₂ Ano, několikrát
- ☐₃ Ne

23. Jak často jsi reagoval/a (nebo bys reagoval/a) následujícími způsoby, když Tě někdo obtěžuje prostřednictvím elektronických technologií (internet, mobilní telefon...)?

(Zaškrtni prosím jeden čtvereček v každém řádku)

		<i>Nikdy</i>	<i>Zřídka</i>	<i>Často</i>	<i>Téměř vždy</i>
a)	Ignorování obtěžování, chování se jako by se nic nestalo.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
b)	Hledání způsobů, jak to zastavit.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
c)	Zjišťování, jestli se něco podobného neděje ještě někomu jinému.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
d)	Promluvení si s tím, kdo mě obtěžuje.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
e)	Obtěžování na oplátku toho, kdo obtěžuje mě.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
f)	Snaha být nedostupný/a (výměna telefonního čísla, změna e-mailu...).	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄

24. Svěřil/a ses někomu s tím, že Tě někdo obtěžoval prostřednictvím elektronických technologií (internet, mobilní telefon...)?

- ☐₁ Ano
☐₂ Ne
☐₃ Nebyl/a jsem obtěžován/a

25. Komu jsi se svěřil/a (nebo by ses svěřil/a, kdyby se Ti to stalo) s tím, že Tě někdo obtěžuje prostřednictvím elektronických technologií (internet, mobilní telefon...)?

<i>(Zaškrtni prosím jeden čtvereček v každém řádku)</i>		Ano	Ne
a)	Rodičům	☐ ₁	☐ ₂
b)	Sourozenci	☐ ₁	☐ ₂
c)	Jinému dospělému příbuznému	☐ ₁	☐ ₂
d)	Učiteli	☐ ₁	☐ ₂
e)	Přátelům ve škole	☐ ₁	☐ ₂
f)	Přátelům mimo školu	☐ ₁	☐ ₂
g)	Někomu jinému (vypiš)	☐ ₁	☐ ₂

26. Kolik osob Tě obtěžovalo prostřednictvím elektronických technologií (internet, mobilní telefon...)?

- ☐₁ Nebyl/a jsem obtěžován/a (*přejdi na otázku číslo 31*)
- ☐₂ Jedna
- ☐₃ Dvě nebo tři
- ☐₄ Čtyři až šest
- ☐₅ Více než šest

27. Znal/a jsi osobu (osoby), která Tě obtěžovala prostřednictvím elektronických technologií (internet, mobilní telefon...)?

- ☐₁ Neznal/a jsem tuto osobu (osoby) (*přejdi na otázku číslo 31*)
- ☐₂ Znal/a jsem tuto osobu (osoby) ze třídy
- ☐₃ Znal/a jsem tuto osobu (osoby) ze školy, ale ne z mé třídy
- ☐₄ Znal/a jsem tuto osobu (osoby) z prostředí mimo školu
- ☐₅ Znal/a jsem tuto osobu (osoby) pouze prostřednictvím internetu

28. Kolik bylo přibližně let osobě (osobám), která Tě obtěžovala?

29. Byli to?

- ☐₁ Chlapci
☐₂ Dívky
☐₃ Chlapci i dívky

30. Obtěžovala Tě tato osoba (osoby) i v reálném životě?

- ☐₁ Ano
☐₂ Ne

31. Byl/a jsi někdy svědkem toho, že byl někdo obtěžován, ponižován nebo urážen prostřednictvím některé z následujících aplikací?

<i>(Zaškrtni prosím jeden čtvereček v každém řádku)</i>		Ano	Ne
a)	Chat room	☐ ₁	☐ ₂
b)	Instant messenger (Icq, Skype...)	☐ ₁	☐ ₂
c)	Sociální sítě (Facebook, Twitter...)	☐ ₁	☐ ₂
d)	Osobní profil na webových stránkách (Myspace...)	☐ ₁	☐ ₂
e)	Mobilní telefon (SMS, MMS...)	☐ ₁	☐ ₂

32. Svěřil/a ses někomu s tím, že víš o někom, kdo je obtěžován prostřednictvím elektronických technologií (internet, mobilní telefon...)?

- ☐₁ Ano
☐₂ Ne
☐₃ Nebyl/a jsem svědkem obtěžování

33. Komu jsi se svěřil/a, (nebo by ses svěřil/a, kdyby se Ti to stalo) že víš o někom, kdo je obtěžován prostřednictvím elektronických technologií (internet, mobilní telefon...)?

<i>(Zaškrtni prosím jeden čtvereček v každém řádku)</i>		Ano	Ne
a)	Rodičům	☐ ₁	☐ ₂
b)	Sourozenci	☐ ₁	☐ ₂
c)	Jinému dospělému příbuznému	☐ ₁	☐ ₂
d)	Učiteli	☐ ₁	☐ ₂
e)	Přátelům ve škole	☐ ₁	☐ ₂
f)	Přátelům mimo školu	☐ ₁	☐ ₂
g)	Někomu jinému (vypiš)	☐ ₁	☐ ₂

34. Kolikrát se Ti stalo, že ses ve škole nebo v jejím okolí v tomto školním roce choval/a některým z následujících způsobů?

<i>(Zaškrtni prosím jeden čtvereček v každém řádku)</i>		<i>Nikdy</i>	<i>1 nebo 2x</i>	<i>3 až 5x</i>	<i>Více než 5x</i>
a)	Dělal/a sis z někoho legraci nebo přezdíval/a zesměšňujícími jmény	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
b)	Fyzicky jsi někoho ohrožoval/a	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
c)	Kopal/a, postrkoval/a nebo uhodil/a jsi někoho úmyslně	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
d)	Šířil/a jsi o někom lži	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
e)	Záměrně jsi někoho ignoroval/a	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
f)	Bral/a jsi někomu záměrně jeho věci	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄

35. Stalo se Ti, že ses někdy choval/a některým z následujících způsobů?

<i>(Zaškrtni prosím jeden čtvereček v každém řádku)</i>		Ano	Ne
a)	Šířil/a jsi o někom lži na internetu.	☐ ₁	☐ ₂
b)	Zasílal/a jsi někomu výhrušné zprávy (přes SMS, e-mail, chat...).	☐ ₁	☐ ₂
c)	Zasílal/a jsi někomu urážlivé zprávy (přes SMS, e-mail, chat...).	☐ ₁	☐ ₂
d)	Zasílal/a jsi někomu zraňující nebo ponižující zprávy (přes SMS, e-mail, chat...).	☐ ₁	☐ ₂
e)	Nazýval/a jsi někoho na internetu zesměšňujícími přezdívkami.	☐ ₁	☐ ₂
f)	Sdílel/a jsi na internetu osobní informace někoho jiného bez jeho svolení.	☐ ₁	☐ ₂
g)	Pomlouval/a nebo ponižil/a jsi někoho prostřednictvím falešné fotografie.	☐ ₁	☐ ₂
h)	Vytvořil/a jsi o někom webovou stránku, která pomlouvala nebo měla ponižující obsah.	☐ ₁	☐ ₂
i)	Vyfotografoval/a nebo natočil/a jsi někoho v zostuzující situaci bez jeho svolení.	☐ ₁	☐ ₂
j)	Vystavoval/a jsi veřejně na internetu nebo jsi posílal/a jiným lidem fotografie nebo videa, která někoho zachycují v zostuzující situaci, bez svolení této osoby.	☐ ₁	☐ ₂
k)	Zveřejnil/a jsi část rozhovorů, které jsi s někým vedl/a přes SMS nebo komunikační programy (Icq, Skype...) za účelem pobavit a bez svolení této osoby.	☐ ₁	☐ ₂
l)	Zablokoval/a jsi někomu přístup do elektronického účtu (e-mail, chat...), tím, že jsi ukradl/a jeho hesla.	☐ ₁	☐ ₂
m)	Posílal/a jsi někomu zprávy pod jménem někoho jiného (přes SMS, e-mail, chat...).	☐ ₁	☐ ₂
n)	Natočil/a jsi svého učitele v zesměšňující situaci.	☐ ₁	☐ ₂

36. Znal/a jsi osobu (osoby), kterou jsi obtěžoval/a ponižoval/a nebo urážel/a prostřednictvím elektronických technologií (internet, mobilní telefon...)?

- ☐₁ Nikoho jsem neobtěžoval/a
☐₂ Neznal/a jsem tuto osobu (osoby)
☐₃ Znal/a jsem tuto osobu (osoby) ze třídy
☐₄ Znal/a jsem tuto osobu (osoby) ze školy, ale ne z mé třídy
☐₅ Znal/a jsem tuto osobu (osoby) z prostředí mimo školu
☐₆ Znal/a jsem tuto osobu (osoby) pouze přes internet

37. Nakolik souhlasíš nebo nesouhlasíš s následujícími výroky?

Je v pořádku, když...					
<i>(Zaškrtni prosím jeden čtvereček v každém řádku)</i>					
		<i>Rozhodně souhlasím</i>	<i>Souhlasím</i>	<i>Nesouhlasím</i>	<i>Rozhodně nesouhlasím</i>
a)	se seznamuji prostřednictvím internetu s neznámými lidmi	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
b)	požádám člověka, kterého jsem poznal/a přes internet, o osobní setkání	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
c)	zpřístupním své osobní údaje (jméno, adresu bydliště, adresu školy, telefon...) lidem, které potkám pouze na internetu	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
d)	zpřístupním svá přístupová hesla lidem, které potkám pouze na internetu	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
e)	přijmu pozvání na osobní setkání, od člověka, kterého jsem poznal/a pouze přes internet	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
f)	zveřejním své intimní fotografie nebo videa na internetu nebo je rozešlu pomocí mobilního telefonu	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄

38. Do jaké míry jsi spokojen/a?

(Zaškrtni prosím jeden čtvereček v každém řádku)

		<i>zcela spokojen/a</i>	<i>velmi spokojen/a</i>	<i>spíše spokojen/a</i>	<i>spíše nespokojen/a</i>	<i>velmi nespokojen/a</i>	<i>zcela nespokojen/a</i>
a)	s tím kolik máš dobrých kamarádů	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₆
b)	se svým rodinným životem	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₆
c)	se svým školním životem	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₆
d)	se sebou samým	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₆
e)	s prostředím, ve kterém žiješ	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅	☐ ₆

39. Jak moc je pro Tebe internet důležitý jako způsob trávení volného času (zdroj zábavy)?

(Zaškrtni prosím jeden čtvereček)

vůbec ho nepotřebuji ☐₁ ☐₂ ☐₃ ☐₄ ☐₅ je pro mě nezbytný

40. Pokus se ohodnotit své dovednosti s internetem známkou jako ve škole.

(Zaškrtni prosím jeden čtvereček)

výborné ☐₁ ☐₂ ☐₃ ☐₄ ☐₅ nedostatečné

41. Používají Tvoji rodiče nějaká technická omezení, která Ti zabraňují ve volném přístupu k některým internetovým aplikacím?

- ☐₁ Ano
☐₂ Ne
☐₃ Nevím

42. Zajímají se Tvoji rodiče o to, jak trávíš čas na internetu?

- ☐₁ Určitě ano
☐₂ Spíše ano
☐₃ Spíše ne
☐₄ Určitě ne

43. Jak často s tebou Tvoji rodiče mluví o bezpečnosti na internetu?

- ☐₁ Nikdy
- ☐₂ Zřídka
- ☐₃ Často
- ☐₄ Velmi často

44. Slyšel/a jsi už někdy něco o kyberšikaně?

- ☐₁ Ano
- ☐₂ Ne

45. Kdo Ti pojem kyberšikana poprvé vysvětlil?

- ☐₁ Neznám ten pojem
- ☐₂ Znáám ten pojem ze školy
- ☐₃ Znáám ten pojem od rodičů
- ☐₄ Znáám ten pojem z médií
- ☐₅ Znáám ten pojem od přátel
- ☐₆ Znáám ten pojem od jinud
- ☐₇ Nejsem si jistý/á

46. Myslíš si, že se Ti může někdy stát, že se staneš obětí kyberšikany?

- ☐₁ Ano
- ☐₂ Ne
- ☐₃ Nejsem si jistý/á

47. Myslíš si, že obtěžování prostřednictvím elektronických technologií má v porovnání s obtěžováním v reálném životě (ve škole nebo v jejím okolí)

- ☐₁ Menší dopad na oběť obtěžování
- ☐₂ Stejný dopad na oběť obtěžování
- ☐₃ Větší dopad na oběť obtěžování
- ☐₄ Nejsem si jistý/á

48. Jsi

- ☐₁ Chlapec
- ☐₂ Dívka

49. Kolik Ti je let?

50. Ve kterém jsi ročníku?

51. Svůj školní prospěch považuješ za?

- ☐₁ Spíše nadprůměrný
- ☐₂ Průměrný
- ☐₃ Spíše podprůměrný

52. Žiješ v rodině s oběma vlastními rodiči?

- ☐₁ Ano, žiji s otcem i s matkou
- ☐₂ Ne, žiji jen s matkou
- ☐₃ Ne, žiji jen s otcem
- ☐₄ Žiji v rodině s nevlastním rodičem
- ☐₅ Jinak (vypiš)

53. Kolik máš sourozenců?

- ☐₁ Žádného, jsem jedináček
- ☐₂ Jednoho
- ☐₃ Dva
- ☐₄ Více než dva

54. Odhadni, jaké je podle Tebe finanční zabezpečení Tvé rodiny?

- ☐₁ Nadprůměrné
- ☐₂ Spíše nadprůměrné
- ☐₃ Průměrné
- ☐₄ Spíše podprůměrné
- ☐₅ Podprůměrné

Děkuji za vyplnění dotazníku.

**Príloha č. 2: Frekvencia jednotlivých foriem elektronického obťažovania v
priebehu aktuálneho školského roka (v%)**

Položka	<i>Nikdy</i>	<i>1 alebo 2x</i>	<i>3 až 5x</i>	<i>Více než 5x</i>
Šířil o tobě někdo lži na internetu.	66,9	23,6	5,6	3,9
Zasílal Ti někdo výhrůžné zprávy (přes SMS, e-mail, chat...).	91,7	6,8	1,0	0,5
Zasílal Ti někdo urážlivé zprávy (přes SMS, e-mail, chat...).	77,6	17,8	2,9	1,7
Zasílal Ti někdo zraňující nebo ponižující zprávy (přes SMS, e-mail, chat...).	81,8	14,6	1,5	2,2
Nazýval Tě někdo na internetu zesměšňujícími přezdívkami.	81,5	14,1	2,4	1,9
Sdílel někdo na internetu Tvé osobní informace bez Tvého svolení.	88,6	9,0	1,7	0,7
Pomlouval nebo ponižil Tě někdo prostřednictvím falešné fotografie.	95,4	4,4	0,2	0,0
Vytvořil o Tobě někdo webovou stránku, která Tě pomlouvala nebo měla ponižující obsah.	97,6	2,2	0,2	0,0
Vyfotografoval nebo natočil Tě někdo v zostuzující situaci bez Tvého svolení.	84,4	12,9	1,7	1,0
Vystavoval někdo Tvé fotografie nebo videa, která Tě zachycují v zostuzující situaci, veřejně na internetu nebo je posílal jiným lidem, bez Tvého svolení.	89,3	9,7	0,5	0,5
Zveřejnil někdo bez Tvého svolení část rozhovorů, které jsi s někým vedl/a přes SMS nebo komunikační programy (Icq, Skype...) .	80,8	15,1	2,2	1,9
Zablokoval Ti někdo přístup do některého z Tvých elektronických účtů (e-mail, chat...) tím, že Ti ukradl Tvé heslo.	84,7	13,4	1,2	0,7
Posílal někdo pod Tvým jménem zprávy někomu jinému (přes SMS, e-mail, chat..).	81,3	15,6	1,5	1,7

Príloha č. 3: Skúsenosť s jednotlivými formami elektronického obťažovania
(v%)

Položka	<i>Áno</i>	<i>Nie</i>	<i>N</i>
Šífil/a jsi o niekom lži na internetu.	10,7	89,3	411
Zasílal/a jsi niekomu výhrušné zprávy (přes SMS, e-mail, chat...).	4,1	95,9	411
Zasílal/a jsi niekomu urážlivé zprávy (přes SMS, e-mail, chat...).	12,7	87,3	411
Zasílal/a jsi niekomu zraňujúci alebo ponižujúci zprávy (přes SMS, e-mail, chat...).	9,5	90,5	411
Nazýval/a jsi niekoho na internetu zesměšňujúcimi prezdívkami.	24,1	75,9	411
Sdílel/a jsi na internetu osobní informace niekoho jiného bez jeho svolení.	6,8	93,2	411
Pomlouval/a nebo ponižil/a jsi niekoho prostredníctvom falešné fotografie.	2,9	97,1	411
Vytvořil/a jsi o niekom webovou stránku, která pomlouvala nebo měla ponižující obsah.	2,9	97,1	411
Vyfotoval/a nebo natočil/a jsi niekoho v zostuzující situaci bez jeho svolení.	11,2	88,8	411
Vystavoval/a jsi veřejně na internetu nebo jsi posílal/a jiným lidem fotografie nebo videa, která niekoho zachycují v zostuzující situaci, bez svolení této osoby.	7,3	92,7	411
Zveřejnil/a jsi část rozhovorů, které jsi s někým vedl/a přes SMS nebo komunikační programy (Icq, Skype...) za účelem pobavit a bez svolení této osoby.	19,7	80,3	411
Zablokoval/a jsi niekomu přístup do elektronického účtu (e-mail, chat...), tím, že jsi ukradl/a jeho hesla.	6,8	93,2	411
Posílal/a jsi niekomu zprávy pod jménem niekoho jiného (přes SMS, e-mail, chat...).	14,6	85,4	411
Natočil/a jsi svého učitele v zesměšňující situaci.	7,5	92,5	411